

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
TİCARET HUKUKU BİLİM DALI

ÇEKTE İBRAZ VE ÖDEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Engin ELMAZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Oğuz Kürşat ÜNAL

Ankara 2007

TC. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Engin ELMAZ'a ait "ÇEKTE İBRAZ VE ÖDEME" adlı çalışma, jürimiz tarafından Özel Hukuk Anabilim Ticaret Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Prof. Dr. Oğuz Kürşat ÜNAL.....

Prof. Dr. Yedigir İZMİRLİ.....

Doç. Dr. Kemal ŞENOCAK.....

ÖNSÖZ

“Çekte İbraz ve Ödeme” başlıklı tez konusu Yargıtay’ın değerli kararlarından, ilmi içtihatlardan yararlanılarak ve son yıllarda yasalarda yapılan değişiklikler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Tezin hazırlanışında göz önünde bulundurulan temel unsur, doktrin ve uygulamayı birlikte yansıtan bir sistem içinde incelemek olmuştur.

Araştırma konusu olarak bu başlığı seçmemizin önemli nedenlerinden biri, Çek Kanunu’nun yeniden düzenlenmiş olmasıdır.

Tezin ortaya çıkmasında, her alanda desteğini esirgemeyen, hoşgörüsü ve titizliği ile bana yol gösteren danışmanım ve hocam Sayın Prof. Dr. Oğuz Kürşat ÜNAL’a sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca ailemin her ferdine ve saygıdeğer arkadaşlarıma çalışmam süresince verdikleri maddi ve manevi destekten dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZİ

A. Genel Olarak İbraz	6
B. Çekte İbrazın Yapılacağı Muhatap	7
I. Muhatabın Sadece Çekin Üzerinde Yazılı Banka Şubesi Olduğu Görüşü.....	8
II. Muhatabın Bir Merkeze Bağlı Bütün Banka Şubeleri Olduğu Görüşü.....	9
III. Muhatabın Bir Merkeze Bağlı Bütün Banka Şubeleri Ve Diğer Bankalar Ve Onların Şubeleri Olduğu Görüşü.....	10
IV. 4814 Sayılı Kanun İle 3167 Sayılı Çek Kanunu'nda Yapılan Değişiklikten Sonra.....	11
C. Çekte Muhatap Sıfatını Taşıyabilecek Mali Kurumlar.....	13
I. Takas Odasına İbraz.....	16
D. Adresli ve İkametgâhlı Çek.....	19
E. Çekin Devir Türüne Göre İbraza Yetkili Kişi.....	21
F. Çekte İbraz Süreleri.....	23

I. İbraz Sürelerinin Hukuki Mahiyeti.....	24
II. İbraz Sürelerinin Önemi.....	24
III. Çekte Vade Sorunu.....	25
IV. İbraz Sürelerinin Hesaplanması.....	27
V. İleri Tanzim Tarihli Çeklerde İbraz.....	30
VI. Çekin İbraz Edileceği Yer.....	32
VII.İbraz Sürelerinde Aşılması İmkânsız Sebeplerin Gerçekleşmesi.....	33
VIII. Protestodan Muafiyet Meselesi.....	35
IX. İbraz Sürelerinin Geçirilmesinin Hukuki Sonuçları.....	37
X. Kanunlar İhtilafı Kuralları.....	38
G. İbraz Sürelerinin Uzatılıp – Kısaltılması.....	41
H. Çekte Zamanaşımı.....	42
İ. İbrazın Sonuçları.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN ÖDENMESİ

A. Çekin İbrazı Halinde Bankaya Düşen Yükümlülükler.....	47
I. Meşru Hamilin Tespiti Yükümlülüğü.....	47
II. Defi'lerin İleri Sürülmesi Yükümlülüğü.....	48
III. Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü.....	48
IV. Keşidecinin Adres Bilgilerinin Hamile Verilmesi Yükümlülüğü.....	55
V. İhtar Ve Savcılığa Bildirim Yükümlülüğü.....	56
VI. Yeni Çek Defterlerinin Kullanımına Geçiş Sürecinde Bankaya Düşen Yükümlülük.....	57
VII. Sorumluluğun Genel Kapsamı.....	57
B. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Çekin Ödeme Şekilleri.....	58
I. Nakden Ödeme.....	59
II. Çizgili Çek Vasıtasıyla Ödeme.....	59
III. Mahsup Çeki Vasıtasıyla Ödeme.....	63
C. Çekin Kısmen Ödenmesi.....	66
D. Karşılığı Bulunmayan Bir Çekin Ödenmesi.....	67
E. Yabancı Memleket Parasıyla Ödenecek Çek.....	69

F. Çekte Kabul Yasağı.....	72
G. Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı.....	75
I. Çekten Cayma.....	75
II. Ödeme Yasağı.....	78
H. Çekin Muhatapça Ödenmesinin Sonuçları.....	81
İ. Muhatabın Çeki Ödemeden İmtina Etmesi.....	82
I. Karşılıksız Çek Keşide Edilmesi Halinde Türk Ticaret Kanunu Hükümleri Uyarınca Uygulanacak Esaslar.....	87
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	97
ÖZET.....	105
ABSTRACT.....	106

KISALTMALAR

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BankK	: Bankacılık Kanunu
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BK	: Borçlar Kanunu
C.	: Cilt
CGK	: Ceza Genel Kurulu
ÇK	: Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
İBK	: İçtihadı Birleştirme Kararı
İİK	: İcra ve İflas Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
MBD	: Manisa Barosu Dergisi

Mer. BK : Merkez Bankası Kanunu

N. : Numara

RG : Resmi Gazete

S. : Sayı

s. : Sayfa

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TCK : Türk Ceza Kanunu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

vd. : ve devamı

YKD : Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Türk Hukukunda çek asıl olarak, Türk Ticaret Kanununun "Kıymetli Evrak" konusuna tahsis olunan Üçüncü Kitabının, kambiyo senetlerine ilişkin hükümleri içeren Dördüncü Faslında, poliçe ve bonoyu takiben "Üçüncü Kısım - Çek" başlığı altında düzenlenmiştir (TTK 692 – 735).

Çeke ilişkin hükümlerin, mehzaz İsviçre Hukukundan farklı olarak kambiyo senetleri üst başlığı altında öngörölmüş olması, Türk Hukukunda çekin de, tıpkı poliçe ve bono gibi bir kambiyo senedi olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur⁽¹⁾.

Çeke ilişkin hukukumuzdaki ilk düzenleme ise, 7 Nisan 1330 (1914) tarihli "Çekler Hakkında Kanun" ile yapılmıştır. Bu Kanunun dayanağını 1912 tarihinde La Haye Konferansında hazırlanmış olan 26 maddelik proje oluşturmuştur. 1926 tarihli (eski) Türk Ticaret Kanununda da aynı hükümler muhafaza edilmiştir. Kısacası Türk Hukukunda başlangıçtan beri Kıta Avrupa'sında benimsenen sistemin hâkim olduğu, bir başka deyişle TTK'nın çeke ilişkin hükümlerinin Kıta Avrupa'sı sistemi ile uyum içerisinde bulunduğu söylenebilir⁽²⁾.

Türkiye'deki çek uygulaması zamanla ülkeye özgü bazı sorunları da beraberinde getirmiş, özellikle karşılıksız çek için uygulanan yaptırımların yetersiz kaldığı düşünölmüş ve bu nedenle 1985 yılında amacı, adından da açıkça anlaşılan "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun (kısaca Çek Kanunu [ÇK]) kabul edilmiştir⁽³⁾.

⁽¹⁾ Fırat ÖZTAN: Kıymetli Evrak Hukuku, 8. Baskı (Ankara, 2004), 227.

⁽²⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Genişletilmiş 2. Baskı, (Ankara, 1974), 34.

⁽³⁾ Ömer TEOMAN: Çek Yasası ve Getirdiği Yenilikler (İstanbul, 1987), 1.

Yapılan bu düzenleme ile bir yandan çekin işleyişine ilişkin uygulamadan kaynaklanan bazı aksaklıkların giderilmesi hedeflenmiş, öte yandan ise çek hamillerinin korunması amacı ile cezai nitelik taşıyan bir dizi tedbire başvurulmuştur⁽⁴⁾.

Anılan bu özel düzenleme zaman içerisinde ihtiyaçlara paralel olarak bazı değişikliklere uğramış ise de, son olarak 26.02.2003 tarih ve 4814 sayılı Kanun ile değişiklikler yapılmıştır⁽⁵⁾.

Çeke ilişkin kanuni düzenleme sadece TTK ve ÇK ile sınırlı değildir. Özellikle pasif çek ehliyeti ile ilgili olarak Bancılık Kanunu, kambiyo senetlerine özgü takip nedeniyle İcra ve İflas Kanunu ve kambiyo senetlerinde sahtecilik ve dolandırıcılık ile sınırlı olmak üzere Türk Ceza Kanunu da, çek hakkında özel hükümler içeren diğer kanunlar arasında sayılmalıdır.

Çeke ilişkin mevzuat olarak yukarıda zikredilen kanunlara ek olarak, ÇK uyarınca T.C. Merkez Bankası tarafından çıkartılıp yürürlüğe konulan Yönetmelik ve Tebliğler;

1. ÇK 6/II hükmüne dayalı ve takas odalarının kuruluş ve işleyişine ilişkin "Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği"⁽⁶⁾;

2. ÇK 3/II hükmü ile ÇK 11 hükmüne dayalı ve çek defterlerinin baskı şekline, çek ile ilgili çeşitli bilgilerin toplanması ve TCMB tarafından bankalara duyurulmasına ilişkin "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanuna İlişkin Tebliğ"⁽⁷⁾ ile

⁽⁴⁾ Seza REİSOĞLU: Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı (Ankara, 2003), 14.

⁽⁵⁾ RG 08.03.2003/25042.

⁽⁶⁾ RG 25.09.1985/18897.

⁽⁷⁾ RG 09.04.2003/25074.

3. ÇK 10/II hükmüne dayalı ve muhatap bankanın kanuni sorumluluk miktarını belirleyen "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanuna İlişkin Tebliğde Değişiklik Tebliğ" i⁽⁸⁾ şunlardır.

Çekte ibraz ve ödemeye ilişkin inceleme ve değerlendirmelerimize başlamadan önce, günümüzde "çek" kavramının ne anlama geldiğinin kısa da olsa açıklanmasında yarar vardır. Özellikle tarihsel süreç içerisinde kullanılan ve çekin öncülleri olarak adlandırılan senetlerin, bugün "çek" olarak nitelendirilen ve özel düzenlemeye konu yapılan kıymetli evraktan ayırt edilebilmesi için çek kavramının aydınlığa kavuşturulması gerektiği şüphesizdir. Ancak bu bağlamda dikkat çekici olan ilk husus, bugüne kadar "çek" hakkında kanuni bir tanım vermekten genellikle kaçınıldığıdır⁽⁹⁾.

Çeke ilişkin hükümlerin yeknesaklaştırılması amacı ile yapılan uluslararası toplantılar sonunda hazırlanan proje veya kabul edilen antlaşmalarda bile çekin bir tanımı yapılamamıştır. Bu yaklaşım milli kanun koyuculara da yansımış ve çeke ilişkin düzenlemelerin hemen tamamında bir tanım hükmüne yer verilmemiştir. Nitekim gerek TTK'da, gerek ona kaynaklık eden İsvBK'da çeki düzenleyen hükümler bir tanım vermek yerine, bir senedin çek vasfında kabul edilebilmesi için zorunlu olan unsurları saymakla yetinmişlerdir⁽¹⁰⁾.

Doktrin ise bu açıdan daha cesur davranmış ve çek kavramına ilişkin genel bir tanım vermeye çalışmıştır. Ne var ki doktrin tarafından yapılan bu tanımlar arasında da bir yeknesaklık olduğu söylenemez⁽¹¹⁾. Nitekim nitelikli bir havale olduğu kabul edilen çek, öğretide *Kınacıoğlu* tarafından "havale kılığına bürünmüş bir ödeme vaadi" şeklinde tanımlanmıştır⁽¹²⁾.

⁽⁸⁾ RG 15.01.2004/25347.

⁽⁹⁾ Abuzer KENDİGELEN: Çek Hukuku (İstanbul, 2004), 1.

⁽¹⁰⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 30.

⁽¹¹⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 2.

⁽¹²⁾ Naci KINACIĞOLU: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı (Ankara, 1999), 259.

Domanıç ise çekin hususi bir havale senedi olduğunu kabul etmekle birlikte, çek kavramını açıklayan birçok nazariyeyi tahlil ettikten sonra, çek tanzimi ve devrini, keşidecinin muhatap banka nezdindeki "provizyon alacağının temliki" işlemi olarak nitelendirmiştir⁽¹³⁾.

Çeke ilişkin gerek doktrin, gerek istisnai nitelikteki kanuni tanımlarda, çek kavramını açıklamak için tarihsel süreç içerisinde ileri sürülen ve benimsenen nazariyelerin de büyük etkisi olduğu kuşkusuzdur. Nitekim yukarıda örnek olarak verilen her iki tanım da, sonuçta çek kavramını açıklamak üzere dile getirilen görüşlerin izlerini taşımaktadır⁽¹⁴⁾.

Yargıtay da çeke ilişkin birçok kararında, çekin temelde bir havale ilişkisi olduğunu açıkça vurgulamıştır. Burada örnek olarak şu kararı zikredebiliriz:

"Çek, borç ikrarını havi bir vesika değil, havale benzeri bir ödeme vasıtasıdır"⁽¹⁵⁾.

Çekin kısaca, özel hükümlere tabi tutulmuş yazılı ve mücerret bir havale olduğunu söyleyebiliriz.

Bu ilişkinin taraflarından keşideci, muhataba, "belirli bir meblağı çekin ibrazı karşılığında ödeme, bu arada çek hamiline de bu meblağı tahsil etme yetkisi vermektedir.

Bu ödeme keşidecinin, muhatap bankadaki hesabından yapılır. Burada muhatap banka sadece ödeme ile yükümlü üçüncü kişi konumundadır.

⁽¹³⁾ Hayri DOMANIÇ: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. IV, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması (İstanbul, 1990), 538.

⁽¹⁴⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 211.

⁽¹⁵⁾ Yargıtay 15. HD'nin 21.09.1989 tarih ve 1254/3739 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi (Ankara, 1990), 417 – 418.

Bu üçüncü kişi hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine dâhil değildir. Tahsil için de kısa ibraz süreleri öngörüldüğünden; çek, bir kredi aracı değildir.

Çek nakdi ödeme yerine ikame edilmek istenen bir ödeme aracı olarak düşünülmüş ve en azından bu bakış açısıyla yasal düzenlemelere konu olmuştur.

Çek hukuku ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerin çek uygulamasının kötü niyetle kullanımını önlemek ve böylece çekin ekonomik fonksiyonunu yerine getirmesini temin etmek olduğu gözlenmektedir.

Çekte İbraz ve Ödeme adını taşıyan bu çalışmamızda öncelikle çek hukuku ile ilgili kısa bir tarihçe verilerek konuya giriş yapılmış, daha sonra da çekte ibraz konusu incelenmiştir. Çekte ibraz sürelerini düzenleyen TTK'nın 708'nci maddesinde, Türkiye'de ödenecek bir çek için "on gün" ve "bir ay" olmak üzere "iki ayrı" süre öngörülmüştür. Diğer taraftan bu sürelerin belirlenmesinin "ödeme" ve "keşide yeri"nin aynı ve farklı "yer" olması ölçütüne bağlanması; buna karşılık maddede "yer" kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda bir açıklamanın yer almaması, öncelikli olarak çekin geçerliliği (keşide yerinin yazılmış sayılıp sayılmamasına göre) ve daha sonra ibraz sürelerinin belirlenmesi konularında birçok soruna ve uygulama farklılıklarının doğmasına yol açmaktadır. Bütün bu tartışmaları, uygulama farklılıklarını ve yanlışlıklarını ortadan kaldırmak amacı çalışma isminin tercihinde etkili olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde çekin ödenmesi incelenerek Çek Kanunu ile bankalara yüklenen yükümlülöklere de değinilmiştir. Böylece çekin vazgeçilmez unsuru muhatap bankanın sorumluluğunun çerçevesi de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZI

A. Genel Olarak İbraz

Kıymetli evrakın temel niteliklerinden biri de, hakkın senede bağlı oluşu bir başka deyişle hakkın senetle bütünleşmesidir. Bu nedenle hakkın senetten ayrı olarak talep edilmesi mümkün değildir. Kıymetli evrakın bu özelliği TTK 557'de şu şekilde belirtmiştir: *Kıymetli evrak öyle senetlerdir ki, bunlarda mündemiç olan hak senetten ayrı olarak dermeyeran edilemediği gibi başkalarına da devredilemez.* Bir kıymetli evrak ve kambyo senedi olan çekte de hak, çekte ait bilgileri içeren belgeye sıkı bir biçimde bağlanmıştır. Bu hakkın istenebilmesi için çekin ibraz edilmesi zorunluluktur⁽¹⁾.

Kıymetli evrakın diğer bir özelliği de; kıymetli evraktan doğan borcun ödenmesiyle, adi para borçlarının ödenmesi arasındaki önemli farktır. Adi para borçlarının ödenmesi BK 73 hükmü gereğince olur. Buna göre, kural olarak borçlu, borcunu alacaklının ikametgâhında ödemek durumundadır. Oysa kıymetli evraktan doğan borç, borçlunun ikametgâhında ödenir⁽²⁾.

Bu farklılığın temel nedeni, kıymetli evrakın çok süratli devir yeteneğine sahip olmasıdır. Kıymetli evrakın bu özelliğinden dolayı borçlu, çok istisnai durumlar dışında, senedin kimin elinde olduğunu ve nerede ödeneceğini bilemez. Ama borçlunun kim olduğu ve yeri bellidir. Bu temel düşünceyle

⁽¹⁾ Ahmet ZEYNELOĞLU: Çekin Muhatap Bankaya İbrazi Zorunludur, Yargıtay Dergisi, C. 2 (Ankara, 1999), 141. Edip ŞİMŞEK: Hukukta Ve Cezada Ticari Senetler, Bono-Çek-Poliçe (Ankara, 1982), 444.

⁽²⁾ Halil ARSLANLI: Ticari Senetler, 3. Baskı (İstanbul, 1954), 132-133. Fahman TEKİL: Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Baskı (İstanbul, 1994), 21.

kıymetli evraktan doğan borç, adi para borçlarında olduğu gibi alacaklının ikametgâhında değil, borçlunun ikametgâhında ödenir (götürülecek değil aranacak borçtur). İşte bir kıymetli evrak ve kambiyo senedi olan çek de diğer kambiyo senetleri gibi aranılacak senetler olduğundan, hamilin çeki muhataba ibraz etmesi gerekir⁽³⁾. İbraz yükümlülüğü, sadece çekin ibraz süreleri içinde muhataba gösterilmiş olmasıyla yerine getirilmiş sayılmayacaktır. İbrazın, Kanun çerçevesinde yapılmış olması ve sonuçlarını doğurabilmesi için "ödenmek" üzere yapılması ve çekin fiili olarak muhataba verilecek şekilde sunulması gerekir⁽⁴⁾.

Doğabilecek tüm sakıncaları ortadan kaldırmak için, hamil çeki ödenmek üzere ve fiili olarak verecek şekilde muhataba sunmalıdır; ancak bu takdirde kanuni anlamda ibraz yerine getirilmiş olacaktır. Hamilin, çeki muhataba ibraz süresi içinde fiili olarak verecek şekilde sunmayıp, telefonla veya noter aracılığıyla bildirim gönderip ödeme isteminde bulunması ibraz yerine geçmez. Yine hamilin ibraz süreleri içinde, hesap durumunu öğrenmek amacıyla muhataba çeki göstermesi teknik anlamda ibraz değildir ve dolayısıyla da ibrazın sonuçlarını doğurmaz⁽⁵⁾.

B. Çekte İbrazın Yapılacağı Muhatap

Hamilin çeki tahsil edebilmesi, bir başka deyişle, çekte bütünleşmiş olan alacağı elde edebilmesi için muhataba ibraz süresi içinde, ödenmek üzere ibraz etmesi gerekir. Şimdi karşımıza şu soru çıkıyor: Kendisine ibraz yapılacak olan "muhatap" kavramı ne ifade etmektedir⁽⁶⁾?

⁽³⁾ Hulusi GÜRBÜZ: Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, 2. Baskı (İstanbul, 1985), 192–193.

⁽⁴⁾ E. İlhan POSTACIOĞLU: "Çekin İbrazı ile İlgili Bazı Problemler", C. VIII, S. 3, BATİDER (Ankara, 1976), 116.

⁽⁵⁾ Şafak NARBAY: Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul, 1999), 4.

⁽⁶⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 4.

I. Muhatabın Sadece Çekin Üzerinde Yazılı Banka Şubesi Olduğu Görüşü

Bu görüş taraftarlarına göre, Kanunun aradığı anlamda ibrazdan söz edebilmek ve ibrazın sonuçlarını doğurabilmesi için çekin mutlaka hesabın bulunduğu şubeye, yani çekin üzerinde yazılı olan banka şubesine ibraz edilmesi gerekir. Muhatap bankanın diğer şubelerine veya başka bir bankaya ve bu bankanın şubelerine ibraz, geçerli bir ibraz değildir⁽⁷⁾.

Bu görüşü savunan yazarların gerekçelerinin başında, çekin ödenmesi sırasında muhataba düşen imza kontrolü yükümünün, çekin muhatabın başka bir şubesine veya başka bir bankaya ibrazında yerine getirilmesinin çok güç olması gelir. Çekin yaygın hale getirilmesinde bir menfaat dengesi kurmak gerekir; yani sadece kendilerine ödeme yapılacak olan lehdar-hamiller değil, çekle ödeme yapacak olanların menfaatleri de korunmalıdır⁽⁸⁾.

Hamil, biran önce ve en kolay şekilde çek bedelini elde etmek istediğinden, bu amacına çeki herhangi bir bankaya ya da şubesine ibraz ederek ulaşabilecektir; ancak hamilin muhatap banka şubesi dışında başka bir şube ya da bankaya çeki ibrazı, muhatap banka şubesinin menfaatine aykırı olacaktır (İmza kontrolü yükümünün yerine getirilmesi zorluğu gibi). Bir diğer gerekçe TTK 70I/IV hükmüdür. Buna göre aynı bankanın muhatap şubesinden başka bir şubesine yapılan cironun sanki üçüncü bir şahsa yapılmış gibi kabul edilmesidir.

Eğer yasa koyucu ibrazın, muhatabın diğer şubelerine yapılmasını

⁽⁷⁾ Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 447-448. Ahmet ZEYNELOĞLU: a.g.e., 143. E. İlhan POSTACIOĞLU: a.g.m., 125. Tarık BAŞBUOĞLU: Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, C. I (Ankara,1988), 948. Naci KINACIĞÖLU: a.g.e., 344.

⁽⁸⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 701.

mümkün kılsaydı, muhatabın diğer şubelerine yapılan ciroyu da muhataba yapılan ciro gibi makbuz hükmünde değerlendirdi.

Bu nedenle aynı bankanın diğer şubelerine ibraz TTK 708 anlamında ibraz değildir⁽⁹⁾.

Ayrıca bu yazarlara göre takas odasına yapılacak olan ibrazın kanuni ibraz sayılması bir istisnadır. Bu istisnanın dışında, ibrazın muhatabın dışında başka bir yere yapılması sonucunun çıkarılması mümkün değildir⁽¹⁰⁾.

II. Muhatabın Bir Merkeze Bağlı Bütün Banka Şubeleri Olduğu Görüşü

Bu görüşü savunan yazarlar, muhatap kavramını, birinci görüşü savunan yazarlar gibi dar yorumlamamaktadırlar ve bir merkeze bağlı bütün banka şubelerinin muhatap kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler⁽¹¹⁾.

Buna göre hamil, elindeki çeki, çekin üzerinde yazılı olan bankaya ibraz edilebileceği gibi o bankanın diğer şubelerine ibraz edebilir. Bu ibraz da kanuni ibrazdır.

Bu görüş taraftarlarının gerekçeleri şöyledir:

Aksi düşüncenin savunulması ticari yaşamın gereklerine uygun değildir. Ayrıca muhatabın mutlaka çekte yazılı olan banka şubesi

⁽⁹⁾ Ahmet ZEYNELOĞLU: a.g.e., 143. Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 448. Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 344.

⁽¹⁰⁾ E. İlhan POSTACIOĞLU: a.g.m., 124.

⁽¹¹⁾ Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 199-200., Sıtkı AKYAZAN: "Çekin Muhataba İbraz Zorunluluğu ve Çekten Cayma", C. VI, S. 4, BATİDER (Ankara, 1972), 689. Muzaffer COŞKUN: Özel Hukukta Karşılıksız Çek ve Hamilin Hakları (İstanbul, 1994), 38. A. Tahir ÖĞÜTÇÜ: Ticari Senetler Ve İptal Davaları (Ankara, 1979), 291.

olduğu görüşü amaca yönelik de değildir. Bu görüş çekin ekonomik işlevine de uymaz⁽¹²⁾.

Konuya bir de banka hukuku açısından bakılırsa, şubelerin kendi başlarına bankacılık işlemleri yapmakla beraber ayrı tüzel kişiliklerinin olmadığı görülecektir. Şubeler, işlemlerini bağlı oldukları banka tüzel kişiliği adına yaparlar⁽¹³⁾.

Diğer bir gerekçe de TTK 708 maddesinin emredici olmadığıdır. Bu nedenle muhatap bankanın diğer şubelerine yapılacak olan ibraz ödeme için ibraz yerine geçer⁽¹⁴⁾.

III. Muhatabın Bir Merkeze Bağlı Bütün Banka Şubeleri Ve Diğer Bankalar Ve Onların Şubeleri Olduğu Görüşü

Bu görüşü savunanlar ise muhatapı en geniş şekilde yorumlamaktadırlar. Buna göre muhatap, bir merkeze bağlı bütün şubeler olduğu gibi diğer bankalar ve onların şubeleridir. Yani hamil, elindeki çeki, çekte yazılı olan bankayla birlikte, aynı bankanın diğer şubelerine ibraz edebileceği gibi başka bankalara ve onların şubelerine de ibraz edebilir; bu ibraz da kanuni anlamda ibrazdır ve ibrazın sonuçlarını doğurur⁽¹⁵⁾. Bu görüş taraftarlarının gerekçelerinin başında, muhatap banka için önemli olan ibrazın süresi içinde yapılması, yani çek tutarının ibraz süreleri içinde ödenmesinin talep edilmesi gelir. Takas odasında da aynı durum geçerlidir. Meşru hamilin ödeme isteğinin öğrenilmesi, gerek takas odasına ibrazda gerek muhatapın diğer şubelerine ya da diğer bir bankaya ibrazda ortaklaşa mevcut bir

⁽¹²⁾ Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 200. Muzaffer COŞKUN: a.g.e., 38.

⁽¹³⁾ Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 200-201.

⁽¹⁴⁾ Muzaffer COŞKUN: a.g.e., 38.

⁽¹⁵⁾ Yaşar KARAYALÇIN: Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler (Ankara, 1975), 285. İsmail DOĞANAY: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. 2, 3. Baskı (Ankara, 1990), 1934–1936. Erol ERTEKİN ve İzzet KARATAŞ: Uygulamada Ticari Senetler Hukuku (Ankara, 1992), 199.

unsurdur. Bu nedenle çekte yazılı olan bankayla onun şubeleri ve diğer bankalar arasında ayırım yapılması doğru değildir⁽¹⁶⁾.

Farklı bir gerekçe de, 708. maddenin emredici bir hüküm olmamasıdır. Aynı zamanda muhatapın böyle dar yorumlanması ticari yaşamın gereklerine uymadığı gibi bir ödeme aracı olan çekin iktisadi niteliğiyle de bağdaşmaz⁽¹⁷⁾.

IV. 4814 Sayılı Kanun İle 3167 Sayılı Çek Kanunu'nda Yapılan Değişiklikten Sonra

Öğretide çok farklı fikirlerin ileri sürülmesine neden olan "muhatap" kavramına 3167 sayılı ÇK'nun 4. maddesi 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir ve bu sorunu çözüme kavuşturmuştur. 3167 Sayılı Kanunun değişik 4.maddesinin metni aynen şöyledir:

Çek hesabı açılan bankaya muhatap banka denir.

Koşullarına uygun ve karşılığı var olan çek, muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edildiğinde hamilin vergi kimlik numarası saptandıktan sonra ödenir. Ancak, çek hesabı açılmış olan şube dışında herhangi bir şubeye ibraz edilen çek, o şubece karşılığı sorulmak suretiyle ödenir.

Görüldüğü gibi ÇK muhatap banka deyiminden çekle işleyen hesabın açıldığı banka tüzel kişiliğinin anlaşılması gerektiğini belirtmiştir (ÇK 4/II). Bundan, bir merkeze bağlı bütün şubelerin çekin ibraz edileceği muhatap kavramına dâhil edildiği sonucu çıkmaktadır. Böylece hamil, elindeki çeki hesabın işlediği şubeye ibraz edebileceği

⁽¹⁶⁾ Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Meseleler ve Görüşler, 285.

⁽¹⁷⁾ İsmail DOĞANAY: a.g.e., 1934 – 1936. Erol ERTEKİN ve İzzet KARATAŞ: a.g.e., 199.

gibi, o bankanın diğer bütün şubelerine de ödenmek üzere ibraz edebilecek ve bu ibraz da kanuni anlamda ibrazın tüm sonuçlarını doğuracaktır⁽¹⁸⁾.

Yani muhatap dışında başka banka ve şubelerine yapılacak olan ödeme için ibraz kanuni ibraz değildir ve doğal olarak da kanuni ibrazın sonuçlarını doğurmayacaktır. Muhatap dışındaki bankalar ancak, kendilerine çek temlik veya tahsil cirosuyla devredilmişse, ibraz müddeti içinde yine muhataba çeki ödeme için ibraz edebilirler. Ancak bu şekilde yapılan ibraz kanuni ibrazdır.

Bu düzenlemeden sonra öğreti hemen hemen oybirliğiyle ibrazın çekle işleyen hesabın bulunduğu banka ve o bankanın tüm şubelerine yapılabileceğini kabul etmiştir⁽¹⁹⁾.

Kanunun bu düzenlemesine rağmen öğretilde bazı yazarlar hala muhatap kavramını dar olarak yorumlamaktadırlar. *Kınacıoğlu*, yeni çek düzenlemesine temas etmeden şöyle demektedir: “İbraz ödeme yerinde münhasıran muhatap bankaya yapılır. Bu itibarla bankanın birden fazla şubesi bulunması halinde muhatap şubenden başka bir şubeye veya muhatap bankaya çekin ibrazı usulüne uygun sayılmaz⁽²⁰⁾. Buna karşılık *Ertekin/Karataş* ÇK 4’e temas etmeden “Ticari hayatta çağın gereği husule gelen çabukluk da çekin muhatap bankadan başka bir bankaya ve aynı bankanın bir başka şubesine ibrazın muhataba ibraz olarak kabulünü

⁽¹⁸⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 12.

⁽¹⁹⁾ Oğuz İMREGÜN: Kıymetli Evrak Hukuku, (İstanbul, 1995), 129 – 131. Celal GÖLE: Çek Hukuku (Ankara, 1989), 119 – 120. A. Çetin OĞUZOĞLU: Açıklamalı – İctihatlı Bono ve Çek Sorunları, Genişletilmiş 5. Baskı (İstanbul, 1994), 65. Gönen ERİŞ: Açıklamalı-İctihatlı Uygulamalı Çek Hukuku, Genişletilmiş Güncelleştirilmiş 5. Baskı (Ankara, 2004), 103. Abuzer KENDİGELEN: a.g.e. 602 – 603. Poroy REHA: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı (İstanbul, 1989), 277. Sami SELÇUK: Çek Suçları, Öğret-Mevzuat-İctihat (Ankara,1993), 30. Ömer TEOMAN: a.g.e., Çek Yasası, 11. Fırat ÖZTAN: 2. Baskı, 1154.

⁽²⁰⁾ Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 344. Tarık BAŞBUOĞLU: a.g.e., 948.

gerektirmektedir” görüşünü ileri sürmektedirler⁽²¹⁾. Yasanın açık hükmü karşısında bu görüşlere katılmaya imkân yoktur.

Yargıtay soruna ilişkin ilk HGK kararı ile çekin muhatap bankadan başka bir bankaya ibraz edilerek, bu bankanın muhataptan provizyon istemesini geçerli bir ibraz olarak kabul etmişse de, TTK 708’e ve TTK’nın genel sistemine tamamen aykırı ve doktrinde yoğun eleştirilere maruz kalan bu kararını karar düzeltme aşamasında değiştirerek TTK 708’in emredici bir hüküm olduğunu, bu emredici niteliğin süre ile birlikte ibrazın kime yapılacağı hususunu da kapsadığını, ibrazın ancak muhatap bankaya yapılabileceğini, muhataptan başka bir bankaya çekin ibraz edilmesinin geçerli bir ibraz olarak kabul edilemeyeceğini ve anılan nedenlerle böyle bir ibrazın hukuki değerinin olmadığını açıkça vurgulamıştır⁽²²⁾.

C. Çekte Muhatap Sıfatını Taşıyabilecek Mali Kurumlar

Bir çekin kimin üzerine keşide edilebileceğini, çekin ödeneceği memleket kanunu belirler (TTK 731/I) ve Türkiye’de ödenecek çeklerde TTK 694/I’e göre, muhatap olarak ancak bir banka gösterilebilir⁽²³⁾.

Çekte muhatap olarak bankaların tercih edilmelerinin altında bunların yüksek ödeme güçleriyle birer "itimat müessesesi" oldukları inancı yatmaktadır. Başka kimseler üzerine keşide edilen çeklerin aynı güvenceyi sağlamadığı, bir kimsenin herhangi bir borçlusundaki alacağına karşılık bu kişi üzerine çek keşide etmesi halinde, borçlunun ödeme gücünün belirsizliği nedeniyle hamiller yönünden çekin tahsil edilememesi riskinin var olduğuna işaret edilmektedir⁽²⁴⁾.

⁽²¹⁾ Erol ERTEKİN ve İzzet KARATAŞ: a.g.e., 199.

⁽²²⁾ Yargıtay HGK’nın 19.12.1975 tarih ve 100/1667 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi (Ankara, 1977), 356 – 357.

⁽²³⁾ Müge TEKİL: Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu (İstanbul, 1997), 3.

⁽²⁴⁾ Ünal TEKİNALP: Banka Hukukunun Esasları (İstanbul, 1988), 21.

"Banka" teriminin hangi kuruluşları ifade ettiği TTK 727'de açıklanmış ve bundan anlaşılması gerekenin "Bankacılık Kanunu hükümlerine tabi müesseseler" olduğu belirtilmiştir.

Bankalar açacakları kredinin ekonomik geleceği ile ilgili incelemeleri de ihmal etmeksizin, işletmelerin para ihtiyaçlarını giderme, ödeme işlemlerine ve yatırımlarına yardımcı olma yollarıyla ekonominin *mal üretim ve dağıtım koşullarını* hazırlarlar. Böylelikle bankalar bir yandan halkın servetinin önemli bir bölümünün yönetiminde anahtar rolü üstlenirlerken, öte yandan tutumlarıyla ekonomideki para hacminin belirlenmesinde de etkili olurlar. Ekonomik anlamda banka kavramı ekonomiye (banknot ve kaydı para gibi) ödeme araçları sağlayan, nakdi sermaye ve sermayeyi temsil eden haklarla (taşınır değerlerle) ilgili ticareti alışılmış meslek olarak sürdüren ve -özellikle nakit kullanmaksızın yürütülen- başkaca finansal hizmetleri ve ödeme işlemlerini yapan, özel ya da kamu işletmeleri için kullanılmaktadır. Avrupa Birliği banka hukuklarının koordinasyonu tüzüğünün verdiği banka tanımı da şöyle: "Banka; faaliyeti, halkın mevduat ya da başkaca geri ödenmesi gerekli paralarını kabul etme ve kendi hesabına krediler açmadan oluşan bir işletmedir⁽²⁵⁾.

Bankacılık Kanunu hükümlerine tabi müesseselerin hangileri olduğu 5411 sayılı Bankacılık Kanunu m.2'de ifade edilmiştir. Buna göre; *Türkiye'de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu Kanun hükümlerine tâbidir.*

⁽²⁵⁾ Aslı YÜKSEL: Bankacılık Hukuku ve İşletmesi, Genişletilmiş 10. Baskı (İstanbul, 2004), 3.

Mevduat bankası: Bu Kanuna göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini,

Katılım bankası: Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini,

Kalkınma ve yatırım bankası: Bu Kanuna göre mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini, ifade eder.

Bankacılık Kanunu m.2'deki tanımlamadan hareket edildiğinde herhangi bir ayırım yapılmaksızın tüm bankalar üzerine çek keşide edilebileceği sonucuna varılması olanaklıdır. Çünkü mevduat kabulüne yetkili olduklarına işaret edilen katılım bankası, kalkınma ve yatırım bankaları, bu özellikleri sonucu, esasen mevduat bankalarına ilişkin düzenlemeleri içermekte olan Bankacılık Kanunu'nun birçok hükmüne tabi kılınmıştır⁽²⁶⁾.

Ayrıca, çek keşide edilebilmesinin ön koşulu olarak keşideci tarafından muhatap nezdinde bir provizyon tesis edilmiş bulunması muhatapça ödeme yapılabilmesi için zorunludur (TTK 695/1). Katılım bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları mevduat kabulüne yetkili bulunduklarından kanunun aradığı bu şartın söz konusu bankalar nezdinde gerçekleştirilebilmesi mümkündür⁽²⁷⁾.

⁽²⁶⁾ Ünal TEKİNALP: a.g.e., 22.

⁽²⁷⁾ Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Meseleler ve Görüşler, 204.

TTK 694/II uyarınca bankalar dışındaki herhangi bir gerçek veya tüzel kişi üzerine keşide edilen çek TTK 692'de aranan diğer tüm unsurları içerse bile sadece bir adi havale hükmünü taşır.

I. Takas Odasına İbraz

Çekin mutlaka muhataba ibrazı zorunlu değildir. Nitekim takas odasına yapılmış olan ibraz da, ödeme için ibraz yerine geçer (TTK 710).

Takas odalarının temel amacı, öncelikle bankalararası para nakil hareketlerini azaltmaktır⁽²⁸⁾.

ÇK 6 uyarınca⁽²⁹⁾ *“T.C. Merkez Bankası, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben tesviyesini sağlayacak tüzelkişiliği haiz sistemi kurmaya ve gözetimi altında yürütmeye yetkilidir. T.C. Merkez Bankası, şubesi bulunmayan yerlerde bu yetkisini uygun göreceği başka bir bankaya devredebilir. Hesaplaşma sisteminin kuruluş ve işleyişi, T.C. Merkez Bankasınca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir. Yönetmelikte belirtilen esaslar çerçevesinde çeklerin fiziki olarak ibraz edilmeksizin sadece çek bilgileri üzerinden bankalararası takas odaları aracılığı ile elektronik ortamda muhatap bankaya gönderilerek işlem görmesi, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 710 uncu maddesine göre takas odasına ibraz hükmündedir. Takas odaları aracılığıyla ibraz edilmiş çekler için, 10 uncu maddede belirlenen sorumluluk miktarı dahil kısmi ödeme yapılmaz. Ancak, takas odaları aracılığıyla ibraz edilen çekin, hesapta yeterli karşılığının olmadığı belirlenmesi halinde muhatap banka tarafından, hesapta bulunan kısmî karşılık tutarı, çeki ibraz eden hamil lehine onbeş gün süreyle bloke edilir”*.

⁽²⁸⁾ Süheyl DONAY: Son Değişiklikler Açısından Çek (İstanbul, 1986), 34.

⁽²⁹⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile 3. ve 4. fıkralar eklenmiştir.

T.C. Merkez Bankası Bankalararası Takas Odası Yönetmeliğinin 1. maddesi uyarınca; “*Takas Odası, Merkez Bankasının gözetimi altında faaliyet gösterecektir. Ancak Merkez Bankası, kurulu bulunmadığı yerlerde faaliyete geçecek takas odalarının kuruluşu ve gözetimi ile ilgili yetkilerini başka bir bankaya devredebilir*” (Yönetmelik m. 10/III)⁽³⁰⁾.

Takas odalarına ilişkin Yönetmelikte 1998 yılında değişiklik yapılmıştır. Bununla fiziken ibraz edilmeyen çeklerin de takasa kabulüne ve elektronik ortamda işlem görmesine ilişkin bazı hükümler öngörülmüştür. Buna rağmen, bu konuya ilişkin kanuni dayanak Çek Kanunu’nda yapılan son düzenleme ile sağlanmıştır⁽³¹⁾.

Takas Odasına ibraz edilmiş olan çeklerin provizyon işlemleri bankalar arası takas odasının faaliyetlerine katılan şubelerin yetkili temsilcileri aracılığıyla yürütülür (Yönetmelik m. 11/I).

Elektronik ortamda işlem yapmayan ve elektronik ortamda işlem yapan takas odaları şeklinde bir ayırım yapmış olursak:

- a. Elektronik ortamda işlem yapılmayan takas odalarında muhatap bankalara fiziken ibraz edilen çeklerin provizyon işlemleri aynı gün, şehir dışı çeklerin provizyon işlemleri ise en geç ertesi iş günü;
- b. Elektronik ortamda işlem yapılan takas odalarında muhatap bankalara fiziken ibraz edilen ve fiziken ibraz edilmeyen şehir içi ve şehir dışı çeklere ilişkin provizyon işlemleri aynı gün, sonuçlandırılarak hesaben tesviye edilir. Fiziken ibraz edilen ve fiziken ibraz edilmeyen şehir dışı çekler provizyon alınamaması halinde karşılığı olan diğer çekler gibi işlem

⁽³⁰⁾ T.C. Merkez Bankası ÇK 6. madde hükmüne dayanarak, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliğini 25.09.1985 tarihinde yayımlamıştır. RG 25.09.1985/18879.

⁽³¹⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 171.

görür. Muhatap bankalarca, provizyon alamamaları nedeniyle karşılığı olan çekler gibi işlem gören çekler hakkında ilgili bankalara takas gününde mesai saatleri içinde (saat 17.30'a kadar) yazılı olarak (banka kodu, şube kodu, hesap no, çek no, çek tutarı ve çeki tahsile veren şube adı belirtilerek) bildirimde bulunulur. Bu çeklerin provizyon alındığı tarih itibariyle karşılıksız oldukları veya herhangi bir nedenle ödenmeyeceklerinin tespit edilmesi halinde, işlem tarihinden itibaren en geç üç iş günü içinde, ilgili bankalara iadesi yapılır ve bedeli de iade edilir.

Bankalararası takas odalarınca, günlük işlemler sonucunda ortaya çıkan ilgili bankaların borç ve alacak bakiyeleri, en seri şekilde Bankalararası Ankara Takas Odası'na intikal ettirilir. Bankalararası Ankara Takas Odası'nca, işlem cetvellerinin sonuçları birleşik hale getirilerek o gün elde edilen bankalara ait borç ve alacak bakiyeleri, en geç ertesi iş günü saat 12.00'ye kadar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ankara Şubesi nezdindeki hesaplarından tesviye olunur. Bankalararası Ankara Takas Odası'nda nihai tesviye işlemi sonuçlanıncaya kadar lehdar banka şubeleri tarafından muhatap banka şubelerine verilen çekler, bu banka şubelerinin mülkiyetine dâhil olmayıp, kendilerinde emanet olarak bulunur. Günlük işlemler sonucunda elde edilen ve Bankalararası Ankara Takas Odası'nca gerçekleştirilen nihai sonuçlar kesin olup, bankaların, yürürlükteki mevzuat gereğince bankacılık işlemleri yapma yetkilerinin kaldırılması, diğer bir bankaya devirlerinin yapılması veya birleştirilmesi, tasfiye olunması ya da 17'nci madde uyarınca çeklerinin takas odalarında işlem görmesinin kısıtlanması halleri dışında hiç bir şekilde bozulamaz (Yönetmelik m. 16).

4814 sayılı kanun 3167 sayılı kanunun takas sistemini düzenleyen 6. maddesini de değiştirmiş ve bu konuda uygulamada sorun teşkil eden hususları yasal düzenleme altına almıştır. Çekin bir takas odasına ibrazının ödeme için ibraz yerine geçeceği TTK 710. maddesinde hükme bağlanmıştır. Buna paralel olarak yeni düzenleme ile çeklerin fiziki olarak

ibraz edilmesine lüzum bulunmaksızın sadece çek bilgileri üzerinden elektronik takas ortamında işlem görmesi halinde hangi tarihte ve ne şekilde gerçekleştiği hususu da açıklığa kavuşturulmuştur. Çekin elektronik ortamda muhatap bankaya gönderilerek işlem görmesinin, takas odasına ibraz hükmünde olduğu hüküm altına alınmıştır. 4814 sayılı kanunda göze çarpan bir diğer önemli bir değişiklik ise takas odaları vasıtasıyla ibraz edilen çeklerde, ÇK 10. maddede belirtilmiş olan bankanın ödemekle yükümlü olduğu asgari miktar dahil olmak üzere kısmi ödemenin yapılmayacağıdır. Ancak bu halde, hesapta bulunan kısmi karşılık tutarı muhatap banka tarafından, çeki ibraz eden hamil lehine on beş gün süre ile bloke edilecektir. Bu süre içerisinde hamil, çek aslı ile birlikte muhatap bankaya müracaat ederek, lehine bloke edilen miktarı talep edebilecektir. Bankanın yasal olarak ödemekle yükümlü olduğu asgari miktar da talep sınırı içindedir.

D. Adresli ve İkametgâhlı Çek

Adresli ve ikametgâhlı çek kavramları Türk Ticaret Kanununda tanımlanmamıştır. Bu çeklerin kimler tarafından nasıl, düzenlenebileceği konusunda herhangi bir hüküm de mevcut değildir. Sadece Türk Ticaret Kanununun "Adresli ve ikametgâhlı çek" kenar başlığını taşıyan 699. maddesinde, bu tip çeklerin muhatabın ikametgâhında veya başka bir yerde üçüncü şahıs tarafından ödenmek üzere keşide edilebileceği ve üçüncü şahsın mutlaka bir banka olması gerektiği hükme bağlanmıştır.

Türk Ticaret Kanununda adresli ve ikametgâhlı çek tanımlanmamış olmakla beraber, adresli poliçe ve ikametgâhlı poliçe Türk Ticaret Kanununun 586. ve 609. maddelerinde tanımlanmıştır. 586. maddenin birinci ve ikinci fıkralarına göre, poliçenin üçüncü bir şahsın ikametgâhında ödenmesi senet üzerinde öngörülebilir. Bu üçüncü şahsın ikametgâhı, muhatabın ikametgâhının bulunduğu yerde ise "adresli poliçe", başka bir

yerde ise, "ikametgâhlı poliçe" söz konusu olur. TTK 609. madde uyarınca da, keşidecinin poliçede ödeyecek üçüncü bir kişiyi zikretmeden sadece muhatabın ikametgâhından başka bir mahalli ödeme yeri olarak gösterdiği durumlarda, muhatabın kabul şerhinde, senedi ödeyecek kişi olarak üçüncü bir kişiyi gösterebileceği, aksi takdirde kendisinin ödeme yerinde poliçeyi bizzat ödemeyi taahhüt etmiş sayılacağı; poliçenin bizzat kendisinin ikametgâhında ödenmesi şart kılınmışsa, yine kabul şerhinde senedin ödeme yeri olarak ikametgâhının bulunduğu yerdeki başka bir adresi gösterebileceği kabul edilmiştir⁽³²⁾.

Türk Ticaret Kanununun bu hükümlerine göre, keşideci, ikametgâhlı ve adresli poliçe, muhatap ise, keşidecinin bu tip bir poliçe düzenlemediği hallerde sadece adresli poliçe düzenleyebilme yetkisine sahiptir⁽³³⁾.

Ayrıca, keşidecinin adresi veya ikametgâhlı poliçeyle üçüncü bir kişiyi senet bedelini ödeyecek kişi olarak göstermediği durumlarda, muhatap üçüncü bir kişiyi senet bedelini ödeyecek kişi olarak zikredebilecektir⁽³⁴⁾.

Bu açıklamalara göre, adresli ve ikametgâhlı çek düzenlenebilmesi için, her şeyden önce, senet üzerinde mutlaka muhatabın adresi dışında bir yerin çekin ödeme yeri olarak gösterilmesi gerekmektedir. Ödeme yeri gösterilmeyen bir çek, muhatabın ad ve soyadı yanında gösterilen yerde, böyle bir sarahat ve başka bir kayıt da mevcut değilse, muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ödenir (TTK 693/II).

Ayrıca, adresli ve ikametgâhlı poliçeye ilişkin Türk Ticaret Kanunu hükümlerinin kıyasen uygulanması sonucunda, çekin ödeme yeri olarak

⁽³²⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 58.

⁽³³⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 63.

⁽³⁴⁾ Turgut KALPSÜZ: "Çek Hukukuna İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Yargıtay Kararlarının Tahlihi", BATİDER (Ankara, 1990), 61.

muhatapın ikametgâhının bulunduğu mülki sınırlar içerisinde başka bir adresin gösterilmesi halinde "adresli çek", buna karşılık, muhatapın ikametgâhının bulunduğu mülki sınırlar dışında bir adresin ödeme yeri gösterilmesi halinde "ikametgâhlı çek" söz, konusu olur. Adresli ve ikametgâhlı çeki düzenleyen Türk Ticaret Kanununun 699. maddesi de bu yorumu yapmaya müsaittir. Zira madde metninde, "muhatapın ikametgâhında veya başka bir yerde" denilmektedir. Yalnız, gerek adresli gerekse ikametgâhlı çekin, poliçelerden farklı olarak, ödeme yerinde üçüncü bir şahıs tarafından ödenmesi kararlaştırılmalı ve bu üçüncü şahıs mutlaka bir banka olmalıdır (TTK 699). Üçüncü şahıs banka değilse adres ve ikametgâh kaydı hükümsüz olur; ancak çek geçerliliğini yitirmez⁽³⁵⁾.

E. Çekin Devir Türüne Göre İbraza Yetkili Kişi

Kanunun aradığı anlamda geçerli bir ibrazdan söz edebilmek için, ibrazın ibraz süresi içinde ve ödenmek üzere yapılmasının yanında, hak sahibi hamil tarafından da yapılması gerekmektedir. Hamile yazılı olan çeklerde çeki elinde bulunduran kişi hak sahibi hamil sayılır⁽³⁶⁾.

Nama yazılı çeklerde muhatap banka sadece çekin hamili bulunan ve çek üzerinde adı yazılı olan veya onun hukuki halefi olduğunu ispat eden kişilere ödeme yapabilir (TTK 567/I). Bu husus ispat edilmeden ödeme yapacak olursa, çekin meşru hamili olduğunu ispat eden kişilere karşı sorumluluğu devam eder (TTK 567/II). Bu hükümler uyarınca da, nama yazılı bir çeki muhatap bankaya ödeme için ibrazda bulunan kişinin çek üzerinde gerçekten alacaklı olarak görünmesi kaçınılmazdır. Aksi takdirde, muhatap banka ödemeyi ret edecektir⁽³⁷⁾.

⁽³⁵⁾ Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 313.

⁽³⁶⁾ Seza REİSOĞLU: a.g.e., 156 – 157.

⁽³⁷⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 134.

Nama yazılı çeklerin ciro yoluyla devri mümkün olmadığından, bu şekilde düzenlenen çeklerde, tahsil cirosu da yapılamaz. Bu itibarla çek bedelinin kendi namına bir başkası tarafından tahsilini isteyen hamilin o kişiye vekâletname vermesi gerekir⁽³⁸⁾.

Nama yazılı çekin tahsil amacıyla inançlı muamele hükümlerine göre, üçüncü bir kişiye devri halinde de, devrin adına yapıldığı kişi, gerçek alacaklı olarak çeki muhatap bankadan tahsil edebilir⁽³⁹⁾.

Emre yazılı çeklerde, çeki ödeme için muhatap bankaya ibraz eden kişi en azından şeklen yetkili hamil olmalıdır. Bu çeklerde ödeme için ibrazda bulunan hamilin, nama yazılı çeklerde olduğu gibi, gerçekten alacaklı (meşru hamil) olup olmadığının araştırılmasına gerek yoktur⁽⁴⁰⁾.

Nitekim Türk Ticaret Kanununun 713. maddesinde de, cirosu kabil bir çeki ödemekte olan muhatap bankanın sadece cirolar arasında muntazam bir teselsülün mevcut bulunup bulunmadığını incelemeye mecbur olduğu, cirantaların imzalarının sıhhatini araştırma mükellefiyeti altında olmadığı açıkça belirtilmiştir.

Türk Ticaret Kanununun 713. maddesine göre, emre yazılı çeklerde şeklen yetkili hamil, cirolar arasında muntazam bir teselsülün mevcut bulunup bulunmamasına göre belirlenir. Bu ilkeye göre, kopma yapmayan muntazam bir ciro zincirine göre hamil olduğu anlaşılan kişi o çekin şeklen yetkili hamili sayılır. Şeklen yetkili hamilin belirlenmesinde çizilmiş cirolar ise yazılmamış hükmünde olduğundan göz önüne alınmaz (TTK 762).

⁽³⁸⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 452.

⁽³⁹⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 672.

⁽⁴⁰⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 106.

F. Çekte İbraz Süreleri

“Ödeme için ibraz” kenar başlığını taşıyan TTK 708 hükmü uyarınca:

Bir çek, kişide edildiği yerde ödenecekse on gün;

Keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Ödeneceği memleketten başka bir memlekette keşiden edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kıtada bir ay ve ayrı ayrı kıtalarda ise üç ay içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Sürenin hesaplanmasında, hamilin kendi iradesiyle çeki ödenmek üzere fiilen ibraz ettiği banka şubesinin bulunduğu yer değil, çekte açıkça ödeme yeri olarak gösterilen ya da TTK 693/II uyarınca ödeme yeri olarak kabul edilen yer -ki bu yer de genellikle muhatap bankanın üzerine çek keşide edilen şubesinin yani çekle işleyen hesabın bulunduğu yerdir- dikkate alınacaktır⁽⁴¹⁾.

Hangi hallerde on günlük, hangi hallerde bir aylık ibraz süresinin uygulanması gerektiği hususu, halen uygulamada tereddütlere yol açmakta ve farklı yorumlara neden olmaktadır⁽⁴²⁾.

Bir çekin mutlaka üzerine çek keşide edilen şubeye değil, muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edilebilmesi imkânının ÇK’da açıkça öngörülmesinden sonra, artık ibraz zorluğu gerekçe gösterilerek aynı ülke sınırları içerisinde dahi bir aylık ibraz süresi öngörülmesinin haklı bir gerekçesi ve anlamı kalmamıştır. Bu nedenle olması gereken hukuk

⁽⁴¹⁾ Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 205.

⁽⁴²⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 35.

açısından bu durumda da on günlük ibraz süresinin yasal olarak kabul edilmesi isabetli olacaktır⁽⁴³⁾.

I. İbraz Sürelerinin Hukuki Mahiyeti

Çek için öngörülen ibraz süreleri bir zamanaşımı değil, saf hak düşürücü süreler niteliğindedir. Bu süreler herhangi bir uyuşmazlıkta her zaman ileri sürülebileceği gibi, hakim ya da icra memuru tarafından da re'sen dikkate alınır⁽⁴⁴⁾.

Yargıtay konuya ilişkin şu yönde karar almıştır; "Takip konusu çekin arka yüzünde bulunan muhatap bankanın ibraz şerhi incelendiğinde, on günlük ibraz süresinden sonraki bir tarih olduğu, hal böyle olunca anılan madde hükümlerine uygun bir ibrazdan söz edilemeyeceği, bu senede dayalı olarak alacaklının borçluya müracaat hakkını yitirdiği gözetilerek, takibin İİK 170/a maddesi gereğince re'sen mercice iptali cihetine gidilmesi zorunludur"⁽⁴⁵⁾.

İbraz sürelerine ilişkin TTK 708 hükmü emredici niteliktedir. Dolayısıyla bu sürelerin bir sözleşme ile uzatılıp, kısaltılması da mümkün değildir⁽⁴⁶⁾.

II. İbraz Sürelerinin Önemi

Çekte ibraz süreleri büyük önem taşımaktadır. Çekin, keşidesinden itibaren ödenmek üzere muhatap bankaya ibrazı için kanunda öngörülmüş olan sürelerle "ibraz süresi" denir. İbrazın, bütün hukukî sonuçlarını doğurabilmesi için bu sürenin geçmemiş olmasına bağlıdır⁽⁴⁷⁾.

⁽⁴³⁾ Korkut ÖZKORKUT: "Çek Hukukunda Ödeme İçin İbraz Süreleri", S. 2, BATİDER (Ankara, 1997), 60.

⁽⁴⁴⁾ Fahiman TEKİL: a.g.e., 207.

⁽⁴⁵⁾ Yargıtay 12. HD'nin 17.05.1999 tarih ve 6089/6447 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi (Ankara, 2000), 568 – 570.

⁽⁴⁶⁾ Korkut ÖZKORKUT: a.g.m., 47.

⁽⁴⁷⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 277.

Çekte ibraz sürelerinin önemini maddeler halinde sıralayacak olursak:

- Karşılığı bulunan ve süresinde ibraz edilen çek muhatap banka tarafından ödenebilir. Hatta çekin karşılığı hiç olmasa bile muhatap bankaya kanunen yüklenen sorumluluklar da talep edilebilir.
- Ayrıca muhatabın çek üzerine teyit kaydı düşmesi sadece ibraz süreleri içerisinde hüküm ifade edecektir.
- Çekten ancak ibraz süreleri geçtikten sonra geçerli bir biçimde cayılabilmesi mümkün olduğu gibi, keşideciye tanınan ödemedan men talimatı verme yetkisi de sadece ibraz süreleri içerisinde bir anlam taşıyacaktır⁽⁴⁸⁾.
- İbraz süreleri zamanaşımı başlangıcını gösterir.
- İbraz süreleri çekin ciro edilebileceği süreyi göstermektedir.
- Çekte karşılıksızlıktan söz edebilmek için çekin ibraz sürelerinin geçirilmemiş olması şarttır.

III. Çekte Vade Sorunu

TTK'nın vade başlığını taşıyan 707/l maddesi *Çek görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir* şeklindedir. Bu hükmü incelediğimizde karşımıza şu soru çıkmaktadır:

Acaba çekte vade var mıdır? TTK 1474 hükmü uyarınca kenar başlıkları madde metnine dâhildir. Lafzi yorum yapılınca sanki çekte bir vade olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim öğretide bir kısım yazarlar çekte

⁽⁴⁸⁾ Ömer TEOMAN: "Çekte İbraz Süresinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi", Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan (İstanbul, 1995), 426-427.

vade bulunduğu; ancak bunun tek tip bir vade olarak "görüldüğünde vade" olduğunu belirtiyorlar⁽⁴⁹⁾. Bu yazarlara göre çekte görüldüğünde vade dışında bir vade kabul edilemez. Eğer çekte başka vadeler yazılmışsa, bunlar çekin geçerliliğini etkilemez sadece yazılmamış sayılır.

Bunun yanında öğretide diğerk bir kısım yazarlar ise farklı görüş belirterek çekte vade olmadığını ifade etmektedirler⁽⁵⁰⁾. Bu yazarların en önemli gerekçeleri, çekin bir kredi aracı değil ödeme aracı olmasıdır. Çekin bir ödeme aracı olması nedeniyle vade, bu durum ile bağdaşmamaktadır⁽⁵¹⁾.

Çekte vade değil ibraz süreleri vardır. Yargıtay da birçok kararında çekte vade olmadığını, buna aykırı her kaydın yazılmamış hükmünde olduğunu ve çekin görüldüğünde ödeneceğini belirtmektedir⁽⁵²⁾.

Çekte vade olup olmadığı sorusuna cevap verebilmek için her şeyden önce çekin iktisadi niteliğini ele almak gerekir. Çek bir ödeme aracıdır ve paraya eşdeğerde bir kıymetli evraktır. Çekin bu özelliklerini engelleyecek her türlü görüş ve düşünce doğru değildir⁽⁵³⁾. Bunu tespit ettikten sonra şu sonuca varılacaktır: Vade çekin niteliğiyle bağdaşmamaktadır ve onun ödeme aracı olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır.

⁽⁴⁹⁾ Yaşar KARAYALÇIN: Ticaret Hukuku III-Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri), 4. Baskı (Ankara, 1970), 266 – 299. Hayri DOMANIÇ: a.g.e., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 604 – 605. Oğuz İMREGÜN: a.g.e., 126. İsmail DOĞANAY: a.g.e., 1927. Gönen ERİŞ: a.g.e., 94. Ergun TUNA: Ticaret Hukuku Cilt III, Kıymetli Evrak (İstanbul, 1995), 275. Sıtkı AKYAZAN: a.g.m., 687.

⁽⁵⁰⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 48. Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 651. Nurkut İNAN: "Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk" (Ankara, 1981), 94. Celal GÖLE: a.g.e., 131. Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 337. Ömer TEOMAN: a.g.e., Çek Yasası, 5. Bozer ALİ ve Celal GÖLE: Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi, 9. Baskı (Ankara, 1992), 155. Talih UYAR: İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri, Genişletilmiş 2. Baskı (Manisa, 1989), 205. Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 589 – 590. Tarık BAŞBUOĞLU: a.g.e., 946. Hasan PULAŞLI: Kıymetli Evrak Hukuku Ders Kitabı, II. Baskı (Konya, 1994), 68. Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 440.

⁽⁵¹⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 590. Ömer TEOMAN: a.g.e., 5. Bozer ALİ ve Celal GÖLE: a.g.e., 155. Nurkut İNAN: a.g.m., 94.

⁽⁵²⁾ Yargıtay 12. HD'nin 08.05.1986 tarih ve 11740/5462 sayılı kararı. Yargıtay 12. HD'nin 11.11.1987 tarih ve 11666/111529 sayılı kararı (Talih UYAR: a.g.e., 234).

⁽⁵³⁾ Ömer TEOMAN: Çek – Senet Sorunları ve Çözümü Önerileri Paneli (İstanbul, 1990), 70.

Kanun koyucu çek görüldüğünde ödenir derken, bunu bir vade çeşidi olarak değil, aksine çekte vade olmayacağını vurgulamak için bu şekilde belirtmiştir. Çekte tek tip vade vardır; bu da görüldüğünde vadedir diyenlerin görüşü de doğru değildir. Çünkü poliçelerle ilgili olarak vadeyi düzenleyen TTK 615'de dört çeşit vade sayılmıştır. Bunlardan bir tanesi de görüldüğünde vadedir. Ama bu vadenin özellikleri kesinlikle çekle bağdaşmamaktadır. Çekin keşide edildiği tarihten muhataba ibraz edilebileceği en son tarihe kadar olan süreye ibraz süresi denir ve çekte söz konusu edilecek olan, bu sürelerdir⁽⁵⁴⁾. Görüldüğü gibi madde çekin keşide ve ödeme yeri kıstasını ele alarak on gün, bir ay ve üç ay gibi kısa süreler öngörmektedir. Hamil bu süreler içinde çeki muhataba ödenmek üzere ibraz etmelidir aksi halde keşideciye ve çekle ilgili diğer şahıslara karşı kambiyo hukukundan doğan talep haklarını yitirir⁽⁵⁵⁾.

IV. İbraz Sürelerinin Hesaplanması

İbraz sürelerinin on gün, bir ay ve üç ay olduğunu gördükten, sonra karşımıza şu soru çıkıyor: Kanunda belirtilmekte olan bu süreler hangi tarihten itibaren hesaplanacak? TTK'da iki ayrı düzenleme vardır, Birincisi ibraz sürelerini belirten TTK 708. maddenin 4. fıkrasında yer almaktadır.

Fıkra *"Yukarıda yazılı müddetler; çekte keşide günü olarak gösterilen tarihten itibaren işler"* şeklinde düzenleme vardır. Bu hüküm hiçbir yoruma yer vermeyecek şekilde ibraz sürelerinin başlangıcının keşide tarihi olduğunu belirtmektedir. İkinci düzenleme TTK 729'da yer almaktadır. "Müddetlerin Hesabı" başlığını taşıyan maddeye göre *"Kanunun bu kısmında gösterilen müddetler hesap edilirken bunların başladığı gün sayılmaz"*. Bu madde, TTK 708/IV hükmünden farklı bir düzenleme getirmektedir.

⁽⁵⁴⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 25 – 26.

⁽⁵⁵⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 1167.

Lafzi yorum yapılacak olursa her iki düzenlemenin birbirleriyle çeliştiği söylenebilecektir⁽⁵⁶⁾.

Hükümleri daha yakından incelersek TTK 729. maddenin süreler hesap edilirken ilk günün sayılmayacağını belirttiği görülecektir. TTK 708/IV düzenlemesine göre ise ilk gün yani keşide tarihi, ibraz süreleri hesaplanırken sayılacaktır.

Öğretide bu konuya temas etmiş olan yazarların büyük bir bölümü TTK 708/IV ile TTK 729. düzenlemelerini açıklamakta fakat aralarındaki hüküm farklılıklarından bahsetmemektedir. Ayrıca aynı yazarlar ibraz süreleri hesaplanırken sürenin başladığı gün sayılmaz diyerek TTK 729. madde doğrultusunda açıklama yapmaktadırlar⁽⁵⁷⁾.

Özkorkut tarafından savunulan yeni tarihli bir görüşe göre ise TTK 708/IV ile TTK 729 arasındaki hüküm farklılığı BK 76'nin düzenlemeleri dikkate alınarak giderilebilir. Zira BK 76/I düzenlemesine göre süre gün olarak tespit edilmişse sürenin başladığı gün hesaba katılmamaktadır. BK 76/III hükmüne göre ise, süre ay olarak belirlenmişse sürenin başlangıcı olarak tespit edilen gün o ayın hangi günü ise, gelecek ayda da aynı gün tespit edilerek sürenin sonu bulunacaktır; yani süre ay olarak belirlenmişse ilk gün sürenin hesaplanmasında dikkate alınacaktır. Yazara göre TTK 708/IV'de düzenlenen ibraz süreleri bakımından da bu esasların dikkate alınması gerekmektedir⁽⁵⁸⁾.

Yargıtay'ın ise, bu konuda tutumu açık değildir. Yargıtay hiçbir kararında TTK 708/IV ve TTK 729 düzenlemelerinin farklı olduğundan

⁽⁵⁶⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 27.

⁽⁵⁷⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 1173 – 1174. Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 451. Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Ticari Senetler, 291. Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 100. İsmail DOĞANAY: a.g.e., 1206 – 1209. Celal GÖLE: a.g.e., 133. Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 591. Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 338. Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 206. Muzaffer COŞKUN: a.g.e., 35. Ergun TUNA: a.g.e., 305.

⁽⁵⁸⁾ Korkut ÖZKORKUT: a.g.m., 54.

bahsetmemektedir ama ibraz sürelerinin başlangıcı ile ilgili verdiği kararların çoğu TTK 729 doğrultusundadır⁽⁵⁹⁾.

İbraz süresi, keşide tarihinden başlanarak hesaplanmalıdır. Yani ibraz sürelerinin hesaplanmasında TTK 708/IV hükmü uygulanmalıdır. TTK ileride açıklayacağımız gibi, ileri tanzim tarihli çekleri geçerli olarak kabul eden sistemi benimsemiştir. Ancak bu sistemi seçmekle birlikte çekin iktisadi işlevini göz ardı etmemiştir.

Böyle olunca eğer ibraz süresinin başlangıcı hususunda TTK 729. madde kabul edilecek olursa hamile ibraz için ne amaçla verildiği belli olmayan fazladan bir gün daha verilmiş olacaktır. Çünkü hamil elindeki çeki üzerinde yazılı olan keşide tarihinde ibraz edebileceği gibi daha önce de ibraz edebilir. Herhangi bir vadeyi içermeyen ve bir ödeme aracı olan çekin niteliğiyle bağdaşacak doğru uygulama, bu hükmün tatbikiyle gerçekleşecektir. TTK 729 düzenlemesi ise zamanaşımı gibi sürelerin hesaplanmasında uygulanacak bir hükümdür; zira burada yasa koyucunun amacı hamile dava veya takip hakkını kullanabilmesi için tam altı aylık bir süre kullandırmaktır⁽⁶⁰⁾.

Bu konuda getirilecek en isabetli çözüm, *TEOMAN*'ın da belirttiği gibi, yapılacak bir yasa değişikliğiyle TTK 729'a bir ibare eklenerek bu hükmün uygulanmasında TTK 708/IV'deki özel durumun saklı olduğunun ifade edilmesi olacaktır⁽⁶¹⁾.

⁽⁵⁹⁾ Yargıtay 12. HD'nin 25.03.1997 tarih ve 2899/3661 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi, C. 23, S. 2 (Ankara, 1997), 938 – 940. Yargıtay 12. HD'nin 28.12.1992 tarih ve 10166/17195 sayılı kararı (Gönen ERİŞ: a.g.e., 107).

⁽⁶⁰⁾ Ömer TEOMAN: a.g.m., Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan, 433.

⁽⁶¹⁾ Ömer TEOMAN: a.g.m., Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan, 435.

V. İleri Tanzim Tarihli Çeklerde İbraz

İleri tanzim tarihli çek, gerçek düzenleme tarihi ile keşide edildiği tarih farklı olan; yani düzenlendiği gerçek tarihinden sonraki bir tarihi, keşide tarihi olarak üzerinde taşıyan çektir. TTK 707'ye göre:

Çek görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir.

Keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çek ibraz günü ödenir.

Bu düzenleme ileri tanzim tarihli çekleri geçerli olarak saymış ancak çekin bir ödeme aracı olması niteliğine de aykırı düşmemek için ibrazında ödeme zorunluluğu getirmiştir. Bu tür çekler, hamil tarafından, üzerinde yazılı olan keşide tarihinden önce tedavüle çıkarılmadığı müddetçe herhangi bir sorun ortaya çıkmaz. Ama tedavüle çıkarılmamaları da çok nadirdir; çünkü günümüz ekonomik yaşamında en sık görülen ödeme şekli bu tür çeklerle yapılmaktadır⁽⁶²⁾.

Bu çekler tedavüle çıktığı andan itibaren:

- Damga resmiyle ilgili,
- Ceza Hukukuyla ilgili ve

-Bankalar hukukuyla ilgili sorunlarla birlikte, cayma, ibraz süresinin başlangıcı vs. gibi sorunları da beraberinde getirmektedir⁽⁶³⁾.

İleri tanzim tarihli çeklerin geçerliliğinin yasa hükmüyle kabul edildiği, bu tür çeklerde ibraz süresinin başlangıcının, senedin gerçekte tedavüle

⁽⁶²⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 32.

⁽⁶³⁾ Haluk TANDOĞAN: "Sonraki Tarihli Çekler ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar", C. XI, S. 2, BATİDER (Ankara, 1981), 81.

çıkarıldığı tarih değil, çekte keşide günü olarak gösterilen tarih bulunduğu ve ibraz süresinin senet üzerinde yazılı tarihten itibaren işlemeye başlayacağını kabul zorunluluğu doğmaktadır.

Bilimsel öğretide de baskın olan görüş, ileri tanzim tarihli çeklerde ibraz süresinin başlangıcının gerçek düzenleme tarihinden değil, çekin üzerinde yazılı olan gerçek olmayan keşide tarihinden itibaren hesaplanacağı şeklindedir⁽⁶⁴⁾.

Kanun koyucu, ileri tanzim tarihli çekleri geçerli olarak kabul etmiştir (TTK 707/II). Bu durumda çekin, ısrarla önemini belirttiğimiz ödeme aracı olma niteliğinin zedelendiği eleştirisi yapılabilir. Ancak kanun koyucu, bu çekleri, kredi aracı niteliğine büründürmemek için, sanki üzerlerindeki keşide tarihi gerçekmiş gibi her an ödenmek üzere ibraz edilebileceğini de yasal olarak düzenlemiştir. Bir başka ifadeyle keşideci, çeki düzenlerken gerçek olmayan ileri bir tarihli çeki keşide tarihi olarak yazabilirse de her an bu çekin ödenmek üzere muhataba ibraz edilebileceğine hazırlıklı olmak zorundadır. Aksi halde karşılıksız çek keşide etmenin yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmak durumundadır⁽⁶⁵⁾. Çünkü TTK 707/II aynı zamanda keşideciye bu durumu da bildirmektedir.

Yargıtay da kararlarında ileri tanzim tarihli çeklerin ibraz anında ödeneceğini aksi halde karşılıksız çek keşide edilmiş olacağını belirtmektedir⁽⁶⁶⁾.

⁽⁶⁴⁾ Haluk TANDOĞAN: a.g.m., 82. Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Ticari Senetler, 291. Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 440. Ergun TUNA: a.g.e., 306. Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 345. Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 154. Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 591. Celal GÖLE: a.g.e., 75. Fırat ÖZTAN: a.g.e., 1179. Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 100. Seza REİSOĞLU: a.g.e., 101 – 102.

⁽⁶⁵⁾ Hayri DOMANIÇ: Karşılıksız Çek (İstanbul, 1975), 42.

⁽⁶⁶⁾ Yargıtay 12. HD'nin 03.03.1983 tarih ve 339/1570 sayılı kararı (Gönen ERİŞ: a.g.e., 798). Yargıtay 12. HD'nin 26.01.1984 tarih ve 11103/650 sayılı kararı (Talih UYAR: a.g.e., 205).

VI. Çekin İbraz Edileceği Yer

TTK'nın ibraz sürelerini belirten 708. maddesi, sürelerin on gün, bir ay ve üç ay oluşunu çekin keşide yeri ile ödeme yerinin "aynı yer-farklı yer" olması kriterine bağlamıştır. Yani bir çek keşide edildiği yerde ödenecekse ibraz süresi on gün; keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay; keşide edildiği kıta ile ödeneceği kıta ayrı ise üç aydır. Ancak kanun kıta kriterine bir açıklık getirmiştir. Buna göre, bir Avrupa ülkesinde çekilip de Akdeniz'de sahili bulunan bir ülkede ödenecek olan ya da bir Akdeniz ülkesinde çekilip bir Avrupa ülkesinde ödenecek olan çekler aynı kıtada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır⁽⁶⁷⁾.

İbraz sürelerinin tespitinde ölçü alınan kriter çeki ödeyecek olan, yani üzerine çek keşide edilen muhatap bankanın bulunduğu yerdir. Yoksa hamilin kendi isteğiyle çeki ödenmek üzere fiilen ibraz ettiği banka şubesinin bulunduğu yer değildir⁽⁶⁸⁾.

Kanun koyucu TTK'nda, ibraz sürelerinin belirlenmesinde kriter olan yer kavramına herhangi bir açıklık getirmiş değildir⁽⁶⁹⁾. Bu konuda öğreti ve Yargıtay uygulaması da açık değildir. Öğretide bazı yazarlar yer de "il sınırlarının" anlaşılması gerektiğini belirtmektedir⁽⁷⁰⁾. Bazı yazarlar da şehirlerin hızla büyüdüğünü bu nedenle "Büyükşehir belediye sınırlarının" yer kavramının karşılığı olduğunu ifade etmektedirler⁽⁷¹⁾. Öğretide bu konuda ileri sürülen bir diğer ölçüt ise "İlçe sınırları" ölçütüdür. Öztan Büyükşehir Belediyesi bulunan yerlerde bu Belediyenin sınırları içinde kalan ilçeler de il merkezi kavramı içinde kalan yerler sayılması gerektiğini ifade etmektedir. *Reisoğlu* ise, bu konuda farklı Yargıtay kararlarının bulunması

⁽⁶⁷⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 35.

⁽⁶⁸⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 590.

⁽⁶⁹⁾ Sıtkı EROĞLU: "3167 Sayılı Çek Kanunu İle İlgili Olarak T.C. Merkez Bankası Açısından Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar, Tespit ve Öneriler", C. XV, S. 2 BATİDER (Ankara, 1989), 18.

⁽⁷⁰⁾ Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 451.

⁽⁷¹⁾ Seza REİSOĞLU: a.g.e., 160., Celal GÖLE: a.g.e., 132.

nedeniyle İçtihadı Birleştirmeye gidilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir⁽⁷²⁾.

Yargıtay ise çeşitli tarihlerde verdiği kararlarda "İl sınırları", "İl belediye sınırları" kriterlerini yer kavramı için uygulamaktadır. Bu, çelişkili bir uygulamadır ve aynı olaylar için farklı kararların verilmesine yol açacak niteliktedir⁽⁷³⁾.

Özetlersek, sorunun çözümü için ortada iki kriter vardır; İl sınırı ve Belediye sınırı. "Yer" kavramı hususundaki bütün tereddütleri, uygulama yanlışlıklarını ortadan kaldıracak olan kriter "İl sınırları" kriteridir. Buna göre bir ilin ilçesinde keşide edilip diğer ilçesinde veya il merkezinde ödenecek olan çekin ibraz süresi on gün olacaktır. Büyükşehirler için de aynı çözüm geçerlidir.

Böyle karışıklıkları engellemek için *Eriş'in* de isabetle belirttiği gibi yasaya bir madde eklenerek bunun Belediye veya mülki teşkilat göz önüne alınmak suretiyle zorunlu unsurunun açık ve seçik bildirilmesinde yarar vardır⁽⁷⁴⁾.

VII. İbraz Sürelerinde Aşılması İmkânsız Sebeplerin Gerçekleşmesi

Türk Ticaret Kanunu'nun 723. maddesinde, aşılması imkânsız sebepler nedeniyle çekin ibraz süresi içinde ibraz edilmesinin sonuçları düzenlenmiştir. Aşılması imkansız sebep genel olarak, önceden öngörülmesi ve kaçınılması yahut en büyük dikkat ve özenle dahi önlenmesi mümkün olmayan olağanüstü olaylar şeklinde tanımlanmaktadır⁽⁷⁵⁾.

⁽⁷²⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 1168.Seza REİSOĞLU: a.g.e., 162.

⁽⁷³⁾ Sami SELÇUK: a.g.m., Çek Suçları, 247.

⁽⁷⁴⁾ Gönen ERİŞ: 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları(İstanbul, 5 – 6 Aralık1998), 90.

⁽⁷⁵⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 158.

TTK 723 hükmüne göre;

Kanunen muayene olan müddetler içinde çekin ibrazı veya protesto yahut buna muadil tespitin yapılması; bir devletin mevzuatı veya herhangi bir mücbir sebep gibi aşılması imkânsız bir mani yüzünden mümkün olmamışsa, bu muameleler için muayyen olan müddetler uzar.

Hamil, mücbir sebepleri gecikmesizin cirantasına ihbar etmeye ve bu ihbar çeke yahut alonja işaretle altına yerini ve tarihini yazarak imzalamaya mecburdur. 635. madde hükümleri burada da tatbik olunur.

Mücbir sebeplerin ortadan kalkmasından sonra hamil, çeki gecikmesizin ödeme maksadıyla ibraz ve icabında protesto veya buna muadil tespiti yaptırmaya mecburdur.

Mücbir sebepler; hamilin ibraz müddetinin bitiminden önce olmak şartıyla, mücbir sebep keyfiyetini kendi cirantasına ihbar ettiği günden itibaren on beş günden fazla devam ederse, çekin ibrazına ve protesto keşidecisine yahut buna muadil tespite lüzum kalmaksızın müracaat haklarını kullanabilir.

Hamilin veya çeki ibraza veya protesto çekmeğe yahut muadil tespit yaptıрмаğa mecbur ettiği kimsenin sırf zatlarına ait olaylar, mücbir sebeplerden sayılamaz.

Bu yasal hükümden de anlaşılacağı üzere, mücbir sebebin varlığı ve ibraza etkileri şöyledir:

- Mücbir sebebin çekin ibraz süresi içinde ortaya çıkması gerekir⁽⁷⁶⁾.

⁽⁷⁶⁾ Seza REİSOĞLU: Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, I. Baskı (İstanbul, 1985), 75.

- Mücbir sebep, çekin süresi içinde ibrazına imkan vermemelidir.
- Mücbir sebep, ibraz süresini uzatır.
- Mücbir sebep, çekin hamili tarafından keşideciye ve varsa cirantaya derhal ihbar edilmelidir.
- İbraz tarihinden itibaren mücbir sebep 15 gün içinde ortadan kalkarsa, hamil yine çeki gecikmeksizin ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz etmek ya da protesto yaptırmak zorundadır.
- Mücbir sebebin 15 günden fazla sürmesi halinde, çek hamili, çekin ibrazına ve ödenmemiştir şerhini koydurmaya gerek kalmaksızın keşideciye ve varsa diğer tüm çek borçlularına başvurabilecektir⁽⁷⁷⁾.
- Hamilin ve temsilcisinin şahsına ait ibrazı önleyici sebepler mücbir sebep sayılmamaktadır. Buna karşılık keşidecinin ihtiyati tedbir koydurarak, çekin ibrazını önlemesi halinde hamilin çeki ibraz edememesi bir mücbir sebep oluşturacaktır.

VIII. Protestodan Muafiyet Meselesi

Çek bedelinin muhatap bankaca tamamen veya kısmen ödenmediği hallerde çek hamili, müracaat borçluları sayılan çekin keşidecisi, cirantaları ve varsa avalistlerine başvurabilir. Bu başvuruyu yapabilmesi için çekini ibraz süresi içinde muhatap bankaya ibraz etmesi yanında, çek bedelini tamamen veya kısmen tahsil edemediğini yine süresi içinde tespit ettirmesi gerekmektedir. Bu tespit ödememe protestosu veya muhatap banka tarafından senedin ibraz günü de gösterilmek suretiyle senedin üzerine yazılmış bir beyanla yahut takas odasının çek vaktinde teslim edildiği halde

⁽⁷⁷⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 159.

ödenmediğini tespit eden tarihli bir beyanı ile yapılabilir (TTK 720).

Keşideci, cirantalar veya avalistler çek üzerine “masrafsız iade”, “protestosuz” kayıtlarını ya da bu ifadelere benzer herhangi bir ibareyi yazarak imzalayacak olurlarsa, çek hamilinin müracaat borçlularına başvurabilmesi için protesto keşide ettirmesine gerek kalmaz. Bu tip bir kayıt keşideci tarafından yazılırsa çekten dolayı taahhüt altına girmiş olanların hepsine karşı hüküm ifade eder. Keşidecinin koyduğu bu kayıta rağmen, hamil yine de protesto tanzim etmek isterse bu protesto dolayısıyla yaptığı masrafları müracaat borçlularından talep edemez⁽⁷⁸⁾.

“Protestosuz” veya benzeri kayıtların keşideci yerine, bir ciranta veya avalist tarafından çek üzerine konulduğu hallerde ise ilgili kayıt sadece koyan kişi için hüküm ifade eder. Kaydı koyan kişinin masrafı karşılamak zorunda kalmasının nedeni, bu kaydın sadece kendisine yapılacak başvurularda geçerli olmasıdır. Hamilin diğer müracaat borçlularına başvurabilmesi için protesto keşide ettirmesi gerekir⁽⁷⁹⁾.

Tüm müracaat borçlularına başvurma hakkını saklı tutmak isteyen hamil bu kayıta rağmen süresi içinde protesto keşide ettirmek zorundadır. Kaydı koyan ciranta veya avalistin protesto masraflarını hamile ödediği durumlarda, ödediği meblağı kendisinden önce gelen müracaat borçlularından temerrüt faiziyle birlikte isteyebilmesi için koyduğu kayda rağmen doğacak olan zarara kendisinin de katlanmış olması gerekir⁽⁸⁰⁾. Bu tip kayıtlar olsa bile çek hamili, senedi kanuni süre içerisinde muhatap bankaya ibraz etmelidir. Ayrıca bu kayıtlar hamili kanunen öngörülmüş olan diğer mükellefiyetlerden de kurtarmaz. Süreye riayet olunmadığını ispat yükümlülüğü de bunu hamile karşı iddia eden şahsa düşer⁽⁸¹⁾.

⁽⁷⁸⁾ Hayri DOMANIÇ: Kıymetli Evrak Hukuku, Genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul, 1975), 478.

⁽⁷⁹⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., 479.

⁽⁸⁰⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., 479.

⁽⁸¹⁾ Seza REİSOĞLU: a.g.e., 1. Baskı, 24.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, “protestosuz” veya benzeri tip kayıt uygulanma ihtimali 3167 sayılı Çek Kanununun yürürlüğe girmesi ile büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Zira, 3167 sayılı Çek Kanunu, muhatap bankalara ödememe nedenini çek üzerine yazmak mükellefiyetini getirmiş (ÇK 5), bu mükellefiyete uymayan bankaların ise adli para cezasına çarptırılmalarını öngörmüştür (ÇK 15)⁽⁸²⁾.

IX. İbraz Sürelerinin Geçirilmesinin Hukuki Sonuçları

Çek açısından oldukça önemli olan ibraz sürelerinin geçirilmesinin de birtakım hukuki sonuçları olacağı şüphesizdir.

Bunların en önemlisi, süresi içinde çeki muhatap bankaya ibraz etmeyen hamilin, tüm sorumlulara karşı kambiyo hukukuna dayalı müracaat hakkını kaybetmesidir (TTK 720). Doktrinde *Postacioğlu*, bu olasılıkta bonoya ilişkin düzenlemeye paralel bir şekilde ve TTK 720 hükmünün açık ifadesine rağmen keşidecinin en azından zamanaşımı süresi içerisinde sorumluluğunun devam etmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüştür⁽⁸³⁾.

Öte yandan süresi içinde ibraz edilmeyen bir çek hakkında ÇK’da öngörülen cezai hükümlerin uygulanması da mümkün olmayacaktır (ÇK 16).

İbraz süresinin geçirilmesinin bir diğer sonucu da, keşidecinin geçerli bir biçimde çekten cayabilmesidir (TTK 711/I). Çekten cayılmadığı sürece muhatap ibraz süresinin geçmesinden sonra da, karşılığı bulunan çek bedelini ödemek yetkisine haizdir (TTK 711/II). Nitekim Yargıtay da çekten cayılmamışsa, muhatap bankanın çekin ibraz süresi geçtikten sonra da

⁽⁸²⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

⁽⁸³⁾ E. İlhan POSTACIOĞLU: a.g.m., 116.

ödeme yapabileceğine karar vermiştir⁽⁸⁴⁾. Belirtmek gerekir ki, keşidecinin çekten caymaması halinde, muhatap bankanın ödeme yetkisi, ibraz süresinin bitmesinden itibaren altı aydır. Çünkü çekte zamanaşımı süresi TTK 726 gereğince 6 aydır ve bu nedenle de çek hamilinin bu süreden daha uzun müddet korunması uygun değildir⁽⁸⁵⁾.

Çek, ibraz süresi içinde ibraz edilmediği takdirde hamil, keşideciye ve cirantalara karşı müracaat hakkını kaybeder; çekin kambiyo senedi olma özelliği kalmaz⁽⁸⁶⁾. Dolayısıyla bankanın ödeme yapma yükümlülüğü yoktur.

Çekin karşılığının bulunmaması halinde ise, banka herhangi bir ödeme yapmayacağı gibi, ödememe sebebi olarak sadece ibraz süresinin geçirildiğini yazmakla yetinmek zorundadır⁽⁸⁷⁾.

X. Kanunlar İhtilafı Kuralları

Çeke ait kanunlar ihtilafıyla ilgili hükümler, esas itibarıyla TTK 731 – 735 maddelerinde yer alır ancak ehliyet, poliçe ve bonolara dair hakların muhafazası ile müracaat haklarını kullanılması için gerekli muamelelere müteallik kanunlar ihtilafına TTK 678, 679, 680 ve 681. maddeleri tatbik edilir⁽⁸⁸⁾.

1. Muhatap olma ehliyeti TTK'nun 731. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *Bir çekin kimin üzerine keşide edileceğinin, çekin ödeneceği memleket kanunu tayin eder. Bu kanuna göre çek, üzerine keşide edilmiş olan kimsenin şahsı bakımından hükümsüz sayılıyorsa kanunlarında böyle*

⁽⁸⁴⁾ Yargıtay 11. HD'nin 12.10.1984 tarih ve 4507/4666 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi (Ankara, 1985), 1005.

⁽⁸⁵⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 160.

⁽⁸⁶⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 278.

⁽⁸⁷⁾ Duran YILMAZ: "Çekin Hukuki ve Cezai Yönden İncelenmesi", S. 6, Adalet Dergisi (Ankara, 1989), 90.

⁽⁸⁸⁾ Naci KINACIOĞLU: a.g.e., 363.

bir hükümsüzlük sebebi bulunmayan memleketlerde çek üzerine atılan imzalardan doğan taahhütler muteberdir.

TTK'nın 731. maddesi hükmüne dayanarak, çekte muhatabı; o çekin ödeneceği memleket kanunu tayin eder. Bu itibarla, Türkiye'de ödenmek üzere çekilecek bir çek, ancak bir banka üzerine çekilebilir. Şayet, üzerine çek keşide edilmiş olan muhatabın şahsı bakımından çek hükümsüz sayılıyorsa – Türkiye'de banka üzerine çekilmemiş olan çeklerin, çek sayılmayıp sadece bir havale olarak kabul edilmemelerinde olduğu gibi – kanunlarında böyle bir hükümsüzlük sebebi bulunmayan memleketlerde, çek üzerine atılan imzalardan doğan bilumum taahhütler muteberdir⁽⁸⁹⁾.

2. Şekil ve müddetleri düzenleyen TTK 732'deki ana prensip, çekle ilgili bilumum taahhütlerin şeklinin, bu taahhütlerin imza edilmiş oldukları yer kanunlarına uygun olarak düzenlenmiş olmaları halidir. Bununla beraber, çek mahiyeti itibariyle bir ödeme vasıtası olduğu için, ödeme yeri bakımından öngörülen şekil şartlarına riayet edilmiş olması yeterli sayılmıştır (TTK 732).

3. TTK 733. maddesi hükmü, çekten kaynaklanan her türlü taahhüdün vuku bulduğu başka bir deyişle o çekin keşide veya ciro edildiği memleket kanunu hükümlerine göre tespit ve tayin edileceğini hükme bağlamış bulunmaktadır. Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un⁽⁹⁰⁾ 2. maddesine göre, hâkim, Türk kanunlar ihtilafı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuk kaidelerini re'sen bulup uygulayacaktır. Hâkim, bu hususta tarafları kendisine yardımcı olmalarını isteyebilir ve fakat bütün aramalara rağmen "yabancı hukuk" kaideleri bulunamazsa, o zaman, hakim, uyuşmazlığı Türk hukuk kurallarına göre çözer.

⁽⁸⁹⁾ İsmail DOĞANAY: a.g.e., 2178.

⁽⁹⁰⁾ RG 25.05.1982/2675.

TTK'nın 732. ve 733. maddeleri hükümleri, münhasıran uyuşmazlığın “yabancılik unsuru” taşıması halinde uygulanır⁽⁹¹⁾.

4. TTK'nın 734. maddesi ödeme yeri kanununu düzenlemiştir. TTK 734. maddeye göre aşağıda yazılı hususlar çekin ödeneceği memleket kanununa göre tayin olunur:

- a. Çekin mutlaka görüldüğünde mi ödenmesi gerektiği yoksa görüldükten belirli bir süre sonra ödenmesi şartıyla da keşide edilip edilemeyeceği ve gerçek keşide gününden sonraki bir günün çeke yazılmasının ne gibi neticeler doğuracağı;
- b. İbraz süresi;
- c. Çekin; kabul, tasdik, teyit veya vize edilip edilmeyeceği ve bu kayıtların ne gibi neticeler doğuracağı;
- d. Hamilin kısmen ödemeyi isteyebilip isteyemeyeceği ve böyle bir ödemeyi kabule mecbur olmadığı;
- e. Çekin çizilip çizilemeyeceği yahut (hesaba geçirilecektir) kaydını veya buna muadil bir tabiri ihtiva edip edemeyeceği ve çizginin veya bu kaydın yahut ona muadil olan tabirin ne gibi neticeler doğuracağı;
- f. Çekin karşılığı üzerinde hamilin hususi hakları bulunup bulunmadığı ve bu hakların mahiyetinin ne olduğu;
- g. Keşidecinin çekten cayıp cayamayacağı veya çekin ödenmesine itiraz edip edemeyeceği;
- h. Çekin kaybedilmesi veya çalınması halinde alınacak tedbirler;
- i. Cirantalara, keşideciye ve diğer çek borçlularına karşı olan müracaat haklarının muhafazası için bir protesto veya buna muadil bir tespit icra etmenin lüzumlu olup olmadığı.

⁽⁹¹⁾ İsmail DOĞANAY: a.g.e., 2181.

5. TTK'nın 735. maddesi ise muhatap ve ikametgâhlı çeki ödeyecek olan üçüncü şahıs aleyhine sebepsiz zenginleşmeden doğan haklar, bu kimselerin ikametgâhlarının bulunduğu memleketin kanununa göre tayin olunacağını belirterek, ikametgâh kanununun uygulanacağını düzenlemiştir.

G. İbraz Sürelerinin Uzatılıp - Kısaltılması

Çekin asli unsurlarından biri olan keşide tarihi, keşideci tarafından veya onun boş bırakmasıyla aralarındaki anlaşmaya uygun olarak lehdar tarafından doldurulur. Keşide tarihi olmayan bir belge, çekin olması gereken diğer unsurlarını içerse bile çek niteliğinde değildir. Keşide tarihi Kanunun izni ile ileri bir tarih olarak yazılabilir (TTK 707/II).

Keşide tarihi ileri bir tarih olarak yazılabileceği gibi tarafların irade uyumlarıyla kanunda belirlenmiş olan süreleri kısaltacak şekilde de yazılabilir⁽⁹²⁾. Kanunda belirtilen ibraz süreleri keşideci-lehdar anlaşmasıyla keşide tarihi daha ileri bir tarih yazılarak (ileri tanzim tarihli çek) uzatılabileceği gibi, daha kısa bir tarih yazılarak da kısaltılabilir⁽⁹³⁾.

Yargıtay da "Bilimsel öğretide de kabul edildiği gibi, keşide tarihi senedin gerçekten tedavüle çıkarıldığı tarih olmayıp, üzerinde yazılı bulunan tarihtir. Bu durum, çekin, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ya da sonra tedavüle çıkarılmasına olanak vermekte, dolayısıyla ibraz sürelerini kısaltmak ya da uzatmak olanağı doğmaktadır" diyerek ibraz sürelerinin fiili olarak uzatılıp kısaltılabileceğini kabul etmiştir⁽⁹⁴⁾.

Her şeyden önce şu hususu önemle belirtmek gerekir; TTK'nda ibraz sürelerini düzenleyen TTK 708. madde hükmü emredici bir hükümdür. Bu

⁽⁹²⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 40.

⁽⁹³⁾ Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 338.

⁽⁹⁴⁾ Yargıtay 11. HD'nin 07.05.1981 tarih ve 1850/2241 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi, C. VII, S. 7 (Ankara, 1981), 865.

gerek çekin iktisadi niteliğinin, gerek maddenin yazılış amacının doğal sonucudur. Bundan dolayı, taraflar (keşideci-lehdar; keşideci-muhatap), kanunda belirtilen ibraz sürelerini (on gün, bir ay ve üç ay) yazılı bir anlaşmayla veya çek üzerine koyacakları bir kayıtla uzatamazlar. Öğretide de bu görüş oybirliği içinde savunulmaktadır⁽⁹⁵⁾.

H. Çekte Zamanaşımı

Zamanaşımı, belirli bir sürenin geçmesi ile bir hakkı kazanma veya bir külfetten kurtulma yoludur. Zamanaşımı, borçluya tanınan bir def'i hakkı olduğundan mahkemece re'sen göz önüne alınamaz. Borçlu tarafından ileri sürülmesi gerekir⁽⁹⁶⁾.

Burada inceleyeceğimiz zamanaşımı hükümleri, çek dolayısıyla ortaya çıkan talep haklarına ilişkin bulunmaktadır. Kişilerin talep haklarının hangi sürenin geçmesi ile zamanaşımına uğrayacağı TTK'nın 726. maddesinde düzenlemiştir.

TTK'nın 726. maddesine göre;

Hamilin; cirantalarla, keşideci ve diğer çek borçlularına karşı haiz olduğu müracaat hakları, ibraz müddetinin bitiminden itibaren altı ay geçmekle müruru zamana uğrar.

Çek borçlularından birinin diğerine karşı haiz olduğu müracaat hakları bu çek borçlusunun çeki ödediği veya çekin dava yoluyla kendisine karşı dermeyan edildiği tarihten itibaren altı ay geçmekle zamanaşımına uğrar.

⁽⁹⁵⁾ Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Ticari Senetler, 292. Edip ŞİMŞEK: a.g.e., 450. Ergun TUNA: a.g.e., 306. Naci KINACIĞOLU: a.g.e., 345. Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 591. Celal GÖLE: a.g.e., 133. Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 1175. Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 100.

⁽⁹⁶⁾ Abdullah Çetin OĞUZOĞLU: Açıklamalı – İçtihatlı Bono Ve Çek Sorunları, Genişletilmiş 6. Baskı (İstanbul, 1996), 18.

Zamanaşımının başlangıç tarihleri hak ve borç sahiplerine ve doğuş nedenlerine göre değişiklik gösterir.

- Son hamilin, cirantalarla keşideci ve diğer çek borçlularına karşı sahip olduğu başvurma hakları ibraz süresinin bitiminden başlayarak altı ay geçmekle zamanaşımına uğrar.

- Çek borçlularından birinin diğerine karşı sahip olduğu haklar, çek borçlusunun çeki *ödediği* veya *çekin dava yolu ile kendisine karşı ileri sürüldüğü tarihten* başlayarak altı ay geçmekle zamanaşımına uğrar⁽⁹⁷⁾.

Yargıtay'a göre "1.5.1990 da Adana'da keşide edilen çekte, hesabın bulunduğu yer, yani ödeme yeri de Adana ise, bu çek 10 gün içinde, yani 11.5.1990 de çalışma saatinin sonuna kadar ibraz edilmelidir. Süreler hesaplanırken, başladığı gün sayılmaz (TTK m.729). Ancak bu çeki hamil 3.5.1990 de ibraz etmiş olsa da, altı aylık zamanaşımı süresinin başlangıç tarihi, çekin fiilen ibraz edildiği 3.5.1990 değil, ibraz süresinin bitimi olan 11.5.1990 tarihidir ve 11.11.1990 günü de zamanaşımının son günüdür"⁽⁹⁸⁾.

Çeke müteallik muamelelerin ve hususiyle ibraz ve protesto veya buna muadil tespit muamelelerinin yapılması için kanunla muayyen müddetin son günü, pazara veya diğer bir tatil gününe rastladığı takdirde bu müddet onu takip eden ilk iş gününe kadar uzar. Aradaki tatil günleri müddet hesabına dâhildir (TTK 728).

Yani zamanaşımının son günü resmi bir tatil gününe rastlarsa, bu süre, tatili takip eden ilk iş gününün çalışma saatinin sonuna kadar uzar.

Zamanaşımı, dava açılması, takip talebinde bulunulması, davanın ihbar

⁽⁹⁷⁾ Abdullah Çetin OĞUZOĞLU: a.g.e., 69.

⁽⁹⁸⁾ Yargıtay 11. HD'nin 14.04. 1992 tarih ve 7458/4843 sayılı kararı (Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 207).

edilmesi veya alacağın iflas masasına bildirilmesi nedenleriyle kesilir⁽⁹⁹⁾. Zamanaşımı kesilince, süresi aynı olan yeni bir zamanaşımı işlemeye başlar (TTK 663).

Ayrıca zamanaşımını kesen muamele kim hakkında vaki olmuşsa, ancak ona karşı hüküm ifade eder (TTK 663/I).

Muhatap hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine dâhil olmadığından, kambiyo hukukuna dayalı olarak muhatabın sorumluluğuna gidilemeyecek ve zamanaşımı süresi onun hakkında uygulanmayacaktır⁽¹⁰⁰⁾.

Buna karşılık muhatabın (haksız fiil ya da kanundan doğan borca aykırılık gibi) herhangi bir hukuki sebebe dayalı sorumluluğu söz konusu olduğunda, artık bu sorumluluğun dayanağını oluşturan ilişki hakkındaki genel zamanaşımı süreleri uygulama alanı bulacaktır⁽¹⁰¹⁾.

Her ne kadar çekin zamanaşımına uğraması ile birlikte çeke dayalı talep hakkı kendiliğinden sona ermemekte, bir anlamda çeke dayalı borç "eksik (tabii) borç" haline gelmekte ise de, çek borçluları her zaman zamanaşımı savunmasını ileri sürerek ödeme yapmaktan kaçınabilecektir. Bu savunma aracı bir def'i olduğundan hâkim tarafından re'sen dikkate alınamayacak, mutlaka ilgili kişi tarafından ve süresinde ileri sürülmesi gerekecektir⁽¹⁰²⁾.

⁽⁹⁹⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 166.

⁽¹⁰⁰⁾ Şükrü YILDIZ: "Kambiyo Senetlerinde Zamanaşımı Süreleri", Prof. Dr. Fahiman Tekil' in Anısına Armağan (İstanbul, 2003), 348.

⁽¹⁰¹⁾ Muzaffer COŞKUN: a.g.e., 86.

⁽¹⁰²⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 253.

İ. İbrazın Sonuçları

Hamilin elinde bulundurduğu çeki ibraz süresi içinde muhataba ödenmek için ibraz etmesiyle her şeyden önce, çekte yer alan alacak o anda muaccel hale gelir⁽¹⁰³⁾.

Aynı zamanda, eğer çekin muhatapta tam veya kısmi karşılığı varsa muhatap, o karşılığı, çeki ödenmek amacıyla ibraz eden hamile ödemek zorundadır (ÇK 4/l). Aksi davranış muhatabın hem hukuki hem de cezai sorumluluğuna yol açar. Şöyle ki muhatap karşılığını varlığına rağmen çeki ibraz süresi içinde ödemezse hamile karşı temerrüde düşer ve hamil muhatabı dava edebilir; aynı zamanda ÇK 15'teki cezalarla da karşı karşıya kalır. *3, 4, 5, 7, 9 ve 11 inci maddeler ile 13 üncü maddenin birinci fıkrasında yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen bankalar hakkında üçyüzelli Yeni Türk Liradan üçbin Yeni Türk Liraya kadar adli para cezasına hükmolunur. Yargılamada bankayı şube müdürü temsil eder* (ÇK 15).

Muhatabın çek bedelini hamile, ödemesiyle birlikte kambiyo ilişkisi hem çekin alacaklısı hem de çek borçluları yönünden sona erer. Buna karşılık çek, hesapta karşılık olmaması nedeniyle ödenmez veya kısmen ödenirse hamilin çek borçlularına karşı müracaat hakkı doğar (TTK 720).

Ödememe karşılıksızlıktan değil de muhatabın davranışından kaynaklansa bile hamil keşideci, ciranta ve avalistler müracaat edebilir⁽¹⁰⁴⁾.

Çekin ibraz süreleri içinde ibraz edilmemesinin en önemli sonucu ise, hamilin, çek dolayısıyla borçlu olanlara karşı, kambiyo hukukundan doğan müracaat hakkını yitirmesidir. Bu hem keşideci hem de cirantalar yönündendir⁽¹⁰⁵⁾.

⁽¹⁰³⁾ Şafak NARBAY: a.g.e., 44.

⁽¹⁰⁴⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 70.

⁽¹⁰⁵⁾ Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Ticari Senetler, 295., Meseleler ve Görüşler, 278.

Ancak hamil bu durumda kambiyo hukuku çerçevesinde alacak isteminde bulunmazsa da, asil borç ilişkisine dayalı olarak takip yapılacağı gibi, bunu yanında sebepsiz zenginleşme davası da açabilecektir.

İbraz etmemenin diğer bir sonucu da, muhatabın ödeme yükümlülüğünün zorunluluk olmaktan çıkıp bir serbesti haline dönüşmesidir. Yani muhatap, ibraz süresi içinde değil de daha sonra ödenmek için kendisine ibraz edilen çeki, keşidecinin aksi yönde bir talimatı olmadıkça karşılığı olsa bile ödeyip ödememe yetkisine sahiptir (TTK 711/II).

Bir diğer sonuç da keşidecinin çekten cayma hakkının doğmuş olmasıdır. Eğer keşideci cayma hakkını kullanarak çekten caymışsa muhatabın bu takdirde çeki ödememe zorunluluğu vardır. Aksi halde, keşideciye karşı sorumlu olur (TTK 711/II). İbraz süreleri geçtikten sonra yapılan ciro alacağın temlik hükmündedir ve onun sonuçlarını doğurur (TTK 765).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN ÖDENMESİ

A. Çekin İbrazı Halinde Bankaya Düşen Yükümlülükler

Çek ibraz edilmeden önce muhatap tarafından bazı incelemeler yapılmak zorundadır. Muhatabın yerine getirmekle yükümlü olduğu incelemeler şunlardır:

I. Meşru Hamilin Tespiti Yükümlülüğü

Her hangi bir çek ödenirken, muhatap bankanın dikkat edeceği en önemli husus, çek hamilinin meşru hamil olup olmadığıdır. Eğer çek doğrudan doğruya lehtar tarafından ibraz edilmişse durum bir güçlük arz etmez, banka çekte yazılı ad ve soyadla karşılaştırıp aynı olduğunu tespit ettikten sonra, hamilin meşru ve dolayısı ile hamilin senedi tahsile yetkili olduğunu tespit etmiş sayılır(TTK 567).

Aynı zamanda çekin nama, emre veya hamiline düzenlenmesi halinde hamilin meşruiyetinin tespitinde bazı farklılıklar söz konusudur ancak bu farklılıklar çalışmamızın konusu dışındadır⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Farklı çek türleri için meşru hamilin tespiti usulü için bkz. Hayri DOMANIÇ: a.g.e., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 606 vd.

II. Defi'lerin İleri Sürülmesi Yükümlülüğü

Muhatap bankanın ibraz edilen çeki de araştırma yükümlülüğü vardır. Bu sebeple muhatap banka evvela çekin hükümsüzlüğüne dair defiler ile senetten anlaşılan defi'lerin ve diğer kayıtların tespit ve bunların değerlendirilmesini de yapmakla yükümlüdür. Anılan doğrultuda muhatap banka ödeme yapmadan önce bu çekin ödenmesinin doğru olup olmayacağını, senedin şekil itibarıyla tam olup olmadığını (TTK m. 730/2, 588), başka bir ifade ile senedin hükümsüz olup olmadığını ve senet şeklen hükümsüz olmakla beraber süresinin geçip geçmediğini veya yazı ve rakamlarla ifade edilen para miktarının farklı olup olmadığını incelemekle yükümlü ve bu yetkiye sahiptir. Aksi takdirde muhatap senedi keşideci hesabına değil kendi hesap ve zararına ödemiş olur⁽²⁾. Örnek vermek gerekirse keşide yer ve tarihi bulunmayan bir senet çek sayılmayacağından bunu ödenmesi keşideciyi bağlamayacaktır.

Her ne kadar muhatap keşidecinin caymamış olduğu bir çeki ibraz müddetini geçmesinden sonra da ödemek yetkisini haiz ise de, bu gibi hallerde muhatabın hiç değilse altı aylık zamanaşımı süresinin geçip geçmediğini kontrolü ve eğer geçmişse ödemediğinden imtina etmesi gerekir⁽³⁾.

III. Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü

Çeki düzenleyen TTK hükümlerini poliçeye paralel olarak incelemek gerekir. Ancak çekin bir özelliği burada dikkati çekmektedir. Poliçede kabul eden muhatap, esas borçludur. Çekte ise muhatap banka, karşılık olursa ödeyen aslında bir hizmet veren durumundadır. Yani çekin esas borçlusu keşidecidir. Karşılık olduğu halde çeki ödemeyen banka poliçeyi kabul

⁽²⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, s.608.

⁽³⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, s.609.

etmeyen muhatap gibidir, keşideciye karşı çek ilişkisi içerisinde sorumlu olur⁽⁴⁾. Kural olarak muhatap banka ile hamil arasında bir ilişki yoktur meğer ki özel yasa ile bu ilişki tesis edilmiş olsun.

Bir ödeme aracı olan çekte muhatap kesinlikle senedin asli borçlusu değildir ve muhatabın görevi, keşideci tarafından kendisi üzerinde açılmış olan çek hesabından, kendi adına keşideci hesabına; keşidecinin kambiyo borcunu onun yerine ifa etmektir. İşte bu durumda muhatap ile hamil arasında, keşidecinin çek ile birlikte somut hale gelmiş olan kambiyo borcunun yerine getirilmesi sebebiyle bir ilişki kurulmuş olmaktadır⁽⁵⁾.

3167 Sayılı ÇK'ndan önce öğretilde farklı görüşlerin belirtilmesine sebep olan; Yargıtay uygulamasında ise tam bir açıklığa kavuşmamış olan muhatabın ibraz süresi içinde ödeme yükümlülüğü bulunup-bulunmadığı sorunu, 4814 Sayılı Kanun ile 3167 Sayılı ÇK'nun 4. maddesinde değişiklik yapılarak çözüme kavuşturulmuştur.

3167 Sayılı Kanunun değişik 4.maddesinin metnine göre:

Koşullarına uygun ve karşılığı olan çek, muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edildiğinde hamilin vergi kimlik numarası saptandıktan sonra ödenir (ÇK. 4/II).

Ancak anılan maddede çekin çek hesabı açılmış şube dışında herhangi bir şubeye ibraz edilmesi halinde, o şubece karşılığı sorulmak suretiyle ödenmesi hükmü de getirilmiştir. Bu hüküm keşideciyi korumak üzere getirilmiş bir düzenlemedir. Keşidecinin muhatap banka ile çeşitli hukuki ilişkileri veya birden fazla hesabı söz konusu olabilecektir. Mesela aradaki

⁽⁴⁾ Reha POROY ve Ünal TEKİNALP: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 12. Baskı (İstanbul 1995), 238.

⁽⁵⁾ Müge TEKİL: a.g.e., 31.

anlaşma gereği çek hesabında para olmaması halinde bir başka hesaptan o hesaba aktarma yapılması öngörülmüş olabilir. Yine çeki ödemeye yetecek tutarın bankanın kullandıracağı bir kredi şeklinde hesapta bulundurulması da kararlaştırılmış olabilir. Böyle bir durumda çekin ibraz edildiği diğer şubenin hesabın açıldığı şubeye sormadan çekin arkasına karşılıksız ibaresi yazması keşidecinin mağdur olmasına sebebiyet verebilecektir. Bu konudaki bir diğer hüküm ise, çek karşılığının ödenmesinden evvel hamilin vergi kimlik numarasının saptanması zorunluluğudur.

Bankanın ödeme yükümlülüğünün bulunması için ibraz edilen belgenin yasal öğeleri içeren bir çek, ibraz edenin hamil, ibrazın süresi içinde, çekin doğru ve gerçek olması, çekin ödenmesini engelleyecek bir durumun bulunmaması gerektiği ileri sürülmüştür. Ancak çek öğelerinin her türlü eksikliği muhatap bankanın ödeme yükümlülüğünü bertaraf eden bir hukuka uygunluk nedeni olamaz⁽⁶⁾.

Türk Ticaret Kanununa göre muhatap banka süresi içinde ibraz edilmeyen çeki ödemek zorunda değildir (TTK 711/II). Çekten cayma ibraz süresi geçtikten sonra geçerli olduğundan, muhatap banka, cayma söz konusu değilse, ibraz süresi geçtikten sonra bile isterse ödeme yapabilecektir (TTK 711).

Banka, keşideci ile arasında bankadaki hesabı üzerinde çek keşide ederek tasarrufta bulunacağına ilişkin bir sözleşme olmadığını ileri sürerek ödemedi kaçınabilecektir. Ancak muhatap bankanın ibraz süresi içerisinde, ödeme yükümlülüğü altında ve cayma olanağı da olmadığından hamilin hile yaptığı veya aradaki sözleşmeye uymadığı vs. gibi sebepler ileri sürerek ödemedi kaçınması mümkün değildir⁽⁷⁾. Bu konuda bir ihtiyati

⁽⁶⁾ Sami SELÇUK: a.g.m, 31.

⁽⁷⁾ Sami SELÇUK: a.g.m., Çek Suçları, 31.

tedbir kararı muhatap bankaya ibraz edilse bile hamilin üçüncü kişi olması halinde bu hususun hamile ileri sürülemeyeceği düşünülebilecektir⁽⁸⁾.

ÇK 10. madde uyarınca muhatap banka süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması halinde her çek yaprağı için üçyüzyetmiş YTL'ye kadar ödemekle yükümlüdür⁽⁹⁾. Kısmen karşılığının bulunması halinde ise bu miktarı her çek yaprağı için üçyüzyetmiş YTL'ye tamamlayacaktır. Anılan maddede bu hususun hesap sahibi ile muhatap banka arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir gayri nakdi kredi sözleşmesi hükmünde olduğu belirtilmiştir (ÇK 10).

Bankanın kanuni garanti sorumluluğu denilen böyle bir yüküm getirilmesinin amacı, bir yandan çek defteri verirken bankaların özen göstermelerini, diğer yandan sınırlı da olsa bir miktara kadar çek hamillerine ödeme güvencesi sağlamaktır⁽¹⁰⁾. Gerçekten de anılan hüküm, Çek Kanununda yapılan dikkat çekici bir değişiklik olarak göze çarpmaktadır. Her ne kadar miktarın üçyüzyetmiş YTL ile sınırlı tutulmasının yeterli olmayacağı ileri sürülebilirse de çekin güvenilirliğini temin açısından atılmış önemli bir adım olduğu da muhakkaktır. Bu

⁽⁸⁾ Seza Reisoğlu: a.g.e., 103.

⁽⁹⁾ Resmi Gazete'nin 3 Nisan 1985 tarih ve 18714 sayılı nüshasında yayımlanan 3167 sayılı Kanun ile yirmibin lira olarak belirlenen tutar; Resmi Gazete'nin 16 Mart 1990 tarihli nüshasında yayımlanan 2 sayılı Tebliğ ile yüzyirmibeşbin liraya, 18 Haziran 1993 tarih ve 21611 sayılı nüshasında yayımlanan Tebliğ ile beşyüzbin liraya, 18 Şubat 1995 tarih ve 22206 sayılı nüshasında yayımlanan 7 No'lu Tebliğ ile birmilyonbeşyüzbin liraya, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi Bankacılık Uygulamaları Müdürlüğü'nün 25.9.1997 tarih ve 11 sayılı yazısı ile beşmilyon liraya, Resmi Gazete'nin [13 Kasım 2002 tarih ve 24935 sayılı nüshasında yayımlanan 8 No'lu](#) Tebliğ ile altmışmilyon liraya, 8 Mart 2004 tarih ve 25042 sayılı nüshasında yayımlanan 4814 sayılı Kanun ve 9 Nisan 2003 tarih ve 25074 sayılı nüshasında yayımlanan 2003/1 sayılı Tebliğ ile üçyüz milyon liraya, 15 Ocak 2004 tarih ve 25347 sayılı nüshasında yayımlanan 2004/1 sayılı Tebliğ ile üçyüzonmilyon liraya, 24.1.2005 tarihinden geçerli olmak üzere üçyüzelli Yeni Türk Lirasına yükseltilmiş olup 2005/1 sıra numaralı Tebliğ ile 11.1.2005 tarih, 25697 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Üçyüzelli Yeni Türk Liralık tutar 30.1.2006 tarihinden geçerli olmak üzere üçyüzyetmiş Yeni Türk Lirasına yükseltilmiş olup, buna ilişkin 2006/1 sıra numaralı Tebliğ 14.1.2006 tarih, 26049 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁽¹⁰⁾ Mehmet BAHTİYAR: Kıymetli Evrak Hukuku, Beta Yayınları (İstanbul, 2003), 127.

doğrultuda bankalar çek talep eden müşterilerini özenli bir şekilde araştırarak çekleri karşılıksız çıkanlara çek vermeyecektir.

Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yaptığımız araştırmalar neticesinde bankaların ilk defa çek karnesi verilecek müşterilerine on yapraklı bir adet çek karnesinden fazla çek verilmeyeceği, hesap sahiplerine çek kullanım hacmi ile doğru orantılı çek karnesi verileceği, her çek yaprağı için olmak kaydıyla, ödemekle yükümlü olduğu üçyüzyetmiş YTL'nin müşteriden alınarak bloke edileceği, çeklerin şube müdürü, yönetmen ve müşteri temsilcisinden oluşturulacak çek komitesince verileceğini, verilen çekler nedeni ile banka aleyhine ortaya çıkabilecek mali ya da cezai sonuçlardan çeki veren kişilerin sorumlu olabileceği gibi esaslar kabul edip banka şubelerini sürekli ve ciddi olarak uyardıkları anlaşılmıştır⁽¹¹⁾.

Ayrıca çekin karşılığının tamamen veya kısmen bulunmaması halinde bankanın yükümlülüğü, 10. maddede belirlenen sorumluluk miktarı (üçyüzyetmiş YTL) saklı kalmak üzere, çek hesabında bulunan miktarla sınırlıdır. ÇK'nun 10. maddede belirlenen miktar dâhil olmak üzere kısmi ödeme halinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir (ÇK 4/III). Değişiklikten önce muhatap banka çekin karşılıksız olduğunu çekin arkasına yazdıktan sonra çeki hamile geri veriyordu. Hamil de hukuki ve cezai takibatını bu çekle birlikte yapıyordu. Ancak artık çek hamili, muhatap bankadan aldığı bu onaylı fotokopi ile müracaat borçlularına ve kambiyo senetleri hakkındaki takip usullerine başvurabileceği gibi; Cumhuriyet Savcılığına şikâyetle bulunurken dilekçesine bu fotokopiyi ispat aracı olmak üzere ilave edecektir. Mahkeme veya icra dairelerinin talebi halinde çekin aslı bu mercilere gönderilecektir (ÇK 4/III son c.).

⁽¹¹⁾ www.turkhukuk sitesi.com: T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verileri.

Karşılığının bulunmasına rağmen muhatap bankaca ödeme yapılmaması aynı zamanda muhatap bankanın cezai sorumluluğunu da gerektirecektir. Ancak burada kasıt unsuru aranmalıdır. Bu bilinç ve irade ile hareket etmeksizin ödememe veya geç ödeme söz konusu olduğunda suç oluşmayacaktır⁽¹²⁾. Hesap kartonunda yapılan yanlışlık nedeniyle karşılığının bulunmadığı sanısıyla çekin ödenmemesi ya da banka aygıtlarının bozukluğu yahut da personelin elinde olmayan nedenlerle geç ödeme yapılması durumlarında suç kastından söz edilemez⁽¹³⁾.

ÇK 4 düzenlemesiyle, sorun büyük ölçüde çözüme kavuşturulmakla birlikte, önemli bazı hususlar yine çözümsüz bırakılmıştır. Bunlardan en önemlisi, ödemekle yükümlü olan muhatabı, hamilin, hangi kanuni hükümlere dayanarak dava edeceği sorunudur. ÇK 15'de muhataba, ÇK 4'deki düzenlemelere uymaması halinde bir sorumluluk yükletilmiştir; ancak bu cezai bir sorumluluktur, Bu hususta tıpkı ÇK'nu öncesi olduğu gibi öğreti de Yargıtay da çok açık değildir. Öğretide birçok yazar muhatabın ödeme yükümlülüğü altında olduğunu açıklıyor; ama muhatabın ödenmesi halinde hamilin hangi hükümlere dayanarak dava açabileceğinden bahsetmiyor⁽¹⁴⁾.

Coşkun, muhatabın kusurlu sorumlu olması halinde hamilin muhataba karşı haksız fiil hükümlerine dayanarak dava açabileceğini belirtmektedir. Muhatabın kusurlu sorumlu olması, çek bedelini karşılığı olduğu halde ödememesi durumunda söz konusudur. İşte, karşılığı olduğu halde, muhatabın çek bedelini ödememesi haksız fiildir.

Yalnız *Coşkun*, hamilin, çek tutarı için doğrudan muhataba değil,

⁽¹²⁾ Sami SELÇUK: a.g.m., Çek Suçları, 30.

⁽¹³⁾ Süheyl DONAY a.g.e., 28 – 29.

⁽¹⁴⁾ Selahattin KARAKAYA: En Son Değişikliklerle Karşılıksız Çek Ve Uygulaması (Ankara, 1986), 45. Hulusi GÜRBÜZ: a.g.e., 124. Ömer TEOMAN: a.g.e., 11. A. Çetin OĞUZÖĞLU: a.g.e., 67 – 68. Tarık BAŞBUOĞLU: a.g.e., 934 – 946. Süheyl DONAY: a.g.e., 28. Sami SELÇUK: a.g.m., 30. Poroy REHA: a.g.e., 259. Reha POROY ve Ünal TEKİNALP: a.g.e., 239. Fahiman TEKİL: a.g.e., 192. Gönen ERIŞ: a.g.e., 41. Seza REİSOĞLU: a.g.e., 87.

müracaat borçlularına başvurabileceğini, uğradığı diğer zararlar için muhatabı haksız fiil hükümleri gereğince dava edebileceğini ifade etmektedir⁽¹⁵⁾.

Bu konuda *Kendigelen* tarafından savunulan görüşe göre, borç kaynakları öğretide de ifade edildiği gibi sınırlı değildir; kanundan doğan borçlar olarak nitelendirilecek borçlar da bulunmaktadır. İşte muhatabın ödeme yükümlülüğü de yazara göre kanundan doğan bir borçtur. Bu borca aykırılık halinde bir genel davranış kuralı ihlal edilmediği için haksız fiil değil, kanunda özel bir düzenleme olmadıkça sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluğa ilişkin BK 96 vd. hükümler uygulama alanı bulacaktır⁽¹⁶⁾.

Yapılan açıklamalar ışığında hamil sözleşmeye aykırılık hükümlerine dayanarak muhatabı dava edecektir. Çünkü *Kendigelen'in* de isabetle belirttiği gibi burada bir davranış kuralının ihlali söz konusu değildir, bu nedenle de haksız fiil hükümleri tatbik edilemez⁽¹⁷⁾. Hamil, muhatapla akdi bir ilişki içinde de değildir. Bundan dolayı doğrudan sözleşmeye aykırılık hükümleri uygulanamayacaktır. Ama kanun koyucu akdi ilişki dışında kalan hamili korumak için muhataba karşı talep ve dava hakkını özel düzenlemeyle getirmiştir (TTK 695/II, ÇK 4). Bu sorumluluk Kanundan doğmaktadır. Yani kanun koyucu TTK 695/II ve ÇK 4 düzenlemesiyle hamil ile muhatap arasında kanuni bir borç ilişkisi kurmuştur. *Eren'in* de isabetle belirttiği gibi borç ilişkisi, taraf iradesinden tamamen bağımsız olarak kanunda öngörülen şartların, yani olgunun unsurlarının somut olayda gerçekleşmesinden doğmaktadır. Bu borç ilişkisi doğrudan doğruya değil sadece dolaylı olarak kanundan doğmaktadır. Özetle bu tur ilişkilerde sadece kanunun öngördüğü şartlar gerçekleştiği için borç ilişkisi doğmaktadır⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁵⁾ Muzaffer COŞKUN: a.g.e., 78.

⁽¹⁶⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 596 – 597.

⁽¹⁷⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 597.

⁽¹⁸⁾ Fikret EREN: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı (İstanbul, 1998), 113.

Dolayısıyla, borcu doğuran bu kanuni hükümlerde (TTK 695/II ve ÇK4) özel bir düzenleme olmadığı için sözleşmeye aykırılık hükümleri uygulanacaktır. Böylece hamil, haksız fiil hükümlerinin aksine muhatabın kusurunu ve kendi zararını ispat zorunda olmaksızın çek bedelinin ödenmesi için muhataba karşı ifa davası açacaktır. Bunun yanında hamil, muhatabın ifadan kaçınması nedeniyle uğramış olduğu zararının da muhataptan tazminini isteyebilecektir⁽¹⁹⁾.

IV. Keşidecinin Adres Bilgilerinin Hamile Verilmesi Yükümlülüğü

Uygulamada karşılaşılan sorunlardan biri de; çeklerin tamamen veya kısmen karşılıksız kalması halinde, keşidecinin adres bilgilerinin çek hamiline verilip verilmeyeceği konusudur.

Hamilin karşılıksız çek keşide eden keşideci hakkında hukuki ve cezai takibat yapması açısından keşidecinin adres bilgileri oldukça önemlidir. Bu konuda daha önce açık bir hüküm düzenlenmemiştir. Karşılıksız çıkan çeki icra takibine koyan hamilin icra müdürlüğünden takip borçlusunun adres bilgilerinin bildirilmesi için muhatap bankaya müzekkere yazılmasını talep etmesi halinde icra dairesinden gönderilen bu müzekkereye karşı zaten muhatap bankanın bilgi verme zorunluluğu vardı. Yine hamilin hukuki ve cezai takibatını vekil aracılığı ile yapması durumunda da vekilin de bu bilgilere ulaşması mümkündü. Avukatlık Kanununun (4667 sayılı yasa ile değişik) 2. maddesinde özel ve kamuya ait bankaların avukatlara görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak zorunluluğu getirilmiştir. Yine anılan maddede kanunlarındaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla bu kurumların avukatın gerek duyduğu bilgi ve belgeleri avukatın incelemesine sunmakla yükümlülüğü yüklenmiştir.

⁽¹⁹⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 598.

4814 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle; çekin karşılığının kısmen veya tamamen bulunmaması halinde hamilin talep etmesi halinde keşidecinin bankaca bilinen adresinin hamile verileceği açıkça hüküm altına alınmıştır (ÇK 3/son).

V. İhtar Ve Savcılığa Bildirim Yükümlülüğü

3167 Sayılı Kanunun 7. maddesi, çekin kısmen veya tamamen karşılıksız kalması halinde banka tarafından hesap sahibine gönderilecek olan uygulamadaki ismiyle düzeltme ihtarnamesinin içeriğini, 8. maddesi ise düzeltme hakkını düzenlemekte idi. 4814 sayılı yasa ile yasanın 6. ve 7. maddelerinde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Eski düzenlemeye göre, yeterli karşılığı olmayan çekin kısmen veya tamamen ödenmemesi halinde muhatap banka;

a. Hesap sahibinin kendisinin veya vekil veya temsilcilerinin elinde bulunan tüm çek karnelerini aldığı bankalara geri vermesini,

b. 8. madde hükümleri gereğince düzeltme işlemlerini yerine getirmeden bir yıl müddet ile çek keşide edemeyeceğini

c. Aksine davranışların cezai müeyyideleri gerektireceğini, ibraz tarihini izleyen 10 gün iş günü içinde, hesap sahibine iadeli taahhütlü mektupla tebliğ etmek zorunda idi.

Yeni düzenleme ile muhatap bankaya yalnızca, hesap sahibine kendisine ait bütün çek defterlerini aldığı bankalara geri vermesini, değişik 8. maddede öngörülen sürenin bitiminden itibaren iadeli taahhütlü mektupla bildirme yükümlülüğü getirilmiştir (ÇK 7)⁽²⁰⁾.

⁽²⁰⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

VI. Yeni Çek Defterlerinin Kullanımına Geçiş Sürecinde Bankaya Düşen Yükümlülük

3167 Sayılı Kanunun geçici 5. maddesinde; yeni çek defterlerinin kullanımına geçiş süresi düzenlenmiştir. Anılan madde gereği bankalar, TC Merkez Bankası'nca bu Kanunun yayımını izleyen bir ay içinde Resmi Gazetede yayınlanacak bir tebliğle belirlenecek esaslara uygun olarak yeni çek defterleri bastıracaklardır.

Bankalar bu tebliğin yayımını izleyen üçüncü ayın sonuna kadar müşterilerine yeni çek defterlerini verip elerindeki eski çek defterlerini toplayarak imha edeceklerdir. Ayrıca anılan maddede bu tarihe kadar muhatap bankanın 10. madde uyarınca sorumluluğunun her çek yaprağı için 60 YTL olacağı bu tarihten sonra ise üçyüzyetmiş YTL olacağı hüküm altına alınmıştır.

VII. Sorumluluğun Genel Kapsamı

4814 sayılı kanun ile 3167 sayılı kanunun 14. ve 15. maddeleri de değiştirilmiştir. Anılan değişikliklerle muhatap bankanın yasada öngörülen yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde cezalandırılması öngörülmüştür.

Yine muhatap bankanın münhasır yetkisi dâhilinde bulunan hususlarda yasak faaliyette bulunan yetkisiz şahısların eylemlerinin cezalandırılması da düzenlenmiştir.

Çek defteri basmaya veya bastırmaya kanunen yetkili kılınanlar dışında çek defteri basanlara ve bastıranlara iki yıldan beş yıla kadar hapis ve üçyüzelli YTL'den üçbin YTL'ye kadar adli para cezası verilir (ÇK 14). Aynı şekilde 4814 sayılı yasanın 3, 4, 5, 7, 9 ve 11 inci maddeler ile 13 üncü

maddenin birinci fıkrasında yazılı yükümlölükleri yerine getirmeyen bankalar hakkında üçyüzelli YTL'den üçbin YTL'ye kadar adli para cezasına hükmedileceği düzenlenmiştir (ÇK 15). Yine anılan maddede yargılamada bankayı şube müdürünün temsil edeceği de hükme bağlanmıştır (ÇK 15/son c.).

Daha önceki açıklamalarımızda yasa ile getirilen yükümlölükler yeri geldikçe incelemeye tabi tutulmuştur. Bu sebeple bu bölümde sadece daha önce temas ettiğimiz muhatap banka aleyhine düzenlenen yükümlölüklerin yerine getirilmemesi halinde cezai sorumluluğunun doğacağını belirtmekle yetineceğiz. Sonuç olarak belirtmek gerekirse yasa koyucu sadece yükümlölükleri belirtmekle yetinmemiş; aynı zamanda aykırılık halinde yaptırım hükümleri de getirerek cezai sorumluluğu özel olarak düzenleme yoluna gitmiştir.

B. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Çekin Ödeme Şekilleri

“Çekte, birbirinden farklı birtakım ödeme şekilleri öngörülmüştür. Bunların her biri, bazı ihtiyaçları karşılar. Genellikle, emniyet ve kolaylık sağlamak düşüncesinden hareketle tesis edilen bu ödeme şekilleri, Cenevre Yeknesak Çek Kanunu'nda hükme bağlanmış, oradan da İsviçre Borçlar Kanunu'na ve dolayısıyla da Türk Ticaret Kanunu'na alınmıştır”⁽²¹⁾.

I. Nakden Ödeme

Muhatap banka, mahsup çeki düzenlenmediği durumlarda çek bedelini nakden öder. Çek bedelinin senet üzerinde Türk Lirası olarak ödenmesi gerektiği durumlarda ise muhatap banka ödemeyi Türk Lirası ile yapar⁽²²⁾.

⁽²¹⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 281.

⁽²²⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 155.

Ödeme için ibraz edilen çekte bedel yabancı memleket parası ile gösterilmiş olduğu durumlarda, muhatap bankanın TTK'nın 714'ncü maddesinde belirtilen hususlara dayanarak işlem yapması gerekecektir.

II. Çizgili Çek Vasıtasıyla Ödeme

Muhatap banka, emre yazılı çeklerde senedin şeklen yetkili hamiline, hamiline yazılı olanlarda ise, senedi ibraz eden kişiye ödeme yapmak zorundadır. Bu zorunluluk çekin kaybolması ya da çalınması gibi hallerde, çek bedelinin hakkı olmayan kişilere ödenmesine yol açabilir. Zira emre yazılı çeki bulan ya da çalan bir kişi kendi adına ciro düzenleyerek bizzat kendisini veya bir tanıdığını çekin tahsili için en azından şeklen yetkili hamil durumuna getirebilir. Hamiline yazılı bir çeki haksız yere ele geçiren kişi ise, o çeki, üzerinde hiçbir işlem yapmadan doğrudan doğruya bankaya ödeme için ibraz etmesi çek bedelini tahsil için yeterlidir. İşte çeklerin bu tehlikelere maruz kalmaması ve özellikle muhatap banka tarafından olur olmaz kişilere ödenmesini engellemek, dolayısıyla çekin ödenebileceği kişileri sınırlandırmak amacıyla, keşideci veya hamil, Türk Ticaret Kanunun 715. ve 716. maddesinde belirtilen esaslar dâhilinde “çizgili çek” keşide edebilirler⁽²³⁾.

TTK'nın 715'nci maddesine göre;

Bir çekin keşidecisi veya hamili, onu 716'ncı maddede gösterilen neticeleri doğurmak üzere çizebilir.

Çekin çizilmesi, çekin iç yüzüne birbirine muvazi iki çizgi çekmek suretiyle yapılır. Çek umumi veya hususi olarak çizilebilir.

İki çizgi arasına hiçbir işaret konmamış veya “Banka” kelimesi veya

⁽²³⁾ Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Ticari Senetler, 297.

buna benzer bir tabir konmuş ise çek, umumi olarak çizilmiş demektir. Eğer iki çizgi arasına muayyen bir bankanın adı yazılmış ise, çek, hususi olarak çizilmiş demektir.

Umumi çizgi, hususi çizgiye tahvil olunabilir; fakat hususi çizgi umumi bir çizgiye tahvil olunamaz.

Çizgilerin veya zikredilen banka adının silinmesi, hükümsüz sayılır.

Bir çekin keşidecisi, çekin ön yüzüne birbirine paralel ve bir uçtan diğer bir uca doğru iki çizgi çekmek suretiyle, çeki çizgili çek haline getirebilir. Senedin arka yüzüne çizilen çizgiler hiçbir hüküm ve sonuç doğurmaz⁽²⁴⁾.

Çizgili çek, keşideci veya hamil tarafından çizilebilir. Çeki tahsil ciro suyla almış bulunan şahsın da çeki çizmeye hakkı vardır⁽²⁵⁾.

TTK'nın 715/II hükmünde belirtildiği gibi çizgili çek "umumi çizgili çek" ve "hususî çizgili çek" şeklinde iki türlü düzenlenebilir.

Birbirine paralel çizgiler arasında hiçbir işaret konmamış başka bir deyişle hiçbir şey yazılmamış ise ya da sadece "Banka" kelimesi yazılmışsa, çek "umumi çizgili çek" olur. Bu halde çek;

- Muhatap tarafından ancak bir bankaya veya,
- Muhatabın bir müşterisine ödenebilir.

Eğer iki çizgi arasına muayyen bir bankanın adı yazılmış ise, çek, hususi olarak çizilmiş demektir (TTK 715/III). Bu takdirde çek;

⁽²⁴⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 111.

⁽²⁵⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 282.

- Muhatap tarafından ancak adı gösterilen bankaya veya,

- Bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenir. Şu kadar ki adı gösterilen banka, bedelin tahsili işini diğer bir bankaya bırakabilir (TTK 716/II).

Çizgilerin veya zikredilen banka adının silinmesi hükümsüz sayılır (TTK 715/V). Demek oluyor ki, çizgiler arasındaki banka adının silinmesi bir hüküm yaratmayacaktır. Buna göre, bir hususi çekin umumi çizgili çeki dönüştürülmesi mümkün değildir (TTK 715/IV). Aynı şekilde, çizgilerin ortadan kaldırılması da geçersizdir. Diğer bir anlatımla çizgili bir çek, hamillerince çizgisiz hale getirilemez⁽²⁶⁾.

Çizgili çeki ilişkin hüküm ve neticeler TTK'nın 716'ncı maddesinde ele alınmıştır. Buna göre;

Umumi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak adı geçen bankaya veya muhatabın bir müşterisine ödenebilir.

Hususi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak adı gösterilen bankaya veya bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenebilir. Şu kadar ki, adı gösterilen banka, bedelin tahsili işini diğer bir bankaya bırakabilir.

Bir banka çizgili bir çeki, ancak müşterilerinden veya diğer bir bankadan iktisap edilebilir. Kezalik onu, sözü geçen kimselerden başkaları hesabına tahsil edemez.

Çek, birden fazla hususi olarak çizilmiş ise muhatabın bu çeki ödemeye mezun olması için çekin ikiden fazla çizilmemiş olması ve çizgilerden

⁽²⁶⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 283.

birinin, çekin bir takas odası tarafından tahsil edilebilmesi maksadı ile yapılmış olması şarttır.

Yukarıdaki hükümlere muhalif hareket eden muhatap veya banka, çek bedelini aşmamak üzere, hâsıl olan zarardan mesuldür.

Umumi olarak çizilen bir çek yukarıda belirtildiği gibi, muhatap tarafından ancak bir bankaya veya muhatabın bir müşterisine ödenebilir. “Banka” kelimesi ile Bankacılık Kanunu hükümlerine tabi kuruluşları anlamak gerekir. Şu kadar ki; ödeme yeri Türkiye dışında olan çekler hakkında “Banka” kelimesinden hangi müesseselerin anlaşılacağı ödeme yeri kanunu ile tayin olunur (TTK 727).

Çekin birden fazla da çizilmesi mümkündür. Bu durumda, muhatap banka çek bedelini ödemeye mezon değildir. Ancak iki kez çizilir ve çizgilerden biri, çekin takas odası tarafından tahsil edilebilme amacıyla yapılırsa, muhatap bankanın çizgiler arasındaki bankaya veya takas odasına ödeme yapması mümkündür. Eğer çek ikiden fazla özel olarak çizilirse, muhatap banka hiçbir kimseye ödeme yapamaz (TTK 716/IV).

Muhatap banka, TTK’nın 716’ncı maddesinde öngörülen kurallara aykırı eylemde bulunur ve zarar meydana gelirse, çek bedelini aşmamak üzere hâsıl olan zarardan sorumlu olur.

Muhatabın veya tahsil bankasının bu maddede düzenlenen sorumluluğunun tıpkı TTK 724’te⁽²⁷⁾ olduğu gibi kanundan doğan objektif, kusursuz sorumluluk hali olduğu belirtilmiştir⁽²⁸⁾. Çünkü banka, ibraz edilen çeki öderken sahte veya tahrif edilmiş olup olmadığını düzenli bir biçimde inceleyerek ödeme yapmalıdır. Çekte yapılmış olan sahtelik ve tahrifatın ilk

⁽²⁷⁾ TTK’nın 724. maddesi, sahte veya tahrif edilmiş çeklerde sadece keşideci ile muhatap banka ilişkisi açısından düzenlenmiş bulunmaktadır.

⁽²⁸⁾ Müge TEKİL: a.g.e., 101.

bakışta anlaşılmaması önemli değildir. Bilirkişi incelemesi sonucunda sahtelik ortaya çıksa bile, bu sahte çekin ödenmesinden ortaya çıkan zarar yine muhataba ait olur⁽²⁹⁾.

III. Mahsup Çeki Vasıtasıyla Ödeme

Hesaba geçirilmek üzere çek keşide edilmesinin nedeni de çizgili çek düzenlenmesinde olduğu gibi, çek bedelinin emniyete alınarak, bu bedelin hakkı olmayan kişilere ödenmesinin önüne geçmektir⁽³⁰⁾. Mahsup çeki, TTK 717’de düzenlenmiştir. Buna göre;

Bir keşidecisi veya hamili çekin yüz tarafına mailen enine doğru “hesaba geçirilecektir” kaydını veya buna benzer bir tabiri yazarak çekin nakden ödenmesini men edebilir. Bu takdirde çek; muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas, hesap nakli suretiyle kayden ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer.

Hesaba geçirilecektir” kaydının çizilmesi hükümsüzdür.

Mahsup çeki, 717/l’de gösterildiği gibi çekin keşidecisi veya hamili tarafından düzenlenir. Bunun için, çekin üst yüzüne eğik bir şekilde ve enine doğru “hesaba geçirilecektir” veya buna benzer bir kaydın yazılması gerekir.

Senedi tahsil cirosuyla almış bulunan kimsenin de mahsup çeki düzenleme imkânı vardır⁽³¹⁾.

Ancak, bu kaydın eğik bir şekilde enine doğru yazılması şart değildir.

⁽²⁹⁾ Ekrem TÖRÜNER: “Ticaret Yasamız Açısından Çekte Sahtekârlık ve Tahrifat”, Sayı: 2, Ankara Barosu Dergisi (Ankara, 1980), 204.

⁽³⁰⁾ Turgut KALPSÜZ, G. ÇELEBİCAN ve F. EREM: a.g.e., 113-114.

⁽³¹⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 286-287.

Çekin üst yüzünde bu nitelikte bir kaydın bulunması mahsup çekinin mevcudiyeti için yeterli görülmelidir⁽³²⁾.

Öztan ise, kaydın çek metnine paralel olarak veya metnin içine yazılmış olması halinde bu kaydın geçersiz sayılacağı görüşündedir⁽³³⁾.

Mahsup ile ilgili kaydın el yazısıyla yazılması ve imzalanması zorunluluğu yoktur⁽³⁴⁾. Çek üzerine mahsup çekini ifade amacıyla konan kaydın hukuki mahiyeti, tek taraflı bir irade beyanıdır.

“Hesaba geçirilecektir” kaydının sonradan çizilmesi hükümsüzdür (717/II). Kaydın okunmayacak şekilde karalandığı durumlarda, bu karalamanın çekin zorunlu unsurlarını ortadan kaldırmadığı sürece senet çek niteliğini koruyacağından bankaca ödenmesi mümkündür. Bu ödeme hile veya ağır kusuru olmadığı sürece muhatap bankaya bir sorumluluk yüklemeyecektir⁽³⁵⁾.

Çek hamilinin elinde mahsup çeki bulunması ve muhatap bankada da bir hesabının olmaması halinde, hamil muhatap bankada bir hesap açtırarak bankanın müşterisi olur ve bu hesaba, çek bedeli aynen geçirilir. Aksi halde, muhatap banka, ibraz edilen çekle ilgili hiçbir işlem yapamaz⁽³⁶⁾. Bir mahsup çekini kayden değil nakden ödeyen muhatap banka, çekin bedelini aşmamak üzere meydana gelecek zarardan, keşideci ya da gerçek hak sahibine karşı sorumlu olur. Buradaki sorumluluk da tıpkı çizgili çekte olduğu gibi, kanundan doğan objektif bir kusursuz sorumluluk hali olarak düzenlenmiştir⁽³⁷⁾.

⁽³²⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 409.

⁽³³⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 287.

⁽³⁴⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 287.

⁽³⁵⁾ Reha POROY ve Ünal TEKİNALP: a.g.e., 281.

⁽³⁶⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 233.

⁽³⁷⁾ Müge TEKİL: a.g.e., 101-102.

Mahsup çekinde hamilin nakden ödeme talep edebileceği haller TTK'nın 718'nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekin hamili; muhatap iflas etmiş veya ödemelerini tatil etmiş ve yahut aleyhine yapılan her hangi bir icra takibi semeresiz kalmışsa çek bedelini nakden ödemesini muhataptan isteyebileceği gibi imtina halinde müracaat hakkını da kullanır.

Maddede belirtilen bu haller şunlardır:

1. Muhatabın iflas etmesi,
2. Muhatabın ödemelerini tatil etmesi,
3. Muhatap aleyhine yapılan herhangi bir icra takibinin semeresiz kalmasıdır.

Açıklanan bu hallerden sadece birinin meydana gelmesi halinde de çek hamili, çek bedelinin hesaben değil, nakden ödenmesini muhataptan isteyebilir⁽³⁸⁾.

Hesaba geçirilmeden imtina hali ise TTK'nın 719'ncu maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre;

Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekin hamili; muhatapın, çek bedelini kayıtsız ve şartsız alacak diye hesaba geçirmekten imtina veya ödeme yerindeki takas odasının, bu çekin, hamilin borçlarına mahsup edilmek kabiliyetini haiz olmadığını beyan etmiş olduğunu ispat ederse müracaat haklarını kullanabilir.

⁽³⁸⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 235.

Yani, TTK'nın 719'ncu maddesine göre, hesaba geçirilmek üzere düzenlenen bir çek, muhatap bankaca hesaba geçirilmemiş ise, bu hal ispat edilmek suretiyle, hamil tarafından bu çek bedeli istenebilir⁽³⁹⁾.

C. Çekin Kısmen Ödenmesi

TTK'nın 692. maddesinin ikinci fıkrasına göre, çekin kayıtsız ve şartsız belli bir bedeli içermesi gerekir. Bu nedenle, muhatap banka havale niteliğinde olan bu ödemeyi yerine getirirken keşidecinin muhatap banka nezdinde bulundurduğu karşılığı ödemekle yükümlüdür. Hamilin talebine rağmen çekin var olan kısmi karşılığını ödemekten kaçınan muhatap bankanın, hamile karşı sorumluluğu genel hükümlere (BK 96) tabi olacaktır. Çünkü muhatap ile hamilin bu durumdaki ilişkisi kambiyo ilişkisine dayanmamaktadır⁽⁴⁰⁾.

Diğer yandan TTK'nın 621. maddenin ikinci fıkrası uyarınca çek hamili bu kısmı ödemeyi reddedemez.

Bu durumda, çek karşılıksız kaldığı kısım için karşılıksız sayılır. Ancak, eğer hamil bu kısmi ödemeyi kabul etmezse kabul etmediği bu miktar için müracaat borçlularına başvuramayacağı gibi, bu miktara isabet eden temerrüt faizi, komisyon vs. hususları da keşideciden isteyemeyecektir⁽⁴¹⁾.

Bu gibi durumlarda yükümlülükleri yerine getirmeyen bankalar hakkında üçyüzelli Yeni Türk Liradan üçbin Yeni Türk Liraya kadar adli para cezasına hükmolunur. Yargılamada bankayı şube müdürü temsil eder (ÇK 15).

⁽³⁹⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 236.

⁽⁴⁰⁾ Abuzer KENDİGELEN: "Çekte Kısmi Karşılık", Türk Hukuk Dünyası Dergisi, Sayı: 2 (İstanbul, 2000), 7.

⁽⁴¹⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 198.

D. Karşılığı Bulunmayan Bir Çekin Ödenmesi

3167 Sayılı Kanunun değişik 5.maddesine göre:

Çekin ibrazında karşılığının tamamen ödenmemesi veya çek hamili tarafından kısmî ödemenin kabul edilmemesi halinde, ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılır ve çek, üzerine imzası alınarak hamiline geri verilir; çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi banka tarafından saklanır.

Karşılığı tamamen ya da kısmen bulunmayan bir çekin karşılıksız kalan kısmını muhatap ödemekle yükümlü değildir. Ancak muhatap keşidecinin karşılıksız çek keşide etmenin hukuki ve cezai yaptırımlarına maruz kalmasını önlemek amacıyla ödeme yolunu tercih edebilir⁽⁴²⁾. Yargıtay da, “karşılıksız bir çekin ödenip ödenmemesinin tamamen bankanın ihtiyarında olduğunu, muhatap bankanın özellikle müşterisi keşideci ile yapmış olduğu çek anlaşması nedeniyle onun kredisini ve itibarını düşünerek karşılıksız bir çeki dahi hamiline ödeyebileceğini açıkça kabul etmektedir”⁽⁴³⁾.

Banka, karşılığı bulunmadığı halde, bir çeki çeşitli sebeplerle ödeyebilir:

- “Ödeme, Çek Kanunu'nun 10'uncu maddesiyle muhatap bankaya yüklenen ödeme mecburiyeti dolayısıyla yapılmış olabilir (ÇK 10).

- Ödeme, keşidecinin hesabında para bulunduğu veya yeterli para bulunduğu zannıyla yapılmış olabilir. Keza, ödemenin, ortada geçerli bir

⁽⁴²⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 200.

⁽⁴³⁾ Yargıtay 11. HD' nin 24.06.1983 tarih ve 3125/3302 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi (Ankara, 1983), 1496.

havalenin bulunduğu inancıyla (hataen) yapılmış olması da mümkündür. Ancak bu durumda işlemin sebebe bağlı olmaması, verilenlerin istihkak davası açılarak istenilmesine engel teşkil edip, sebepsiz iktisap davası açılmasına engel teşkil etmez. İktisap kimin malvarlığındaysa dava ona yöneltilir.

- Ödeme, vekâletsiz iş görme esasları dâhilinde yapılmış olabilir (BK 413/1).

- Ödeme, bankanın keşideci lehine kredi açması suretiyle yapılabilir.

- Ödeme, havale ilişkisi içinde yapılabilir⁽⁴⁴⁾.

Hangi nedenle olursa olsun hamile yapılan ödeme hukuken geçerlidir ve geçerli bir ödemenin tüm sonuçlarını doğurur.

Muhatabın karşılıksız olan bir çek bedelini ödemesi ile birlikte, bu çek nedeniyle sorumluluk üstlenen bütün borçlular (keşideci, ciranta ve avalistler) bakımından kambiyo ilişkisi sona erer. Buna bağlı olarak da çekin ödenmemesi olasılığına karşı uygulama alanı bulabilecek hukuki ya da cezai yaptırımlara başvurulması mümkün değildir⁽⁴⁵⁾. İster ibraz süresi içinde, ister ibraz süresi geçtikten sonra ödenmiş olan karşılıksız çekten dolayı meydana gelen zararların karşılanması için muhatap, genel hükümlere dayanarak keşideciye başvurabilir⁽⁴⁶⁾.

TTK 695/III. maddesine göre; *karşılıksız çek mümkün olup, bunun ödenip ödenmemesi bankanın seçeneği içinde olmakla beraber, muhatap*

⁽⁴⁴⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 294-295.

⁽⁴⁵⁾ Nurkut İNAN: "Özel Hukukta Karşılıksız Çek", C. XI, S. 2, BATİDER, (Ankara, 1981), 105-106.

⁽⁴⁶⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 295.

banka, müşterisi keşideci ile birlikte yapmış olduğu çek anlaşması nedeniyle onun kredisini ve itibarını düşünerek karşılıksız bir çeki dahi hamiline ödeyerek sonra kendi müşterisi olan keşideciye başvurabilir. Şu hale göre davacı banka, davalıya yaptığı ödeme nedeniyle kendisiyle çek sözleşmesi yapmış ve havale hükmünde olarak çek keşide etmiş olan kendi müşterisi keşideciye rücu edecekken, ödeme yaptığı çek hamiline karşı açtığı davanın reddi gerekir⁽⁴⁷⁾.

Cezai sorumluluk açısından ise; kanuni ya da akdi teminat nedeniyle tam ödemede bulunan muhatap bankaya, son yapılan yeni düzenleme ile şikâyet hakkı tanınmıştır.

16'ncı maddede öngörülen suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması, hamilin, çeki elinde bulundurmaları koşulu ile ödemede bulunan cirantanın veya kanuni veya akdi teminatı nedeniyle tam ödemede bulunan bankanın şikâyetine bağlıdır. Bu suçlara çekin ibraz edildiği ya da keşide edildiği veya şikâyetçinin yerleşim yerinin bulunduğu yer asliye ceza mahkemesinde bakılır (ÇK 16b/l)⁽⁴⁸⁾.

E. Yabancı Memleket Parasıyla Ödenecek Çek

Türkiye'de ödenecek olan çeklerde bedel yabancı memleket parası ile gösterilebilir. Diğer bir deyişle keşideci çek hamiline yabancı memleket parası ile ödeme yapılmasını muhatap bankadan çek düzenleyerek isteyebilir⁽⁴⁹⁾.

TTK'nın 714'ncü maddesine göre;

⁽⁴⁷⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 160-161.

⁽⁴⁸⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

⁽⁴⁹⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 57.

Çekin ödeme yerinde rayici olmayan bir para ile ödenmesi şart koşulmuş ise bedeli, çekin ibraz günündeki kıymetine göre o memleket parası ile ödenebilir. İbraz üzerine ödenmediği takdirde, hamil, çek bedelinin dilerse ibraz, dilerse ödeme günlerindeki rayice göre memleket parası ile ödenmesini isteyebilir.

Kanuni rayici olmayan paranın kıymeti, ödeme yerindeki ticari teamüllere göre tayin olunur. Bununla beraber keşideci, ödenecek meblağın çekte yazılı muayyen bir rayice göre hesap olunmasını şart koşabilir.

Keşideci, ödemenin muayyen bir para ile yapılması lüzumunu şart koşmuş ise (Aynen ödeme şartı) ilk iki fıkra hükümleri tatbik olunmaz.

Çek bedeli; keşide ve ödeme memleketlerinde aynı adı taşıyan ve fakat kıymetleri birbirinden farklı olan para ile gösterildiği takdirde, ödeme yerindeki, para kastedilmiş sayılır.

1567 sayılı yasa uyarınca çıkarılan Bakanlar Kurulu kararına göre, yabancı ülke paralarının Türkiye’de yasal rayici olmayıp, sadece resmi rayici (kuru) bulunmaktadır⁽⁵⁰⁾.

Yabancı para üzerine düzenlenmiş bir çekin ibrazı halinde muhatap banka, Türk Lirası üzerine düzenlenmiş çekler gibi, TTK’nın 692 ve devamı maddeleri ile 3167 sayılı kanun hükümlerini usul bakımından aynen uygulamalıdır. Düzeltme hakkı bakımından ise, karşılıksız kalan yüzde on tazminat ve gecikme faizi için yabancı para tutarını göz önüne almalıdır⁽⁵¹⁾.

⁽⁵⁰⁾ <http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?s=495>. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun 1567 sayılı olup, 25.2.1930 gün ve 1433 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁽⁵¹⁾ Celal GÖLE: “Yabancı Para ile Düzenlenen Çekin Ödenmesinde Karşılaşılabilecek Hukuki Sorunlar”, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan (Ankara, 1998), 91.

TTK'nın 714'üncü maddesinin 1 ve 2'nci fıkralarında, gerçek olmayan yabancı para borcu ve 3'üncü fıkrasında da gerçek para borcu, yani “aynen” veya “efektif” olarak ödenmesi gereken yabancı para borcu öngörülmüştür. Borcun mutlaka yabancı para ile ödenmesi kararlaştırılmamış ise, bu borç gerçek olmayan yabancı para borcudur. Buna karşılık gerçek yabancı para borcunda ise, borcun mutlaka yabancı para olarak ödenmesinin kararlaştırılmasıdır⁽⁵²⁾.

TTK'nın 714'ncü maddenin 1'nci fıkrasına göre, çekin ibraz günü ödenmesi halinde ibraz günündeki kıymetine göre o ülke parası ile ödenir. Yani bu fıkra da hamile seçimlik hak tanınmış olup çek ibraz günü ödenmediği takdirde, hamil, çek bedelini dilerse ibraz, dilerse ödeme günlerindeki rayice göre memleket parası ile ödenmesini isteyebilir.

Maddenin 11'nci fıkrasının bugün için uygulanma şansı çok azdır. Çünkü dövizin ödeme yerindeki değeri, resmi rayice göre saptanmaktadır. TTK'nın 714/III fıkrasında ise, çeklerde “aynen ödeme şartı” öngörülen hallerde, bu maddenin ilk iki fıkrasının uygulanamayacağı düzenlenmiştir. Bu durumda keşidecinin borcunu mutlaka yabancı para ile ödemesi gerekir⁽⁵³⁾.

Yargıtay'ın bir kararına göre; “Çekte alacak tutarı Mark olarak yazılmıştır. İcra takibi Mark olarak kesinleştiğine göre, Mark olarak yapılan ödemelerden aynen ve lira olarak yapılan ödemeler ise, ödeme günündeki kur üzerinden Mark'a çevrilerek borçtan indirilir”⁽⁵⁴⁾.

BK'nın 83/III⁽⁵⁵⁾ ve TTK'nın 625'inci maddesi hükümlerine göre, yabancı

⁽⁵²⁾ Hakan PEKCANITEZ: Yabancı Para Alacaklarının Tahsili, 3. Baskı (Ankara, 1998), 30.

⁽⁵³⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 225.

⁽⁵⁴⁾ Yargıtay 12. HD'nin 26.03.1992 tarih ve 8685/3763 sayılı kararı (Gönen ERİŞ: a.g.e., 99 – 100).

⁽⁵⁵⁾ BK'nın 83'ncü maddesine 3678 sayılı Yasa ile eklenen III'ncü fıkra aynen şöyledir: “Yabancı para borcunun vadesinde ödenmemesi halinde alacaklı bu borcu vade veya fiili ödeme günündeki rayice göre Türk parası ile ödenmesini isteyebilir”.

para borcunun vadesinde ödenmemesi halinde, alacaklı bu borcu vade veya fiili ödeme günündeki rayice göre Türk parası ile ödenmesini isteyebilir.

Yargıtay'ın diğer bir kararına göre;

“Bu itibarla, alacaklının bono bedelindeki takip tarihindeki kur üzerinden Türk parası olarak istemesinde bir usulsüzlük bulunmamaktadır. 3095 sayılı yasanın 4/a maddesinde, “sözleşmede daha yüksek akdi veya gecikme faizi kararlaştırılmadığı hallerde yabancı para borcunun faizinde devlet bankalarının o yabancı para ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz uygulanır”, hükmü yer almıştır. Mercice, 15.10.1993 tarihinde Mark'a Devlet bankalarının bir yıl vadeli mevduata uyguladığı faiz oranı saptanarak takip tarihine kadar işlenmiş faizin bulunması ve işlenmiş faize itiraz hakkında buna göre karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçe ile hüküm kurulması isabetsizdir”⁽⁵⁶⁾.

Muhatabın, aynen ödeme kaydına rağmen yabancı para cinsinden ödeme yapmaktan kaçınması üzerine hamil, çekin Türk Lirası karşılığını talep edebilir. TTK 714 hükmünden hareketle muhatabın böyle bir talebi geri çevirmesi ve ödemedi kaçınması mümkün değildir⁽⁵⁷⁾.

F. Çekte Kabul Yasağı

Kambiyo senetlerinden poliçeye özgü bir kavram olan kabul muhatabın senet üzerine imzasını veya "kabulümdür" ya da benzeri bir ifadeyi kaydetmek suretiyle kambiyo ilişkisine girdiği ve senedin asli borçlusu sıfatını üstlendiği işleme verilen addır. Kabul sayesinde senedi düzenlemiş

⁽⁵⁶⁾ Yargıtay 12. HD'nin 19.12.1994 tarih ve 16080/16310 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi, C.XI, S. 6 (Ankara, 1995), 687 – 688.

⁽⁵⁷⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 197.

olan keşideci müracaat borçlusu haline gelir ve muhatap, nezdinde keşideci tarafından sağlanmış bir provizyon (karşılık) olsun olmasın senet bedelinin ödenmesi hususunda hamile karşı soyut bir kambiyo taahhüdünde bulunmuş olur⁽⁵⁸⁾.

Soyutluk ile kastedilen def'ilerde soyutluktur. Bu ilkeye göre; alacağın temlik hükmü uyarınca devredilen ve def'iler hakkında da alacağın temlik hükmüne tabi olan nama yazılı poliçeler bir yana bırakılırsa, kanunen emre yazılı bir senet olan poliçede kabul etmiş muhatapın keşideciye karşı sahip olduğu kişisel def'ileri lehdar ve sonraki hamillere ileri sürmek yetkisi yoktur. Muhatap kabul şerhini verdikten sonra senedi hamile teslim ettiği andan itibaren bu taahhüdü cayılamaz/geri dönülemez nitelik taşıyacaktır ve senedin ödenmek üzere, ibrazında ödemediği takdirde, hamilin müracaat borçlularına rücu imkânı bulunmakla beraber, bu yetkisini kaybetmiş olsa bile muhataptan ödemeyi talep hakkı senedin zamanaşımı süresi devamınca varlığını koruyacaktır⁽⁵⁹⁾.

TTK 696'ya göre, *"Çekte kabul muamelesi cari değildir. Çek üzerine yazılmış bir kabul şerhi yazılmamış sayılır"*.

Bu hüküm ile poliçeden farklı olarak çekte muhatapın kabulü yasaklanarak onun kambiyo ilişkisine girmesi ve çek bedelinin ödeneceği hususunda hamillere karşı bağımsız bir kambiyo taahhüdünde bulunması engellenmiştir. Ancak bu yasağa rağmen muhatapın çek üzerine kabul şerhi vermesi çekin geçerliliğini etkileyen bir sakatlık oluşturmayacak, sadece söz konusu kayıt yazılmamış sayılacaktır⁽⁶⁰⁾.

Bu nedenle çek üzerine muhatap tarafından verilmiş "kabulümdür",

⁽⁵⁸⁾ Müge TEKİL: a.g.e., 10.

⁽⁵⁹⁾ Müge TEKİL: a.g.e., 11.

⁽⁶⁰⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 2. Baskı, 682.

"ödeyeceğim" tarzı bir şerhin tahvil (*conversion*) yolu ile borçlar hukuku anlamında bir taahhüt olarak ayakta tutulması olanaklı değildir. Buna karşılık muhatap bankanın aynı zamanda keşideci sıfatını taşıması ve "bu sıfatı sonucu" kambiyo borçlusu haline gelmesi olanaklıdır. TTK 730/b.'in TTK 585'e yaptığı yollama sayesinde çek bizzat keşideci üzerine çekilebilir. Böylece bir çekte keşideci ile muhatapın aynı kişi gözükmesi geçerlidir. Ancak çekte muhatap sadece bir banka olabileceğine göre, keşideci ile muhatapın aynı kişi olduğu tek çek tipi bankaların kendi üzerlerine keşide ettikleri çekler olacaktır. Uygulamada bu tip çekler banka çekleri şeklinde adlandırılmakta olup genellikle bir bankanın çeşitli şubeleri arasında keşide edilmektedirler⁽⁶¹⁾.

Banka çeklerinde aynı zamanda keşideci ve muhatap sıfatını taşıyan bankanın kambiyo borçlusu olması senet üzerine kabulünü gösteren bir imza koymuş olmasından değil, keşideci kimliğinden kaynaklanmaktadır⁽⁶²⁾.

Çekte kabulün yasaklanması, muhatap bankanın bu taahhüdünün hamil nezdinde ödeme garantisi oluşturması karşısında çekin "banknot" niteliğini kazanarak Merkez Bankalarının para basma konusundaki imtiyazlarını fiilen yitirmeleri sonucunun doğacağı endişesinden kaynaklanmıştır (Mer. BK 36).

TTK'da yer almamakla birlikte çekin teyidi, müessesesine de değinmek gerekmektedir. Çekte teyit, muhatap bankanın kendisine ibraz edilmiş olan çekin üzerine "görölmüştür" veya "karşılığı vardır" gibi bir kayıt koymak suretiyle ibraz süresinin devamınca çek karşılığının bankada bulunduğunu ve bu meblağın muhafaza edileceğini taahhüt etmesidir⁽⁶³⁾.

⁽⁶¹⁾ Reha POROY ve Ünal TEKİNALP: a.g.e., 271 – 272.

⁽⁶²⁾ Müge TEKİL: a.g.e., 11 – 12.

⁽⁶³⁾ Erol ERTEKİN ve İzzet KARATAŞ: a.g.e., 204.

Domanıç, TTK 696. maddesinin çekte kabulü geçersiz saymayıp, bu şekilde bir şerhin teyit kaydı ifade edeceğini hükme bağlanmasının daha yerinde olacağını ifade etmektedir⁽⁶⁴⁾.

G. Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı

Türk Ticaret Kanununun 711. maddesinde, “çekten cayma ancak ibraz müddeti geçtikten sonra hüküm ifade eder.” demektedir. Yine aynı maddenin son fıkrası olan 3. fıkrasında “Keşideci çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olması iddiasında ise muhatabı çekin ödenmesinden menedebilir.” demektedir. Burada ki önemle belirtilmesi gereken durum ilk fıkrada caymadan son fıkrada ise menetmeden bahsetmekte olmasıdır. Aslında ikisinin de sonucu aynıdır.

I. Çekten Cayma

Çekten cayma, keşidecinin muhatap bankaya verdiği çekin ödenmemesi yönünde bir talimat, başka bir deyişle, bankaya tanınmış bulunan çeki ödeme yetkisinin keşideci tarafından geri alınmasıdır⁽⁶⁵⁾.

TTK’nın 711 hükmü uyarınca:

Çekten cayma, ancak ibraz müddeti geçtikten sonra hüküm ifade eder.

Çekten cayılmamışsa, muhatap, ibraz müddetinin geçmesinden sonra dahi çeki ödeyebilir.

TTK’nın 711’inci maddesinin başlığı “Çekten cayma”yı taşımakla birlikte, madde içeriği daha geniş bir düzenlemeyi öngörmüş bulunmaktadır.

⁽⁶⁴⁾ Hayri DOMANIÇ: a.g.e., 400.

⁽⁶⁵⁾ Reha POROY ve Ünal TEKİNALP: a.g.e., 280.

Yani, maddede caymanın yanında, çekin, keşideci veya hamilin elinden rızası dışında çıkması hali de düzenlenmiştir.

Çek, nitelikli bir havaledir. BK'nın 461'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre, "mühalünaleyh (muhatap-havale ödeyicisi) havaleyi kabul ettiğini bildirinceye kadar, muhil (keşideci-havale eden) havaleden cayabilir". Bu durumda, çekten caymak da olanaklıdır. Ancak, çekin ödeme aracı olması ve çeker duyulan itimadın sarsılması bakımından yasa koyucu çekten caymayı özel olarak düzenlemiştir⁽⁶⁶⁾.

Çekten caymanın dayanağı, açıklanmaya çalışılan 711'inci maddenin 1 ve 2'nci fıkralarıdır. Bu fıkralarda, çekten cayılabileceği ve caymanın ne zaman hüküm ifade edeceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin sonucu olarak da, çek sözleşmesinde belirtilen caymanın, bu sözleşmeden değil, yasadandır⁽⁶⁷⁾.

Keşidecinin cayma hakkını kullanırken, herhangi bir gerekçe göstermesi zorunlu değildir. Çekten cayılmasının sonuç doğurabilmesi, ancak ibraz süresinin geçmesiyle olur. İbraz süresi içinde çekten cayılmışsa, bu cayma ancak ibraz süresi geçtikten sonra etkili olabilir. Keşidecinin hamile karşı kişisel def'ileri ileri sürme hakkı olsa ve def'ilere dayanılarak çekten cayılsa bile, bu cayma iradesi, çekin ibraz süresi içinde geçerli olmayacaktır⁽⁶⁸⁾.

Keşideci, bir veya birden çok çekleri için belirgin biçimde açıklama yapmaksızın, çek hesabına ilişkin tüm çekler veya keşide ettiği bütün çeklerden cayamaz⁽⁶⁹⁾.

⁽⁶⁶⁾ Yaşar KARAYALÇIN: a.g.e., Ticari Senetler, 292.

⁽⁶⁷⁾ Şafak NARBAY: a.g.e. 49.

⁽⁶⁸⁾ Nurkut İNAN: a.g.m., 64.

⁽⁶⁹⁾ Sıtkı AKYAZAN: a.g.m., 687.

İbraz süresi içinde çekten cayılmış ve buna karşın muhatap bankaca hamile ödeme yapılmışsa, muhatap sadece bu ödeme nedeniyle keşideciye karşı sorumlu olmaz⁽⁷⁰⁾.

Tedavüle çıkmış ileri tarihli çeklerde de, cayma söz konusu olur. İleri keşide tarihli çeklerde cayma açısından dikkate alınacak ibraz süresi çekin, örneğin tedavüle çıkarıldığı veya ciro edildiği tarihe göre değil, çek üzerinde yazılı keşide tarihine göre hesaplanacaktır⁽⁷¹⁾.

Öte yandan şu iki durumda ibraz süresinin geçmiş olmasına rağmen keşideci çekten cayamayacaktır. Bunlar:

- Mücbir nedenler.
- Çek karşılığının devri⁽⁷²⁾.

Çekten cayma için yasada özel bir biçim, öngörülmemiştir. Ancak, çekten cayma, hukuki bir işlemdir. Cayılan çekin tutarı göz önüne alınarak caymanın yapıldığına ilişkin başvuru hakkında muhatap bankadan bir belgenin alınmasında yarar vardır. Çünkü uyumsuzluk halinde caymanın yapıldığı hususun ispatı keşideciye aittir⁽⁷³⁾.

Nihayet muhataba verilen ödeme yetkisinin kaldırıldığından söz edilebilmesi için bir cayma beyanına da ihtiyaç duyulacağı şüphesizdir.

Muhataba yöneltilmesi gereken ve karşı tarafa ulaştığında hüküm ifade eden bir beyanla kullanılacak cayma hakkı, TTK 711 ile sadece keşideciye tanınmıştır. Cayma beyanının her türlü şüpheyi önleyici bir açıklıkla

⁽⁷⁰⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 204.

⁽⁷¹⁾ Abuzer KENDİGELEN: "Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı", C. 64 S. 7–8–9, İstanbul Barosu Dergisi (İstanbul, 1990), 601.

⁽⁷²⁾ Edip ŞİMŞEK: Ticari Senetler (Ankara, 1979), 463.

⁽⁷³⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 213-214.

yapılması ve cayılan çekin ayırıcı vasıflarının da cayma beyanında gösterilmesi zorunludur.

Bu beyanın fiilen yapılabilmesi için mutlaka ibraz süresinin dolmasını beklemeye gerek yoktur. İbraz süresi içinde açıklanan cayma beyanı da, ibraz süresinin dolması ile birlikte hüküm ifade edecek ve muhatap açısından bağlayıcı nitelik kazanacaktır⁽⁷⁴⁾.

İbraz süresinden sonra çekten cayılmamışsa, muhatap bankanın çeki ödeme zorunluluğu yoktur. Ancak, bu çeki muhatap banka ödeyebilir. Ödediği takdirde, keşideciye karşı, muhatap bankanın herhangi bir sorumluluğu söz konusu olamaz. Keşidecinin çekten caymaması halinde, muhatap bankanın ödeme yetkisi, ibraz süresinin bitmesinden itibaren altı aydır. Çünkü çekte zamanaşımı süresi TTK 726 gereğince 6 aydır ve bu nedenle de çek hamilinin bu süreden daha uzun müddet korunması uygun değildir⁽⁷⁵⁾. Çekten şartlarına uygun olarak, geçerli bir biçimde cayılmışsa, muhatap bu beyanla bağlı olduğundan artık çek bedelini ödeyemeyecek, aksine davranmış ise ödediği meblağı keşidecinin hesabına borç olarak kaydedemeyecektir⁽⁷⁶⁾.

II. Ödeme Yasağı

TTK 711/III de öngörülen, keşidecinin çekin ödenmesini men edebilmesi iki halde söz konusu olmaktadır. Birinci hal, çekin, keşidecinin elinden rızası dışında çıkmış olması; ikinci hal ise, çekin hamilin elinden rızası olmadan çıkmış olmasıdır. Çek hamili, çeki çaldırması, kaybetmesi veya elinden zorla alınması halinde, keşideciye müracaat ederek, onu bu konuda ikna edebilirse, keşideci muhatap bankadan çekin ödenmemesini

⁽⁷⁴⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 160.

⁽⁷⁵⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 214-215.

⁽⁷⁶⁾ Seza REİSOĞLU: a.g.e., 1. Baskı, 104.

(men'ini) talep eder. Çekin iptali davasını, çeki zayi eden çek hamili açar. Fakat çek hamili, keşideciyi çekin ödenmesini men etmeye razı edemezse, bizzat kendisi mahkemeye müracaat ederek, iptal davasını açması ve mahkemenin de hamilin iddiasını ciddi görmesi ve çekin ödenmesini yasaklaması kararı vermesiyle sağlanabilir⁽⁷⁷⁾. Hükümde ödeme yasağının şartı olarak aranan "rıza dışında elden çıkma" kavramına, sadece çekin çalınması, kaybedilmesi veya gasp edilmesi dâhildir⁽⁷⁸⁾.

Hakkında rıza hilafına elden çıkması gerekçesiyle ödeme yasağı konan çekin, nama, emre ya da hamiline olması bir önem taşımaz. Her üç nev'i çek için de ödemeden men talimatı verilmesi mümkündür⁽⁷⁹⁾.

Ödemenin men'i istemi hukuki bir işlemdir. Bu işlem, çek hamiline karşı ileri sürülebileceğinden, yazılı olması gerekir. Keşideci tarafından telefon veya sözlü yapılan ödemenin men'i talimatının keşideciye imzalatılması ve çekin ibrazı halinde, hamile karşı açıklanması gösterilmesi ve buna göre çek hakkında işlem yapılması gerekmektedir⁽⁸⁰⁾.

Keşidecinin, çekin ödenmesinin men'i beyanına muhatabın uyma zorunluluğu vardır. Yargıtay'a göre; "Davalı banka TTK'nın 711/son maddesi uyarınca aldığı ödemeden men talimatı karşısında, çeki usulüne uygun şekilde teyit etmiş (bloke kaydı koymuş) olsa bile ödeme mükellefiyeti altında olmadığından, aksine davranışı kendisini keşideciye karşı sorumlu kılacağından, hamilin, çek bedelinin tahsili istemiyle muhataba karşı açtığı davanın dinlenmesi mümkün değildir"⁽⁸¹⁾.

Bu durumda, ödenmesi men edilen bir çek için muhatap bankaca,

⁽⁷⁷⁾ Selahattin KARAKAYA: a.g.e., 45.

⁽⁷⁸⁾ Burhanettin ESENKAR: Çekin Ziyat - Özellikle Çalınma Hali (Ankara, 1995), 39.

⁽⁷⁹⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 206.

⁽⁸⁰⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 127.

⁽⁸¹⁾ Yargıtay 11. HD'nin 08.02.2001. tarih ve 185/95 sayılı kararı (Celal GÖLE: a.g.e., 127).

keşidecinin elinden yazılı bir talimatın alınması gerekmektedir. Bu talimat üzerine muhatap, çek hamilinin de menfaatlerini korumak açısından çek karşılığını bloke hesaba almalıdır. Çünkü bu tür işlem, çek keşidecilerinin keyfi davranışlarını önleyecek niteliktedir. Aksi halde, ileride haksız işlem yaptığı anlaşılan çek keşidecisinden, çek bedelinin tahsili mümkün olmayabilir⁽⁸²⁾.

Çek keşidecisi men talimatında, çekin belirli unsurlarını ve hiç olmazsa numarasını, çek bedelini ve ilk hamilin kim olduğunu açıklamalıdır. Çek bedeli açıklanamaz ise, muhatap çek hesabındaki paranın tamamını, çek bedeli açıklanmış ise, bu miktarı bloke hesabına almalıdır. Çekin hamil tarafından ibrazı ise, bu ödeme yasağı göz önüne alınarak, çekin arkasına gerekli hususlar yazılmalıdır⁽⁸³⁾.

Hamilin çeki ibraz ederek, yukarıda yazılı işlemleri yapması halinde çek usulünce ibraz edilmiş sayılmalıdır. Bazı bankalar, ödeme yasağı konulan çekleri kabul etmemekte ve çekin arkasına herhangi bir yazı yazmamaktadır. Bu bankaların yaptığı bu işlem tümüyle yanlıştır. Çekin ödenmesinin men olunması, yani ödeme yasağı konulması istemi, ihtiyati tedbir kararı alınarak da sağlanabilir. Mahkemece, keşidecinin bu isteminin kabulü ile ihtiyati tedbir kararı verilmiş ise, bu karar muhataba ulaştırılarak, çeklerin ödenmesi önlenabilir. Ayrıca, yerel Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Savcısı, bir soruşturma nedeniyle çekin ödenmesini de men edebilir⁽⁸⁴⁾.

Mahkemelerce, çok özel durumların dışında, ihtiyati tedbir kararı ile çekin ödenmesi yasaklanmamalıdır. Çünkü ihtiyati tedbir kararı verilmeden önce hukuki menfaatin göz önünde bulundurulması gerekir.

⁽⁸²⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 207.

⁽⁸³⁾ Gönen ERİŞ: a.g.e., 208.

⁽⁸⁴⁾ Yargıtay 11. HD'nin 16.02.1989 tarih ve 3998/902 sayılı kararı. Yargıtay Kararlar Dergisi (Ankara, 1990), 877.

H. Çekin Muhatapça Ödenmesinin Sonuçları

Çek karşılığının muhatap tarafından tamamen ödenmesi halinde, çek nedeniyle sorumluluk üstlenen bütün borçlular bakımından kambiyo ilişkisi sona erer. Bu durumda ise, çek ile ilgili bütün şahısların borcu ortadan kalkacaktır. Muhatap da ödediği miktarı çekle işleyen hesaptan düşer.

Ancak çekin karşılığının tamamen bulunmaması halinde muhatabın ödeme yükümlülüğü, ilke olarak çek hesabında bulunan miktarla sınırlıdır. 10'ncu maddede belirlenen miktar dâhil olmak üzere kısmi ödeme halinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir. Çek hamili, bu fotokopiyle müracaat borçlularına veya kambiyo senetleri hakkındaki takip usullerine başvurabileceği gibi; Cumhuriyet Savcılığına şikâyetle bulunurken dilekçesine bu fotokopiyi ekleyebilir ve bunu icra daireleri ile mahkemelerde ispat aracı olarak kullanabilir. Mahkeme veya icra dairesinin istemi halinde çekin aslı bu mercilere gönderilir (ÇK 4/III).

İster hesaptaki mevcut paranın, ister bankanın kanunen sorumlu olduğu miktarın ödenmesi şeklinde gerçekleşsin, kısmi ödeme halinde muhatap bu ödemenin çek üzerine işaret edilmesini ve kendisine bir makbuz verilmesini isteyebilir (TTK 621/III).

Kısmi ödemeyi kabul etmemiş olmak, ibrazı geçersiz kılmaz⁽⁸⁵⁾. Her ne kadar yeni ÇK 5 hükmünde⁽⁸⁶⁾ “çek hamili tarafından kısmi ödemenin kabul edilmemesi” şeklinde bir ifadeye yer verilmişse de, bu hükmün getirilme amacı çekler açısından da uygulanacak TTK 621/II'nin aksine bir düzenleme öngörmek değil, sadece fiilen kısmi karşılığın reddedilmesi

⁽⁸⁵⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 294.

⁽⁸⁶⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

halinde muhatap bankanın yapacağı işlemlere açıklık getirmekten ibarettir⁽⁸⁷⁾.

İ. Muhatabın Çeki Ödemeden İmtina Etmesi

Bir çekin ödenmek üzere muhataba ya da takas odasına ibraz edilmiş olmasına rağmen ödenmemesi çeşitli gerekçelere dayanabilir. Bu sebeplere ilişkin olarak şu hususlar zikredilebilir⁽⁸⁸⁾:

1. Ödenmek üzere ibraz edilen senedin, Türk Ticaret Kanununda öngörülen (TTK 692, 693) şekil şartlarını ihtiva etmemesi halinde, muhatap bankanın herhangi bir ödemede bulunmaması lazımdır. Çeke ilişkin şekil unsurlarından bir veya birkaçını ihtiva etmeyen senet, çek vasfında olmadığından, bankanın, yapacağı bir ödemeyi keşidecinin hesabına borç kaydetmesi mümkün değildir.

2. Çeki ibraz eden kimsenin yetkili hamil olmadığının anlaşıldığı hallerde, muhatapın bir ödemede bulunmaması gerekir.

3. Ödenmek üzere ibraz edilen çek üzerindeki imzanın, keşidecinin imzası olmadığına görülmesi halinde, ödeme mümkün değildir. Zira ortada keşidecinin yaptığı geçerli bir havale yoktur. Muhatap bankanın bir, çek dolayısıyla yaptığı ödemeyi, keşidecinin hesabına borç kaydedebilmesi için bu ödemenin keşideciden kaynaklanan geçerli bir havaleye dayanması gerekir.

4. Ödenmek üzere ibraz edilen çekin, sahte veya tahrif edilmiş bulunduğu anlaşılmakta olması halinde, bankanın bu çeki ödememesi icap eder; aksi takdirde sonuçlarına kendisi katlanır (TTK 724).

⁽⁸⁷⁾ Mehmet BAHTİYAR: a.g.e., 122.

⁽⁸⁸⁾ Celal GÖLE: a.g.e., 171.

5. Çekle işleyen hesap üzerinde rehin bulunması halinde, çekin ödenmesi söz konusu olmaz. Çekle işleyen hesabın, hesap sahibi tarafından bir üçüncü kişi veya hesabın bulunduğu banka lehine rehnedilmesi mümkündür. Böyle bir hesap üzerine çek keşide olunur ve hamil tarafından ödeme talebinde bulunulursa, bir ayni hak olan rehin hakkı öncelik taşıyacağından ödeme yapılamayacaktır. Bu durumda, çekin, üzerine “hesapta karşılığın bulunduğu, ancak mevcut rehin sebebiyle ödeme yapılamadığı” yazılarak, hamile iadesi gerekir. Tabiatıyla, bu gibi hallerde, çekin ödenmemesinden doğan sorumluluk, kaideten keşideciye ait olacaktır. Ancak, çek defterinin hesap esasen rehinliyen verilmiş olması halinde, keyfiyetin Çek Kanununun 2. maddesine aykırılık sebebiyle bankanın sorumluluğuna yol açacağı gözden kaçırılmamalıdır; Zira böyle durumlarda, bankanın çek defterini vermemesi, Kanunun aradığı basiretli davranma ve itina gösterme mecburiyetinin bir gereğidir. Öte yandan, bu konuyla ilgili olarak, uygulamada karşılaşılan şu duruma da işaret etmek gerekmektedir. Bilindiği gibi, bankalar, genel kredi sözleşmelerine koydukları hükümlerle, kredi müşterilerinin, bankaya karşı doğmuş ve doğacak borçlarının teminatı olarak, bankadaki bütün alacak, mevduat ve haklarını bankaya rehnetmelerini istemektedirler⁽⁸⁹⁾.

6. Çekle işleyen hesap üzerine haciz konulması halinde de, çekin ödenmesi mümkün olamayacaktır. Bir defa, üzerine haciz konmuş bir hesap için, bankanın çek defteri vermemesi gerekir (ÇK 2). Haczin, çek defterinin verilmesinden sonra tesis edilmiş olması halinde, bu haciz geçerlidir ve süresinde ibraz edilen bir çek için bu hesaptan ödeme yapılamaz. Böyle bir çek, üzerine “hesapta karşılığın bulunduğu, ancak konan haciz sebebiyle ödemenin yapılmadığı” (veya buna benzer herhangi bir ibare) yazılarak, çek hamiline iade edilir.

⁽⁸⁹⁾ Haluk ÇOLAK, K. ÖZDEMİR ve Y. HIZ: Açıklamalı Gerekçeli ve İçtihatlı Çek Kanunu Uygulaması ve İlgili Mevzuat (Ankara, 2003), 51 – 52.

7. Çekin ödenmemesi hususunda, mahkemeden alınan bir ihtiyati tedbir kararının varlığı halinde muhatap banka çeki ödememelidir. Böyle bir kararın cirantalar ve özellikle de keşideci tarafından alındığına uygulamada sık sık rastlanmaktadır. Lehtarın, temel ilişkideki borcun yerine getirmedeği halde, çeki tahsil etmeye kalkması halinde, genellikle, keşideci bu yola başvurmaktadır. Çek üzerinde ödemeyi engelleyen bir tedbir kararının bulunması halinde, hacizde olduğu gibi, provizyonsuz ödemediği sonra haciz konmuşsa, ödeme daha önce yapıldığından, hesabın bulunduğu şubece bu durumun öğrenilmesinden sonra tedbir geçerliliğini kaybedecek ve durum şubece mahkemeye bildirilecektir.

8. Çek hamilinin çeki dayanan alacak hakkı üzerine haciz konulması da mümkündür. Uygulamada, zaman zaman hesap üzerine çek keşide edildiği öğrenilip, hamilin borcu için haciz ihbarnamesi çıkarıldığı görülmektedir.

Yargıtay, hamilinin, çeki ödeme talebiyle bankaya ibraz etmesi halinde, haczin bu çek üzerine uygulanabileceğini kabul etmektedir. Tabiatıyla, haczin çekin lehtarının alacağı üzerine konması sebebiyle, çekin başka bir kimse tarafından (çeki devralmış bulunan herhangi bir üçüncü şahıs) bankaya ibrazı halinde, bankaca haciz uygulamasına imkân kalmaz⁽⁹⁰⁾.

9. Çekin, muhatap bankanın hesabın işlediği şubesinden başka bir şubesine ibrazı sebebiyle, imza kontrolünün yapılmaması halinde, çekin geçerliliğinden şüpheye düşen bankanın ödemediği kaçınması mümkündür. Çek Kanununun 4. maddesinde yer alan hükme rağmen bankanın bu hakkının bulunduğunu kabul etmek lazımdır.

10. Çek bedelinin yabancı para ile gösterildiği ve çek üzerinde de "aynen ödeme" kaydının bulunduğu bir durumda, çekle işleyen hesap döviz

⁽⁹⁰⁾ Haluk ÇOLAK, K. ÖZDEMİR ve Y. HİZ: a.g.e., 53.

hesabı değilse, muhatap bankanın ödeme yapması mümkündür.

11. Muhatabın, bir çizgili çeki ödeyebilmesi için, bu çekin ikiden fazla çizgilenmemiş olması ve çizgilerden birinin çekin bir takas odası tarafından tahsil edilebilmesi maksadıyla yapılmış bulunması icap eder (TTK 716/IV). Bu bakımdan söz konusu kurala uyulmayarak düzenlenmiş bir çizgili çekin ödenmemesi gerekmektedir.

12. Çekin, ibraz süresi geçtikten sonra muhatap bankaya ödenmek üzere ibrazı halinde, karşılık mevcut da bulunsa, ödeme yapılmayabilir (TTK 711/II).

13. Keşidecinin caymış bulunması, ibraz süresi geçtikten sonra kesin surette bağlayıcı olduğundan (TTK 711/II), muhatapın ödeme yapmaması icap eder.

14. Keşidecinin, Türk Ticaret Kanununun 711. maddesinin üçüncü fıkrasının kendisine verdiği imkândan yararlanarak, ödemeyi men etmiş olması halinde, muhatapın ödemedenden bulunmaması gerekir.

15. Ödenmek üzere ibraz edilen çekin keşidecisi ile muhatap banka arasında sarahaten veya zımnen inikat etmiş bir çek anlaşması yoksa banka çeki ödemez.

16. Borçlunun, “alacaklıya ödenmemesi” veya “bloke halde tutulması” şartıyla icra dosyasına yatırdığı para ile bu yatırma tarihinde borçtan kurtulmuş olmasına imkân yoktur.

17. Ödenmek üzere ibraz edilen çekin, kısmen veya tamamen karşılığının bulunmaması da mümkündür. Bu durumda, ödemenin de kısmen veya tamamen gerçekleşmeyeceği tabidir.

Bir çek, herhangi bir sebeple ödenmediği takdirde, muhatap bankanın yerine getirmek zorunda olduğu bazı işlemler vardır⁽⁹¹⁾.

Bankalar, çek hesabı açtıranların açık kimlik ve adreslerini saptamak için fotoğraflı nüfus cüzdanı örnekleri ile yerleşim yeri belgelerini tacir olanların ayrıca ticaret sicili kayıtlarını almak, bunların açık kimliklerini adreslerini, vergi kimlik numaralarını ve çek hesabının kapatılma hallerini on beş gün içinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na bildirmek ve bunlara ilişkin belgeleri hesapların kapatılmalarını izleyen beşinci yılın sonuna kadar saklamak zorundadır. Çekin karşılığının tamamen veya kısmen bulunmaması halinde hamilin talebi üzerine keşidecinin bankaca bilinen adresleri kendisine verilir (ÇK 3/IV)⁽⁹²⁾.

Çekin ibrazında karşılığının tamamen ödenmemesi veya çek hamili tarafından kısmî ödemenin kabul edilmemesi halinde, ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılır ve çek, üzerine imzası alınarak hamiline geri verilir; çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi banka tarafından saklanır (ÇK 5).

Yeterli karşılığı bulunmadığı için çeki kısmen veya tamamen ödemeyen muhatap banka, hesap sahibine, kendisine ait bütün çek defterlerini aldığı bankalara geri vermesini, 8'inci maddede öngörülen sürenin bitiminden itibaren on gün içinde iadeli taahhütlü mektupla bildirir (ÇK 7).

Muhatap banka, yeterli karşılığı olmadığı için çekin ödenmediğini ve hesap sahibi hakkında gereken bilgileri, ibraz tarihinden itibaren on gün içinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na bildirir. Bu bildirimden sonra çek tutarı ile 16c maddesinde öngörülen tazminat ve gecikme faizinin

⁽⁹¹⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 297.

⁽⁹²⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile başlığı ile birlikte değiştirilmiştir.

hamile veya hamile ödenmek üzere muhatap bankaya ödenmesi de, muhatap banka tarafından ödeme tarihinden itibaren on gün içinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na bildirilir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası da bu bildirimleri en geç on beş gün içinde bankalara duyurur (ÇK 9)⁽⁹³⁾.

3, 4, 5, 7, 9 ve 11 inci maddeler ile 13 üncü maddenin birinci fıkrasında yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen bankalar hakkında üçyüzelli Yeni Türk Liradan üçbin Yeni Türk Liraya kadar adli para cezasına hükmolunur. Yargılamada bankayı şube müdürü temsil eder (ÇK 15).

I. Karşılıksız Çek Keşide Edilmesi Halinde Türk Ticaret Kanunu Hükümleri Uyarınca Uygulanacak Esaslar

Muhatabın çeki ödemedenden imtina etmesine yol açan nedenler oldukça fazladır. Ancak bunların içerisinde karşılıksız çek hep ön plana çıkmış ve birçok hukuk sisteminde özel düzenlemelere konu olmuştur⁽⁹⁴⁾.

Karşılıksız çekin unsurları şunlardır:

1. Yasaya uygun bir çekin keşide edilmiş olması,
2. Çekin süresi içinde ibraz edilmiş olması,
3. Düzeltme hakkının kullanılmaması⁽⁹⁵⁾.

⁽⁹³⁾ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4814 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

⁽⁹⁴⁾ Hayri DOMANIÇ: Karşılıksız Çek (İstanbul, 1975), 23.

⁽⁹⁵⁾ Hasan PULAŞLI: a.g.e., 170-171.

Şüphesiz ki karşılıksızlıktan söz edebilmek için çekin ibraz sürelerinin geçirilmemiş olması şarttır. Öte yandan henüz çek üzerinde yazılı ileri keşide tarihi gelmemiş olsa bile, bu tarihten önce ibraz edilmesine rağmen çekin ödenmemesi halinde, gerek özel hukuk (TK 707), gerek ceza hukuku (ÇK 16) bakımından "karşılıksız çek" fiili gerçekleşmiş kabul edilir. Ancak şikâyet için çek üzerindeki tarih beklenmelidir⁽⁹⁶⁾.

TTK 730/I-b.3'ün TTK 591'e yaptığı yollama nedeniyle, keşideci tarafından çek üzerine, ödenmemesinden sorumlu olmayacağına ilişkin bir kaydın konulması mümkün değildir. Öte yandan ilke olarak emre yazılı bir çeki temlik cirosu ile devreden kişi de, bu cironun teminat fonksiyonu uyarınca kendisinden sonra gelenlere karşı çekin ödenmemesinden dolayı sorumlu tutulmuştur (TTK 730/I-b.4, 597). Aynı durum hamiline yazılı bir çeki ciro eden açısından da söz konusudur (TTK 703). Nihayet çekte aval veren de, tıpkı lehine aval verdiği kişi gibi, ancak ondan bağımsız olarak sorumluluk üstlenmiştir⁽⁹⁷⁾.

Çekin ödenmemesi nedeniyle müracaat hakkının doğduğu hallerde, tüm müracaat borçluları, kendilerine başvuran hamile karşı müteselsil borçlu sıfatıyla sorumlu tutulmuşlardır⁽⁹⁸⁾.

Hamilin çekin karşılıksız çıkmasına dayalı müracaat hakkını kullanabilmesi için, hem çeki TTK 708'de öngörülen ibraz süreleri içerisinde muhataba ödenmek üzere ibraz etmesi, hem de çekin süresinde ibraz edilmiş olmasına rağmen ödenmediğini TTK 720' de öngörülen yollardan biri ile tespit ettirmiş olması zorunludur.

⁽⁹⁶⁾ Nurkut İNAN: a.g.m., BATİDER, 117.

⁽⁹⁷⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 236-237.

⁽⁹⁸⁾ Erdoğan MOROĞLU ve Abuzer KENDİGELEN: Notlu – İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 8. Baskı (İstanbul, 2004), 672.

Müracaat hakkına ilişkin bu şartlar emredici nitelikte olduğundan, bu şartların gerçekleşmediği bir uyuşmazlıkta gerek hâkim, gerek icra memuru tarafından re'sen dikkate alınmak zorundadır⁽⁹⁹⁾.

Yargıtay'ın bir kararına göre; "Takip dayanağı çek, muhatap bankaya yasal 10 günlük süre geçtikten sonra, ibraz edildiğinden takip alacaklısı borçluya karşı müracaat hakkını TTK'nın 720. maddesi gereğince kaybetmiştir. Mercice anılan hususun İİK'nın 170(a) maddesi uyarınca re'sen göz önüne alınıp iptaline karar verilmesi gerekir"⁽¹⁰⁰⁾.

İlke olarak bu tespitin de ibraz süreleri içerisinde yapılması gerekir (TTK 721/I). Bununla birlikte kanun koyucu ödenmek üzere ibrazın, sürelerin son günü gerçekleştirilmesi halinde, ödenmeme durumuna yönelik tespitin, ibrazı takip eden ilk iş günü içerisinde de yapılabileceğini kabul etmiştir (TTK 721/II). Bu şartlara uygun hareket etmeyen hamil, keşideci dâhil tüm çek borçlularına karşı müracaat hakkını kaybedeceğinden, somut bu çek nedeniyle oluşan tüm kambiyo ilişkileri sona erecek, artık çek nedeniyle ne hamil, ne de diğer herhangi bir çek ilgilisi kambiyo hukukuna dayalı bir talep hakkı ileri süremeyecektir⁽¹⁰¹⁾. Müracaat hakkı kapsamında hamilin neler talep edebileceği TTK 722'de dört kalem halinde sayılmıştır.

Anılan hüküm uyarınca hamil;

1. Çek bedelinin ödenmeyen kısmını,
2. İbraz gününden itibaren işletilecek temerrüt faizini,
3. Yaptığı tüm masrafları,

⁽⁹⁹⁾ Muzaffer COŞKUN: a.g.e., 52.

⁽¹⁰⁰⁾ Yargıtay 12. HD'nin 24.11.1988 tarih ve 2365/14241 sayılı kararı (Gönen ERİŞ: a.g.e., 802).

⁽¹⁰¹⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.e., 241.

4. Nihayet çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere bir komisyon ücretini kendisine karşı müteselsilsen sorumlu olan müracaat borçlularının sıra gözetmeksizin, herhangi birisinden veya birkaçından ya da hepsinden talep edebilir.

Çek bedelinin kısmen ödenmesi halinde, hamil sadece ödenmeyen miktarı talep edebilecektir. Kısmi ödemeye, muhatabın ÇK 10 uyarınca ödemekle sorumlu tutulduğu miktar da dâhildir. Bu durumda masraf dışındaki diğer tüm talepler, ödenmeyen çek bedeli üzerinden hesaplanacaktır⁽¹⁰²⁾.

Kanun koyucu TTK 695/III hükmü ile hamile ayrıca, TTK 722'de öngörülen bu dört kaleme ek olarak, çekin ödenmeyen kısmının yüzde beşi oranında bir meblağın da ödenmesini talep etme hakkı tanımıştır. Ancak hamil, yüzde beş oranındaki bu meblağı sadece keşideciden talep edebilir. Aynı şekilde keşidecinin de hamil dışındaki bir müracaat borçlusuna bu tazminatı ödeme yükümlülüğü yoktur⁽¹⁰³⁾.

Anılan tazminatın talep edilebilmesi için, çekin ödenmemiş olması tek başına yeterlidir; ayrıca keşidecinin bir kusurunun bulunması ya da hamilin bir zarara uğramış olması aranmaz. Bir cezai şart niteliği taşıyan bu tutarın, hamilin uğramış olduğu diğer zararlarına mahsup edilmesi de söz konusu değildir⁽¹⁰⁴⁾.

Yargıtay'ın diğer bir kararına göre;

"3167 sayılı kanunun 8. maddesi ile öngörülen tazminat düzeltme hakkı ile ilgili olup bankalarca uygulanacağına, ilamsız takip konusu

⁽¹⁰²⁾ Abuzer KENDİGELEN: a.g.m., Makalelerim, 505-506.

⁽¹⁰³⁾ Celal Göle: a.g.e., 191.

⁽¹⁰⁴⁾ Sami SELÇUK: "Çek Keşidesinin Koşulları ve Karşılıksız Çek", S. 4 – 5 (Ankara, 1974), 259.

yapılamayacağına binaen alacaklının TTK'nın 695. maddesine göre % 5 tazminat isteyebileceği nazara alınmadan % 10 üzerinden tazminatın tahsilini gerektirir şekilde itirazın red olunması isabetsiz ve bozmayı gerektirirse de, hatanın giderilmesi yeniden yargılama ve murafaayı gerektirmedüğinden, merci kararının hüküm fıkrasına " takip taleplerinde yazılı % 10 çek tazminatının icra dairesince % 5 olarak hesap edilip yürütülmesine "sözleri yazılmak suretiyle HUMK'un 438. maddesi gereğince düzeltilmesi ve merci kararının düzeltilmiş şekliyle onanmasına oybirliği ile karar verildi"⁽¹⁰⁵⁾.

"Öte yandan, tanzim edip verdiği çek karşılıksız çıkan hesap sahibi (keşideci), Çek Kanunu'nun 8'inci maddesinde öngörülen "düzeltme hakkı"nı kullandığı takdirde, zaten çek meblağının yüzde onu oranında tazminat ve gecikme faizi ödeyeceğinden, artık 695'inci maddede işaret olunan yüzde beş oranındaki tazminatın ödenmesine mahal kalmaz. Buna karşılık, düzeltme hakkı kullanılmazsa, hamilin, yüzde beş oranındaki tazminatı talep hakkı yine devam eder"⁽¹⁰⁶⁾.

İcra İflas Kanunu'nun 167–170 maddeleri gereğince, kambiyo senetlerinden dolayı alacaklı özel takip yolu ile borçlulara başvurabilecektir. Çek hamili kambiyo senetlerine özgü takip yolunu izlemek zorunda değildir isterse genel takip yoluna da başvurabilir. Ancak çek hamili eğer kambiyo senetlerine ilişkin özel takip yoluna başvuracaksa çekin süresi içinde ibraz edilmiş olup karşılıksız çıkması ve çek keşidecisinin düzeltme hakkı süresinin geçmiş olması gerekir. Karşılıksız çekle ilgili takipte yetkili merci, icra dairesidir⁽¹⁰⁷⁾. Türk Ticaret Kanunu'nun 695'inci maddesinin, karşılıksız, çekerle ilişkin 3'üncü fıkrası, ileri tarihli çeklerde de uygulanır⁽¹⁰⁸⁾.

⁽¹⁰⁵⁾ Yargıtay 12. HD'nin 27.12.1989 tarih ve 7086/16045 sayılı kararı (Gönen ERIŞ: a.g.e., 804).

⁽¹⁰⁶⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 325.

⁽¹⁰⁷⁾ Seza REİSOĞLU: a.g.e., 1. Baskı, 161.

⁽¹⁰⁸⁾ Fırat ÖZTAN: a.g.e., 326.

SONUÇ

TTK 708 sisteminde, Türkiye'de ödenecek bir çekte ödeme için ibraz sürelerinin on gün ya da bir ay olarak belirlenmesi ödeme ve keşide yerinin aynı ve farklı yer olması esasına göre düzenlenmiştir. Sorun, bir kez daha belirtmek gerekirse, "keşide yeri" ne verilecek anlamdan kaynaklanmaktadır. Ancak, ibraz sürelerinin belirlenmesinde "keşide yeri" kavramına verilmesi gereken anlama geçmeden önce mutlaka aydınlatılması gereken bir husus "nerelerin çeke keşide yeri olarak yazılabileceği"dir. Çünkü keşide yeri, bir çekte bulunması alternatif zorunlu bir unsurdur. Bu nedenle çeke yazılacak keşide yerinin çekin geçerliliği açısından son derece büyük önemi bulunmaktadır. Bir başka deyişle, çeke yazılan keşide yeri geçersiz ise, çek de, zorunlu unsur eksikliğinden dolayı geçersiz hale gelecektir. Örneğin çeke keşide yeri olarak mahalle, semt veya sokak isimlerinin yazılması durumunda, çekte keşide yerinin geçerli olarak yazıldığından söz edilebilip edilemeyeceği açık değildir. Dolayısıyla öncelikle çeke geçerli olarak yazılabilecek keşide yerlerinin nereler olabileceği açıklığa kavuşturulmalı bundan sonra da "yer" kavramına verilecek anlama göre ödeme için ibraz süresi belirlenmelidir.

Hemen şunu belirtmek gerekir ki, Ticaret Kanunumuz bir çeke keşide yeri olarak yazılabilecek yerler konusunda herhangi bir düzenleme içermemektedir. Ancak öğretide ve Yargısal İctihatlarda sorunun çözümüne yönelik bazı öneriler sunulmaktadır.

Öğretide *Öztañ*, poliçede olduğu gibi, çekte de keşide yerinin "belli" ve "mümkün" bir yer olmasının yeterli olacağını; gerçeğe uygunluğun şart olmadığını ileri sürmektedir.

"Çek Hukuku" kitabında *Göle*, bir çeke keşide yeri olarak yazılabilecek yerler konusunda aynen "Keşide yeri olarak senedin keşide edildiği ilin

adının da yazılması zorunlu değildir. İl yerine ilçe, köy ve benzeri yerler de yazılabilmelidir" demek suretiyle keşide yerine mutlaka çekin keşide edildiği ilin yazılmasının zorunlu olmadığını, "ilçe", "köy" ve "benzeri yerler" in de yazılabileceğini ifade etmektedir.

Soruna 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Seminer Tartışmalarında doğrudan değinen *Kendigelen*, öncelikle bunun Türkiye'ye özgü bir sorun olduğunu, keşide yerine örneğin Bahçelievler yazıldığında hangi Bahçelievler olduğunun nasıl anlaşılacağına, dolayısıyla ibraz süresinin nasıl belirleneceğinin açık olmadığını belirttikten sonra, keşide yeri sorununun bonoda ibrazın nereye yapılacağı, çekte ise ibraz sürelerinin belirlenmesinde, hatta senedin geçerliliği açısından son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yazar çözüm olarak, keşide yerine ilişkin kısaltmaların geçerli olup olmadığına ışık tutan İçtihadı Birleştirme Kararından yararlanılabileceğini, kararda senedin "şüpheyeye yer vermeyecek şekilde nerede düzenlendiği belli" ise, kısaltmanın geçerli olarak kabul edildiğinin belirtildiğini, bu durumda örneğin Aksaray denildiği zaman bu ibarenin kesinlikle şüpheyeye meydan verdiğini, çünkü İstanbul Aksaray mı yoksa il olan Aksaray mı anlamadığını ileri sürmektedir. Yazar devamla Türkiye'de birçok ilimizde aynı adı taşıyan ilçe bulunduğunu, hatta aynı adı taşıyan illerin bile mevcut olduğunu, dolayısıyla buraların herhangi bir belirtme olmadan keşide yeri olarak yazılmasında ortaya önemli sorunların çıkacağını da ifade etmektedir.

Yargıtay 10'ncu Ceza Dairesi konuya ilişkin olarak 14.09.1992 tarihinde verdiği bir kararında, "Çekin keşide edildiği yer olan Süllerin kasaba olduğunun anlaşılmasına göre, Çal Belediyesi hududu içinde olup olmadığı araştırılarak Belediye hudutları dışında olduğu anlaşıldığı takdirde TTK 708. maddesine göre bir aylık sürenin göz önünde tutulması gerekir" demek suretiyle "kasabanın" keşide yeri olarak gösterilebileceğini belirtmiştir.

Görüldüğü üzere Yargıtay, bu kararında, çeke yazılacak keşide yerinin

mutlaka bir "idari birim" olması gerektiğini ifade etmekte, aksi takdirde belgenin zorunlu unsur eksikliğinden dolayı çek olarak nitelendirilemeyeceğini ve dolayısıyla da böyle bir belgeye dayanılarak kambiyo senetlerine özgü haciz yolu ile takip yapılamayacağını belirtmektedir.

Sonuç olarak, bir çekte keşide yeri olarak, Türkiye'nin idari yapılanması içinde yer almakla birlikte aynı adı taşıyan yerlerin yazılması durumunda yanına mutlaka bağlı oldukları "il/ilçe"nin de yazılması, geçerli bir çekten söz edilebilmesi açısından son derece önemli ve gereklidir. Ancak başka hiçbir belirtme olmaksızın bir çeke keşide yeri olarak her yerde bulunması mümkün olan bir mahalle, semt adı, belde veya köy adı ya da aynı adı taşıyan ve farklı illere ait olan ilçe yazılması geçerli bir yazım olarak nitelendirilemez aksi takdirde çek, zorunlu unsur eksikliğinden dolayı geçersiz olur.

Çekte ibraz sürelerini düzenleyen TTK'nın 708'nci maddesinde, Türkiye'de ödenecek bir çek için "on gün" ve "bir ay" olmak üzere "iki ayrı" süre öngörülmüştür. Diğer taraftan bu sürelerin belirlenmesinin "ödeme" ve "keşide yeri"nin aynı ve farklı "yer" olması ölçütüne bağlanması; buna karşılık maddede "yer" kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda bir açıklamanın yer almaması, öncelikli olarak çekin geçerliliği (keşide yerinin yazılmış sayılıp sayılmamasına göre) ve daha sonra ibraz sürelerinin belirlenmesi konularında birçok soruna ve uygulama farklılıklarının doğmasına yol açmaktadır. Bu durumun nedeni, Cenevre Yeknesak Kanunu m. 29 da düzenlenen ibraz sürelerinin Ülkemiz açısından uygun görülmemesi ve Anlaşmanın II Numaralı Ekinin 14'ncü maddesine dayanılarak bu sürelerin TTK 708'de olduğu gibi düzenlenmesidir.

Bütün bu tartışmaları, uygulama farklılıklarını ve yanlışlıklarını ortadan kaldıracak çözüm, öncelikli olarak ibraz sürelerinin, tıpkı Cenevre Yeknesak Kanunu m. 29 f.1'de olduğu gibi düzenlenmesidir. Buna göre, ödeme için

ibraz süreleri belirlenirken "Ülke içi" tek bir kıstas olarak kabul edilecek, yani bir çekin keşide ve ödeme yerinin Türkiye içinde yer aldığıının belirlendiği durumda "tek bir ibraz süresi" öngörüülecektir.

Kendisine ödenmek üzere bir çek ibraz edilen muhatap banka, bu çekin ibraz süresi içinde ibraz edilip edilmediğini çok kolay bir şekilde belirleyebilecektir. Muhatap banka sadece bu çekin keşide ve ödeme yerinin Türkiye' de bulunan bir yer adı olup olmadığına bakacak ve ibraz süresinin geçip geçmediğini hiçbir tartışmaya yol açmayacak şekilde karara bağlayıp gerekli olan işlemleri yapacaktır. Böylece ülke içerisinde tek bir ödeme için ibraz süresi kabul edilmiş olacak ve bu sürenin belirlenmesinde ortaya çıkabilecek bütün tartışmalar ve uygulama farklılıklarına son verilmiş olunacaktır. Bu durum, uygulama birliği ve kolaylığı sağlamanın yanında aynı zamanda çek hamillerinin çeke olan güvenlerini de artıracak; onların istenmeyen sonuçlarla karşılaşmasını önleyecektir.

Aynı zamanda Anayasasının 38. maddesinin "Hiç kimse yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı özgürlülüğünden alıkonulamaz" ifadesi nedeniyle, 3167 sayılı Çek Kanunun 16. maddesinde çekin karşılıksız çıkmasının müeyyidesi olarak öngörülen hürriyeti bağlayıcı cezanın yerine para cezasının uygulanabilmesi, karşılıksız çekin cezai sonucu bakımından büyük bir gelişmedir. Gerek insan haklarının evrensel ilkeleri bakımından ve gerekse çek hamilinin çekten doğan alacağıının temini bakımından da daha pratik sonuçlar doğurabilir. Ancak bu uygulama belki bazı sakıncaları da beraberinde getirebilir. Bunlardan, çek keşidecilerin artık kanunda öngörülen para cezasının muadilinde önceden belli bir teminat yatırma zorunluluğuna tabi tutulması veya öngörülen para cezasının çekin güvenilebilirliğini sağlayacak kadar caydırıcı olmayacağıdır. Ancak çek, bir ödeme aracı işlevini görmesi dolayısıyla çekin güvenilebilirliği kamusal bir nitelik de taşımaktadır. Bu yüzden, karşılıksız çekin keşide edilmesini hürriyeti bağlayıcı bir

müeyyideden yoksun bırakmak için yeni getirilecek müeyyidenin daha ağır para cezası olması da çok olumsuz sonuçları yaratabilir. Öte yandan karşılıksız çek konusunda bütün ağır cezaları çek keşidecilerine yüklemek de çekin uygulamasının sınırlandırılmasına yol açabilir. Bu nedenle, Çek ilişkisinde en çok ekonomik güç olan bankaya da daha çok sorumluluğun yüklenmesi ve bu sorumluluğun karşısında da ağır cezaların öngörülmesi gerekir. Nitekim bizim hukukumuzda, bankalar adeta bu ilişkide en çok korunan ve oldukça az sorumluluk taşıyan konumdadırlar.

Bu doğrultuda, karşılıksız çekin hukuki ve cezai sonuçlarının daha işlerlik kazanması ve karşılaşılan çoğu sorunları ortadan kaldırmak için bankalara bu konuda daha çok sorumluluk yüklemek daha isabetli olacağı düşüncesindeyim.

KAYNAKÇA

ABAÇ, Sadi. “Çeklerde Tasdik ve Karşılığın Bloke Edilmesi”, C. III, S.1, BATİDER (Ankara, 1965).

AKYAZAN, Sıtkı. “Çekin Muhataba İbraz Zorunluluğu ve Çekten Cayma”, C. VI, S. 4, BATİDER (Ankara, 1972), 687 – 689.

ALİ, Bozer ve GÖLE, Celal. Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi, 9. Baskı (Ankara, 1992).

ANIK, Gülgün. “Çekin Takas Odasına İbrazı”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 74, S. 7- 8 - 9 (İstanbul, 2000), 673 – 679.

ARKAN, Sabih. “3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun’ da Yapılan Değişiklikler”, C. XXII, S. 1, BATİDER, (Ankara, 2003), 14.

ARSLANLI, Halil. Ticari Senetler, 3. Baskı (İstanbul, 1954).

BAHTİYAR, Mehmet. Kıymetli Evrak Hukuku, Ders Notları (İstanbul, 2003).

BATTAL, Ahmet. Kıymetli Evrak Hukuku, Kolay Hukuk Serisi: 11 (Ankara, 2005).

BAŞBUOĞLU, Tarık. Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, C.I (Ankara, 1988).

COŞKUN, Muzaffer. Özel Hukukta Karşılıksız Çek ve Hamilin Hakları (İstanbul, 1994).

ÇOLAK Haluk, ÖZDEMİR K. ve Hız Y. Açıklamalı, Gerekçeli ve İctihatlı Çek Kanunu Uygulaması ve İlgili Mevzuat (Ankara, 2003).

DOĞANAY, İsmail. Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. 2, 3. Baskı (Ankara, 1990).

DOMANIÇ, Hayri. Kıymetli Evrak Hukuku, Genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul, 1975).

DOMANIÇ, Hayri. Karşılıksız Çek (İstanbul, 1975).

DOMANIÇ, Hayri. Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. IV, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması (İstanbul, 1990).

DONAY, Süheyl. Son Değişiklikler Açısından Çek (İstanbul, 1986).

EREN, Fikret. Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı (İstanbul, 1998).

EROĞLU, Sıtkı. "3167 Satılı Çek Kanunu İle İlgili Olarak T.C. Merkez Bankası Açısından Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar, Tespit ve Öneriler", C. XV, S.2, BATİDER (Ankara, 1989), 13 – 29.

ERTEKİN, Erol ve KARATAŞ, İzzet. Uygulamada Ticari Senetler Hukuku (Ankara, 1992).

ERİŞ, Gönen. Açıklamalı-İctihatlı Uygulamalı Çek Hukuku, Genişletilmiş Güncelleştirilmiş 5. Baskı (Ankara, 2004).

ERİŞ, Gönen. 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları (İstanbul, 5 – 6 Aralık1998).

EROL, Nevzat A. Takip Hukukunda Kambiyo Senetleri (Bono-Poliçe-Çek) ve Bankalar Kanunu (Anakara, 1971).

ESENKAR, Burhanettin. Çekin Ziyat - Özellikle Çalınma Hali (Ankara, 1995).

GÖLE, Celal. Çek Hukuku, (Ankara, 1989).

GÖLE, Celal. “Yabancı Para ile Düzenlenen Çekin Ödenmesinde Karşılaşılabilecek Hukuki Sorunlar”, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan (Ankara, 1998), 91.

GÜRBÜZ, Hulusi. Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, 2. Baskı (İstanbul, 1985).

İMREGÜN, Oğuz. Kıymetli Evrak Hukuku (Genel Hükümler-Kambiyo Senetleri - Makbuz Senedi - Varant), 3. Baskı (İstanbul, 2003).

İNAN, Nurkut. Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk (Ankara, 1981).

İNAN, Nurkut. “Özel Hukukta Karşılıksız Çek”, C. XI, S. 2, BATİDER (Ankara, 1981), 95 vd.

KALPSÜZ, Turgut. “Çek Hukukuna İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Yargıtay Kararlarının Tahlihi”, BATİDER (Ankara, 1990), 33 vd.

KALPSÜZ Turgut, ÇELEBİCAN G. ve EREM F. İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Genişletilmiş 2. Baskı (Ankara, 1974).

KARAKAYA, Selahattin. En Son Değişikliklerle Karşılıksız Çek ve Uygulaması (Ankara, 1986).

KARAYALÇIN, Yaşar. Ticaret Hukuku III-Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri), 4. Baskı (Ankara, 1970).

KARAYALÇIN, Yaşar. Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler (Ankara, 1975).

KENDİGELEN, Abuzer. Çek Hukuku (İstanbul, 2004).

KENDİGELEN, Abuzer. “Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı”, C. 64 S. 7-8-9, İstanbul Barosu Dergisi (İstanbul, 1990), 601.

KENDİGELEN, Abuzer. “Çekte Kısmi Karşılık”, Türk Hukuk Dünyası, S. 2, (İstanbul, 2000), 7.

KENDİGELEN, Abuzer. “Ticaret Hukuku Kürsüsünde Onbeş Yıl-Makalelerim” (İstanbul, 2001), 86, 505 – 506.

KINACIOĞLU, Naci. Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı (Ankara, 1999).

KUBİLAY, Huriye. “Karşılıksız Çeklerde Hesap Sahibinin Hukuki Durumu”, Manisa Barosu Dergisi, Yıl: 5, S.17 (Manisa, 1986), 13.

MOROĞLU, Erdoğan. “3167 Sayılı Çek Kanunu’nda 4814 Sayılı Kanun’la Yapılan Değişiklikler”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan (Ankara, 2004), 504.

MOROĞLU, Erdoğan ve KENDİGELEN, Abuzer. Notlu-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 8. Baskı (İstanbul, 2004).

MUGAMİNİYA, Muhammet. Bilgi Toplumunda Hukuk, “Türk ve İran Hukukunda Karşılıksız Çek” Ünal Tekinalp’e Armağan, C. I (İstanbul, 2003), 768.

NARBAY, Şafak. “Çek Kanununda Değişiklik Yapan 4814 Sayılı Kanundan Önce Basılan Çeklerin Hukuki Durumu Hakkında Bir Değerlendirme”, C. XXII, S. 2, BATİDER (Ankara, 2003).

NARBAY, Şafak. Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul, 1999).

OĞUZOĞLU, Çetin Abdullah. Açıklamalı – İçtihatlı Bono Ve Çek Sorunları, Genişletilmiş 6. Baskı (İstanbul, 1996).

ÖĞÜTÇÜ, Tahir. A. Ticari Senetler ve İptal Davaları (Ankara, 1979).

ÖZKORKUT, Korkut. “Çek Hukukunda Ödeme İçin İbraz Süreleri”, S. 2, BATİDER (Ankara, 1997), 47 - 61.

ÖZTAN, Fırat. Kıymetli Evrak Hukuku, 8. Baskı (Ankara, 2004).

ÖZTAN, Fırat. Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Baskı (Ankara, 1997).

ÖZTÜRK, Özgür. “Çekte Düzeltme Hakkı”, C. XI. S.1, BATİDER (Ankara, 2001), 505 – 506.

PEKCANITEZ, Hakan. Yabancı Para Alacaklarının Tahsili, 3. Baskı (Ankara, 1998).

REHA, Poroy. Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı (İstanbul, 1989).

POROY, Reha ve TEKİNALP, Ünal. Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, Genişletilmiş 15. Baskı (İstanbul 2001).

POSTACIOĞLU, İlhan E. “Çekin İbrazi ile İlgili Bazı Problemler”, C. VIII, S. 3, BATİDER (Ankara, 1976), 113 – 132.

PULAŞLI, Hasan. Kıymetli Evrak Hukuku, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 5. Baskı (İstanbul, 2001).

REİSOĞLU, Seza. Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı (Ankara, 2003).

REİSOĞLU, Seza. Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, I. Baskı (İstanbul, 1985).

SELÇUK, Sami. Çek Suçları, Öğreti-Mevzuat-İçtihat, Hatipoğlu Yayınları (Ankara, 1993).

SELÇUK, Sami. “Çek Keşidesinin Koşulları ve Karşılıksız Çek”, S. 4-5 (Ankara, 1974), 259 - 268.

SUNGURTEKİN, Meral. “Çekte Kabul Yasağı ve Çekin Teyidi”, Yıl 9, S. 35 Manisa Barolar Dergisi (Manisa, 1990).

ŞİMŞEK, Edip. Ticari Senetler (Ankara, 1979),

ŞİMŞEK, Edip. Hukukta Ve Cezada Ticari Senetler, Bono-Çek-Poliçe (Ankara, 1982).

TANDOĞAN, Haluk. “Sonraki Tarihli Çekler ve Uygulamada Ortaya Çıkardıkları Sorunlar”, C. IX, S. 2, BATİDER (Ankara, 1981), 63 vd.

TEKİL, Fahman. Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Baskı (İstanbul, 1994).

TEKİL, Müge. Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu (İstanbul, 1997).

TEKİNALP, Ünal. Banka Hukukunun Esasları (İstanbul, 1988).

TEKİNALP, Ünal. “Çekler Hakkında 3167 Sayılı Kanunla İlgili Adalet Bakanlığı Taslağı ve Karşı Görüşler Sempozyumu”, (Ankara, 2002), 43.

TEKİNALP, Ünal. “İleri Keşide Tarihli Çeklere İlişkin Bir Öneri”, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan, Miletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl, 19–20, S. 1–2, (Ankara, 1999–2000), 929–930.

TEOMAN, Ömer. “Çekte İbraz Süresinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi ”, Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan (İstanbul, 1995), 426 – 435.

TEOMAN, Ömer. Çek Yasası ve Getirdiği Yenilikler (İstanbul, 1987).

TEOMAN, Ömer. Çek – Senet Sorunları ve Çözümü Önerileri Paneli (İstanbul, 1990).

TÖRÜNER, Ekrem. “Ticaret Yasamız Açısından Çekte Sahtekârlık ve Tahrifat”, Sayı: 2, Ankara Barosu Dergisi (Ankara, 1980), 204.

TUNA, Ergun. Ticaret Hukuku Cilt III, Kıymetli Evrak (İstanbul, 1995).

UYAR, Talih. İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri, Genişletilmiş 2. Baskı (Manisa, 1989).

YILDIZ, Şükrü. “Kambiyo Senetlerinde Zamanaşımı Süreleri”, Prof. Dr. Fahiman Tekil’ in Anısına Armağan (İstanbul, 2003), 348.

YILMAZ, Duran. “Çekin Hukuki ve Cezai Yönden İncelenmesi”, S. 6, Adalet Dergisi (Ankara, 1989), 90.

YÜKSEL, Aslı. Bankacılık Hukuku ve İşletmesi, Genişletilmiş 10. Baskı (İstanbul, 2004).

ZEYNELOĞLU, Ahmet. “Çekin Muhatap Bankaya İbrazı Zorunludur”, Yargıtay Dergisi, C. 2 (Ankara, 1999), 141 – 146.

ÖZET

Çek, “Türk Ticaret Kanunu”nda ve 3167 sayılı “Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun”da düzenlenmiş bir ticari senettir. 3167 sayılı Çek Kanunu ile getirilen yeni sistemde bankaların sorumluluğu artırılmış, TC Merkez Bankası’na bilgileri toplama ve bankalara bildirme görevi verilmiştir.

Çek kullanımının yaygınlaştırılması, kullananlar ve bankalar açısından olduğu kadar ülke ekonomisine de olumlu katkıda bulunmuştur. Çek kullanımının zaman içerisinde ülke kalkınması ve ticarî yaşamdaki gelişmeyle yaygınlaşması, yararları yanında sakıncalarını da birlikte getirmiştir. Çek kullanımındaki sakıncaların başında çekin ödeme aracı olarak değil de kredi aracı olarak kullanılması gelir. Çek kullanımındaki sakıncalardan bir diğeri de vadeli çek alışkanlığı nedeniyle karşılıksız çek kullanımının artmasıdır.

Özellikle karşılıksız çek keşidesini yaptırıma bağlama amacıyla düzenlenen 3167 sayılı Çek Kanunu çeşitli açılardan özellikle bankalara getirilen yükümlülüklerle ilgili olarak eleştirilmiştir.

Bu çalışmada TTK ve 3167 sayılı kanun hükümleri çerçevesinde “Çekte İbraz ve Ödeme” konusuna değinilmiştir.

Konu iki bölüm hâlinde incelenmiştir:

İlk bölümde “Çekin İbrazı” ve ikinci bölümde “Çekin Ödenmesi” konuları incelenmiştir.

ABSTRACT

Cheque is a commercial deed arranged in “Turkish Trade Law” and in 3167 numbered “Law of Arrangement of Payment with Cheques and the Protection of the Cheque Bearers”. By means of the new system brought by 3167 numbered Cheque Law the responsibility of the banks was increased, also the collection of the data and informing the banks was given to the Central Bank of Republic of Türkiye.

As from the view of the users and banks, the widening of the use of cheque did positively support the economy of the country. Broadening of the cheque usage by time had certain benefits on the country development and improvement in the trade life, but besides it brought some drawbacks. The initial drawback is the usage of cheque not as a payment tool but instead as a credit tool. Another drawback is the raise of bounce cheque uses as means of due date cheque habit.

3167 numbered Cheque Law especially was aimed to bring the sanction of the bounce cheque arrangement but it raised some critics because it increased the obligations of the banks.

In this study “Presentation of Cheque and Payment” topic is evaluated on the frame of “Turkish Trade Law” and in 3167 numbered law decisions.

The topic is studied under two main parts:

In the first part, “Presentation of Cheque” and in the second part, “Payment of Cheque” were studied.